

Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky, Bratislava

Mgr. Marcela Bieliková

Ľudské práva v škole
(Názory učiteľov základných a stredných škôl)

Bratislava 2019

Obsah

OBSAH.....	3
ÚVOD.....	4
INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU.....	5
1.1 CHARAKTERISTIKA VÝSKUMNEJ VZORKY.....	5
1.2 SPÔSOB VÝUČBY ĽUDSKÝCH PRÁV V ŠKOLE.....	6
1.2.1 Spôsoby vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole.....	6
1.2.2 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv.....	10
1.2.3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv.....	13
1.2.4 Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní.....	15
1.2.5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov.....	17
1.3 MIERA AKTIVITY UČITEĽA A ŠKOLY V OBLASTI ĽUDSKÝCH PRÁV.....	20
1.3.1 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv.....	20
1.3.2 Participácia učiteľa na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv.....	23
1.3.3 Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole.....	25
1.3.4 Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv.....	28
1.4 PORUŠOVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ.....	30
1.4.1 Porušenie práv učiteľa žiakmi.....	30
1.4.2 Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí.....	33
1.4.3 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv.....	37
1.4.4 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv.....	41
ZÁVERY.....	44
ODPORÚČANIA.....	58
LITERATÚRA.....	59

Úvod

Vzdelávanie je základným ľudským právom a vzdelanie je univerzálnou ľudskou hodnotou.

V školstve by malo byť stredobodom záujmu dieťa a mladý človek a ich potreby. Mali by sa z nich vychovať zodpovední a rešpektujúci ľudia platní pre našu spoločnosť. Výchova a vzdelávanie k ľudským právam musí preto zahŕňať viac než len poskytovanie informácií. Musí predstavovať „komplexný celoživotný proces, ktorým sa jednotlivci na všetkých úrovniach rozvoja a všetkých spoločenských vrstiev učia rešpektovať dôstojnosť iných a ktorí si osvojujú spôsoby a metódy, akými možno tento rešpekt zabezpečiť.“¹

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v SR v prioritě III. – Výchova, vzdelávanie, odborná príprava a výskum v oblasti ľudských práv v Slovenskej republike pojednáva o nevyhnutnosti celospoločenského a celoživotného vzdelávania a odbornej prípravy v oblasti demokratického občianstva a ľudských práv, ako kľúčových predpokladov uznania, uplatňovania a obhajoby všetkých ľudských práv. Cieľom výchovy a vzdelávania k ľudským právam v školách je osvojiť si vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú dôležité pre posilňovanie ľudskej dôstojnosti, participácie na živote demokratickej spoločnosti, v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť.

Dlhodobý monitoring vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí sa realizuje v zmysle plnenia úloh Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv. **Publikácia prináša najzaujímavejšie výsledky výskumu ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí, pričom vychádza z názorov učiteľov základných a stredných škôl.** Analýza súčasného stavu výučby k ľudským právam, analýza jej kvality, ako aj zmapovanie miery aktivity učiteľov a škôl v predmetnej oblasti, či analýza dodržiavania ľudských práv v školách prispeje k vytvoreniu celkového obrazu o vzdelávaní k ľudským právam v podmienkach regionálneho školstva, k napĺňaniu cieľov výchovy a vzdelávania, k špecifikácii problémov vo vzdelávaní v oblasti, ako aj pri dodržiavaní ľudských práv a práv dieťaťa v školách. na základe výskumných zistení, vývojových trendov a poznatkov subjektov podieľajúcich sa na plnení Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv a z toho vyplývajúceho Akčného plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam pre rezort školstva, možno získané poznatky a problémy nielen definovať, ale navrhnúť aj spôsoby ich riešenia a zvyšovať tak úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam na Slovensku.

¹ Z preambuly Rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. 49/184. Interný preklad.

Ľudské práva v škole

(Názory učiteľov základných a stredných škôl)

Interpretácia výsledkov výskumu

1.1 Charakteristika výskumnej vzorky

Do súboru bolo zaradených 399 pedagógov základných a stredných škôl v SR. Z nich bolo 80,9 % žien a 19,1 % mužov. Zastúpenie podľa typu školy: zo základných škôl sa výskumu zúčastnilo 79,8 % učiteliek a 21,2 % učiteľov – mužov, stredné školy prezentovalo 81,6 % žien a 19,4 % mužov. Výsledky korešpondujú s celkovým rozložením pedagógov v spoločnosti.

Výskumu sa zúčastnilo 43,7 % zástupcov učiteľov zo základných škôl a 56,3 % stredoškolských pedagógov. Z nich bolo 74,4 % z odborných škôl a 25,6 % z gymnázií.

Oslovení učitelia pochádzali najčastejšie zo škôl Prešovského kraja (PO 16,1 %), najmenej z Košického kraja (KE 7,3 %), pričom vo výskumnej vzorke bolo zachované zastúpenie všetkých krajov. Podrobné údaje sú uvedené v *tabuľke 1*.

Tabuľka 1 Kraj pôsobnosti respondentov (v %)

Bratislavský kraj	14,1
Trnavský kraj	12,3
Trenčiansky kraj	12,1
Nitriansky kraj	14,1
Žilinský kraj	14,3
Banskobystrický kraj	9,8
Prešovský kraj	16,1
Košický kraj	7,3

Rozdiely podľa lokality pôsobnosti školy dokumentujú, že zo škôl z najmenších obcí pochádzalo 6,8 % pedagógov, z miest do 10 000 obyvateľov 18,9 %, zo stredne veľkých miest s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000 40,1 % učiteľov. Približne 18 % (18,1 %) skúmaných učiteľov pôsobí v školách vo veľkých mestách a 14 % vo veľkomestách (50 001-100 000 obyvateľov 18,1 %, nad 100 000 obyvateľov 14,1 %). Diferenciácie podľa veľkosti miesta školy a typu potvrdili, že najvyššie zastúpenie mali učitelia nižšieho stupňa – základnej školy z malých a stredne veľkých miest (do 10 000 obyvateľov 25,9 %, 10 001-50 000 29,3 %). Stredoškolskí pedagógovia z miest od 10 001 do 50 000 obyvateľov predstavovali takmer polovicu všetkých skúmaných učiteľov stredných škôl (48,6 %). Za nimi nasledujú stredoškolskí pedagógovia zo škôl vo veľkých mestách a veľkomestách (do 100 000 obyvateľov 21,2 %, nad 100 000 15,3 %). Práve v týchto lokalitách sa kumulujú stredné školy.

Vo výskumnom súbore malo zastúpenie 11,0 % učiteľov vo veku do 30 rokov, 21,7 % vo veku od 31 do 40 rokov, 30,2 % od 41 do 50 rokov a 37,1 % vo veku nad 50 rokov. Vo výskume teda dominujú názory pedagógov staršej generácie, nad 50 rokov. Rozloženie podľa typu školy dokumentuje *tabuľka 2*.

Tabuľka 2 Zastúpenie veku pedagógov vo výskume podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
do 30 rokov	12,3	10,0
31-40 rokov	24,6	19,6
41-50 rokov	29,2	31,1
nad 50 rokov	33,9	39,3

Dĺžka odbornej praxe skúmaných učiteľov bola nasledovná: 12,8 % uvádzalo menej ako 5 rokov odbornej praxe a 11,5 % 6 až 10 rokov praxe. Najviac pedagógov, takmer tretina (29,2 %) skúmaných vykazovala 11 až 20 rokov praxe a 27,3 % 21 až 30 rokov odbornej praxe. Necelých 20 % (19,3 %) pedagógov deklarovalo 31 a viac rokov praxe. Zatiaľ čo odborne mladší učelia pôsobili viac na nižšom stupni vzdelávania (do 5 rokov praxe ZŠ 7,8 %, SŠ 5,6 %), podobne ako starší pedagógovia (21-30 rokov praxe ZŠ 27,1 %, SŠ 26,9 %, a nad 30 rokov praxe ZŠ 19,8 %, SŠ 18,5 %), respondenti s počtom rokov odbornej praxe od 11 do 20 rokov dominovali v stredných školách (SŠ 32,9 %, ZŠ 24,6 %). Celkovo sú však výsledky za oba typy škôl veľmi podobné.

1.2 Spôsob výučby ľudských práv v škole

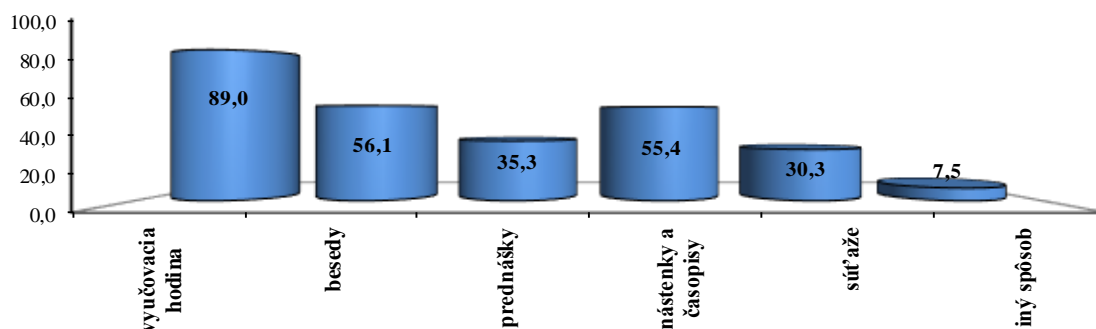
Jednou zo základných podmienok existencie ľudskej spoločnosti je príprava novej generácie na život a prácu v spoločnosti, na pokračovanie v diele, ktoré ľudstvo doposiaľ vo svojom vývoji vykonalo. Výchovný proces je komplex vnútorných endogénnych podmienok a vonkajších, exogénnych činiteľov, ktoré v interakcii ovplyvňujú vývin osobnosti v zmysle vytýčených cieľov. Škola je miestom osvojovania si základných pojmov v oblasti ľudských práv, miestom formovania hodnôt a postojov mladých ľudí, ktoré sú predpokladom dodržiavania a uplatňovania ľudských práv v celej spoločnosti. Výchova a vzdelávanie o ľudských právach je dnes iba ako prierezová téma v štátnom vzdelávacom programe Zaujímalo nás, akým spôsobom získavajú žiaci základných a stredných škôl vzdelanie v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa.

1.2.1 Spôsoby vzdelávania v oblasti ľudských práv v škole

Zo súboru 399 oslovených učiteľov venujúcich sa výučbe ľudských práv sme získali 1 090 odpovedí. Z respondentov 89,0 % označilo **vyučovaciu hodinu** ako zdroj poznatkov o ľudských právach. Ďalším frekventovaným spôsobom je vzdelávanie prostredníctvom **besied** na konkrétne ľudskoprávne témy organizované školou (**56,1 %**) a **poznatky z násteniek a školských časopisov (55,4 %)**. Približne tretina (35,3 %) pedagógov uvádzala **prednášky odborníkov, nástenky a školské časopisy**. **Súťaže** ako prostriedok osvojovania si poznatkov o ľudských právach označilo 30 % oslovených učiteľov.

Ak výsledky analyzujeme vo vzťahu k odpovediam respondentov (N=1 092 odpovedí) zistíme, že podľa 32,5 % odpovedí získavajú žiaci vedomosti o ľudských právach na vyučovacích hodinách, pätinu predstavujú besedy organizované školou a nástenky a školské časopisy (besedy 20,1 %, nástenky 20,1 %) a 11,1 % súťaže s problematikou ľudských práv.

Graf 1 Spôsoby vzdelávania žiakov v oblasti ľudských práv (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Rozdiely podľa typu školy (základná škola, stredná škola) poukázali, že v oboch typoch škôl prevláda vyučovanie ako dominantná forma získavania vedomostí z problematiky ľudských práv (ZŠ 89,1 %, SŠ 88,8 %), pričom údaje sú takmer identické. Výsledky výskumu však potvrdili náš predpoklad, že starší žiaci – stredoškooláci získavajú poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa častejšie aj aktívnymi formami výučby ako sú prednášky, besedy a súťaže z predmetnej problematiky, len doplnené vyučovacím procesom, ako žiaci nižšieho stupňa vzdelania. Podľa názorov respondentov sú stredoškooláci výrazne častejšie vzdelávaní v oblasti ľudských práv pomocou súťaží (SŠ 37,7 %, ZŠ 21,3 %), ale aj prostredníctvom prednášok odborníkov (SŠ 39,9 %, ZŠ 29,9 %) i formou besied na ľudskoprávne témy (SŠ 58,3 %, ZŠ 52,9 %). Viac ako 50 % oslovených zo základných aj stredných škôl uviedlo ako zdroj informácií nástenky a školské časopisy (ZŠ 56,9 %, SŠ 54,3 %).

Tabuľka 3 Spôsoby vzdelávania ľudských práv v škole na jednotlivých typoch škôl (v %)

	ZŠ	SŠ
vyučovanie	89,1	88,8
besedy	52,9	58,3
prednášky	29,9	39,9
nástenky, školské noviny	56,9	54,3
súťaže	21,3	37,7
iný spôsob	5,7	8,5

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Porovnaním výsledkov za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 sa zistilo, že výučba v oblasti ľudských práv za celé sledované obdobie zostáva najvýraznejším zdrojom informácií o ľudských právach a právach dieťaťa v školách, aj keď v súčasnosti zaznamenávame výrazný nárast aktívnejších foriem vzdelávania. Hoci sú žiaci základných a stredných škôl oboznamovaní s problematikou ľudských práv predovšetkým vo vyučovacom procese, do popredia sa tak dostávajú aj aktívne inovatívne spôsoby výučby, ako sú nástenky a školské časopisy, besedy na ľudskoprávne témy, ale aj zapojenie žiakov do rôznych súťaží z predmetnej problematiky. Vo všeobecnosti vidieť od roku 2005 v prípade prednášok s odborníkmi a besied organizovaných školou na aktuálne témy pozitívny trend. Školy sa stále viac vo výchovno-vzdelávacom procese zameriavajú popri vyučovaní predmetu aj na uvedené aktívne zážitkové formy vzdelávania, ako zdroje vedomostí a poznatkov žiakov. Výrazný skok oproti minulým výsledkom (rok 2017) zaznamenávajú

informácie z násteniek a školských časopisov. Významnú úlohu v tomto mohlo zohrať vedenie školy, pedagógovia i žiacka samospráva. Z dlhodobého hľadiska tak vo výučbe ľudských práv z pohľadu oslovených pedagógov základných a stredných škôl zaznamenávame pozitívny trend v presadzovaní aktívnych, názorných foriem vzdelávania žiakov v oblasti ľudských práv. Podrobné údaje sú v *tabuľke 4*.

Tabuľka 4 Spôsoby vzdelávania ľudských práv v škole – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
vyučovanie	98,3	81,0	86,1	91,7	89,4	90,9	89,0
nástenky, školské noviny	49,6	57,9	44,5	56,9	58,6	41,2	55,4
besedy	33,1	49,9	45,4	47,2	56,9	53,1	56,1
prednášky	25,6	28,8	26,5	26,9	33,6	27,6	35,3
súťaže	22,3	16,0	18,6	21,4	21,7	20,1	30,3
iný spôsob	12,4	2,3	3,2	2,2	4,2	4,4	7,5

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Rozdiely v názoroch podľa pohlavia dokumentujú, že v oboch **pohlaviach** v odpovediach výrazne dominujú vedomosti získané na vyučovaní a následne prostredníctvom besied organizovaných školou. Pritom v prípade vyučovania ako formy získavania vedomostí z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa, ako aj v rámci besied prevládajú skúmané ženy, ktoré dominujú aj pri ostatných zdrojoch informácií z oblasti ľudských práv s výnimkou poznatkov získaných z násteniek a školských časopisov. Tie vo vyššom percente deklarovali skúmaní muži (nástenky: muži 43,4 %, ženy 37,9 %). Súvisí to s nerovnomerným podielom pohlaví vo výskumnom súbore, kedy ženy vykazovali 80,9 % a muži 19,1 % zastúpenie (vyučovacia hodina: ženy 90,0 %, muži 84,2 %, besedy: ženy 56,4 %, muži 53,9 %, prednášky: ženy 36,1 %, muži 32,9 %, súťaže: ženy 30,8 %, muži 28,9 %, iné: ženy 8,7 %, muži 2,6 %). Súbor tak do určitej miery kopíruje situáciu v našom školstve.

Rozdiely v odpovediach respondentov – učiteľov základných a stredných škôl podľa **krajov pôsobnosti školy** dokumentujú najvyššie zastúpenie škôl Banskobystrického a následne Košického kraja pri vedomostiach získaných na vyučovacej hodine, kde oslovení učitelia vo viac ako v 95 % (BB 97,4 %, KE 96,6 %) ako zdroj poznatkov z ľudských práv označili práve vyučovací proces. Pri oboznamovaní žiakov s otázkami ľudských práv prostredníctvom besied organizovaných školou najvyššie zastúpenie mali opäť oslovení zo škôl v Košickom kraji (KE 72,4 %) a čo je zaujímavé najmenej v Bratislavskom kraji len 42,9 %. Otázkou je čo je príčinou? Ved' práve v hlavnom meste je koncentrácia odborníkov na sledovanú problematiku. Odpoveď treba hľadať nielen v podmienkach, ale aj v konkrétnej aktivite, iniciatíve a zanietenosti vedenia a pedagogického zboru konkrétnej školy. Celkovo tak možno konštatovať, že vo všetkých krajoch približne polovica a viac oslovených poukazovala na skutočnosť, že žiaci základných a stredných škôl získavajú poznatky o ľudskoprávnych témach besied odborníkov so žiakmi (BA 42,9 %, TT 49,0 %, TN 56,3 %, NR 66,1 %, ZA 63,2 %, BB 61,5 %, PO 46,8 %, KE 72,4 %). Približne tretina skúmaných pedagógov ako zdroj poznatkov označila prednášky na určenú tému, najviac však oslovení z Nitrianskeho kraja (NR 41,1 %). Učitelia zo škôl Nitrianskeho kraja zároveň najčastejšie zo všetkých uviedli aj súťaže z predmetnej problematiky (NR 58,9 %), v ostatných krajoch dosahuje hodnoty od 46,2 % v Banskobystrickom po 12,5 % v Prešovskom kraji. Na nástenky a školské časopisy s informáciami o ľudských právach a právach dieťaťa poukazovali v najvyššom zastúpení učitelia základných a stredných škôl

z Košického kraja, kde ich ako zdroj poznatkov označili až tri štvrtiny skúmaných učiteľov, v Trnavskom kraji len 36,7 %. Celkovo však z výsledkov názorov pedagógov základných a stredných škôl vyplýva, že nástenky a školské časopisy predstavujú významný prostriedok oboznamovania sa žiakov s otázkami ľudských práv a práv dieťaťa. Približne každý desiaty učiteľ zo škôl v Bratislavskom, Žilinskom a Banskobystrickom kraji prezentoval iný spôsob získavania poznatkov a vedomostí, bez konkretizácie. Je teda zrejmé, že hoci sa pedagogická obec vo vysokom percente spolieha na výučbu problematiky prostredníctvom vyučovacej hodiny, využíva na vzdelávanie žiakov aj aktívne formy ako sú besedy, súťaže, prednášky či nástenky a iné. Implementuje tak ciele výchovy k ľudským právam a právam dieťaťa do výchovno-vzdelávacieho procesu inovatívnymi formami a metódami výučby.

Rozdiely v odpovediach respondentov sa potvrdili vzhľadom na ich **vek a dĺžku odbornej praxe** respondentov. Zatiaľ čo odborne starší pedagógovia (11-20 rokov a 21-30 rokov praxe) vo svojich odpovediach najčastejšie deklarovali vedomosti získané výučbou predmetu na hodine (11-20 rokov praxe 92,9 %, 21-30 rokov praxe 91,4 %), besedy so žiakmi ako zdroj vedomostí uvádzali najviac odborne najmladší oslovení (do 5 rokov praxe 68,0 %). Vo všeobecnosti besedy so žiakmi potvrdil každý druhý oslovený pedagóg bez rozdielu dĺžky praxe. S otázkami o ľudských právach a právach dieťaťa prostredníctvom násteniek a školských časopisov sa žiaci vzdelávajú najmä učitelia so strednou dĺžkou odbornej praxe – od 11 do 20 rokov (60,7 %), najmenej však odborne najstarší oslovení s praxou nad 30 rokov (47,3 %). Aj súťaže ako zdroj informácií dominoval v odpovediach učiteľov s vyššou dĺžkou praxe od 21 do 30 rokov odbornej praxe (36,2 %), avšak len u 16 % odborne najmladších respondentov.

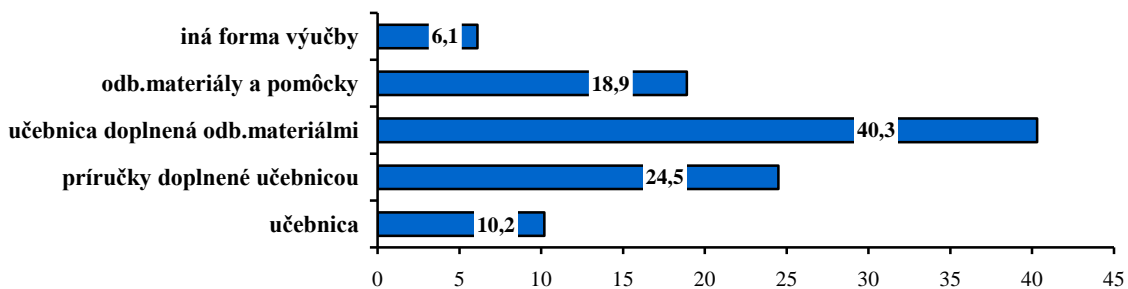
Ako už bolo uvedené, aktívne a názorné formy výučby ľudských práv prezentovali viac učitelia stredných škôl. Pretože tieto nie sú zväčša lokalizované v obciach a menších mestách, najčastejšie uvádzajú besedy ako zdroj poznatkov pre žiakov pedagógovia zo škôl v mestách do 50 000 obyvateľov a prednášky, informácie z násteniek a školských časopisov a súťaže oslovení z veľkých miest od 50 001 do 100 000 obyvateľov. Vyučovací proces ako zdroj poznatkov v najvyššom zastúpení prezentovali učitelia z najmenších miest do 10 000 obyvateľov (94,7 %). Práve učitelia z uvedených lokalít spolu s pedagógmi zo škôl z najmenších lokalít (do 2 000 obyvateľov) potom aj v najnižšom percente uvádzali besedy, prednášky s odborníkmi, nástenky a školské časopisy (besedy: do 2 000 obyvateľov 31,4 %, 2 001-10 000 52,0 %, 10 001-50 000 66,0 %, 50 001-100 000 59,7 %, nad 100 000 42,9 %, prednášky: do 2 000 obyvateľov 25,7 %, 2 001-10 000 29,3 %, 10 001-50 000 39,6 %, 50 001-100 000 41,7 %, nad 100 000 30,4 %, nástenky: do 2 000 obyvateľov 51,4 %, 2 001-10 000 50,7 %, 10 001-50 000 53,5 %, 50 001-100 000 62,5 %, nad 100 000 60,7 %). Zaujímavé je, že až takmer tretina (31,4 %) oslovených z najmenších obcí do 2 000 obyvateľov poukazovala na školou organizované súťaže z problematiky ľudských práv ako významný zdroj informácií pre žiakov. Výsledky tak plne korešpondujú so zisteniami o dominancii stredných škôl pri organizovaní aktívnych foriem vzdelávania pre žiakov a tým ich kumulácia do väčších miest. Súvisí to tak nielen s vekom žiakov, ale aj s možnosťami, ktoré poskytujú väčšie lokality pôsobenia školy.

1.2.2 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv

Multikultúrna výchova je povinnou súčasťou vzdelávacích programov škôl. S problematikou ľudských práv sa aplikuje ako prierezová téma a tvorí neoddeliteľnú súčasť učebných osnov viacerých predmetov vo všetkých typoch škôl. Vo výskume nás zaujímalo, akou formou vzdelávajú učitelia základných a stredných škôl žiakov o ľudských právach a právach dieťaťa a ako oslovení pedagógovia implementujú problematiku ľudských práv a multikulturalitu do výchovno-vzdelávacieho procesu.

Pri výučbe ľudských práv učitelia najčastejšie využívajú, a to rovnako ako v predchádzajúcich zisťovaniach, **učebnicu predmetu doplnenú odbornými materiálmi** (40,3 %). Približne štvrtina oslovených však ťažisko kladie na **odborné materiály a príručky**, ktoré **dopĺňa učebnicou predmetu**. Aj to podporuje predošlé tvrdenia o náraste aktívnych a názorných foriem výučby v regionálnom školstve a na jednej strane svedčí o kreativite súčasných učiteľov a ich snahe zefektívniť a spopularizovať učivo, na druhej strane o relatívnom nedostatku odborných materiálov o tejto problematike. Nasleduje **výlučné využívanie odborných materiálov a pomôcok**, ktoré prezentovalo až 18,9 %, pričom tu zaznamenávame neustály nárast. Vyučovanie založené len na **učebnici predmetu** deklaroval každý desiaty (10,2 %) a 24 (6,1 %) učiteľov označilo **iný spôsob výučby**. Najčastejšie to bola kombinácia viacerých prameňov, vlastné texty, denná tlač, modelové situácie a najmä internet.

Graf 2 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv (v %)

Na základe rozloženia odpovedí podľa **typu školy** pôsobnosti učiteľa (základná a stredná škola) vidieť prevahu výučby ľudských práv na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a pomôckami v oboch typoch škôl (ZŠ 42,8 %, SŠ 38,2 %). Druhou najčastejšou formou je využívanie odborných materiálov len doplnených učebnicou predmetu. Je zaujímavé, že výraznejšie je etablovaná podľa výpovedí oslovených učiteľov v základných školách (ZŠ 26,0 %, SŠ 23,5 %) a to na rozdiel od výučby založenej výlučne na odborných materiáloch, príručkách a názorných pomôckach, ktorá prevládajú v stredných školách (SŠ 19,8 %, ZŠ 17,3 %), aj keď rozdiel nie je výrazný. Pravdepodobne to súvisí s celkovo vyššou odbornou aj psychickou vyspelosťou stredoškolákov. Približne každý desiaty pedagóg oboch typov škôl uviedol výlučné využívanie učebnice predmetu, bez používania názorných a odborných pomôcok (ZŠ 9,2 %, SŠ 11,1 %). Výlučné využívanie učebnice predmetu je markantnejšie na strednom stupni vzdelávania a oproti predchádzajúcemu zisteniu sa ešte zvýšilo (rok 2017: ZŠ 9,5 %, SŠ 9,3 %, rok 2019: ZŠ 9,2 %, SŠ 11,1 %).

Tabuľka 5 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
učebnica predmetu	9,2	11,1
príručky doplnené učebnicou	26,0	23,5
učebnica doplnená príručkami	42,8	38,2
len príručky	17,3	19,8
iná forma	4,6	7,4

Výsledky výskumu za roky 2005 až 2019 na jednej strane potvrdili pozitívny trend v presadzovaní názornejších foriem výučby ľudských práv, ako je výučba ľudských práv opierajúca sa výlučne o príručky, odborné materiály a názorné pomôcky (rok 2005: 14,9 %, 2008: 15,4 %, 2011: 19,0 %, 2013: 12,4 %, 2015: 16,1 %, 2017: 16,0 %, 2019: 18,9 %), na strane druhej neustále stúpa percento učiteľov využívajúcich výlučne učebnicu daného predmetu. Uvedená skutočnosť vypovedá o neustálom zdokonaľovaní obsahu učebníc a o tom, že oblasť ľudských práv našla pevné miesto v obsahu viacerých vyučovacích predmetov základných a stredných škôl. Používanie učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a názornými pomôckami i naďalej zostáva najčastejšou formou výučby ľudských práv v školách.

Tabuľka 6 Odborné materiály využívané pri výučbe ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
učebnica doplnená príručkami a odb. materiálmi	47,1	40,0	45,2	48,3	43,7	40,9	40,3
príručky a iné materiály doplnené učebnicou	33,1	26,1	16,8	23,3	22,8	26,6	24,5
len príručky a odb. materiály	14,9	15,4	19,0	12,4	16,1	16,0	18,9
iná forma	1,7	10,1	12,9	11,0	9,3	7,2	6,1
učebnica predmetu	3,3	8,4	6,1	5,1	8,2	9,4	10,2

Štatisticky významná závislosť sa potvrdila vo vzťahu k **pohlaviu** respondentov. Sú to skúmaní muži, ktorí pri výučbe ľudských práv výrazne častejšie ako ženy – učiteľky využívajú výlučne učebnicu predmetu (muži 13,5 %, ženy 9,5 %). Pritom, ako už bolo konštatované, práve ženy častejšie ako oslovení muži prezentovali vyučovaciu hodinu ako zdroj poznatkov, aj keď je hlavným zdrojom informácií o ľudských právach a právach dieťaťa pri oboch pohlaviach. Aj využívanie učebnice len doplnenej odbornými materiálmi na ľudskoprávne témy je takmer identické u oboch pohlaví. Približne 40 % oslovených pedagógov, bez rozdielu pohlavia, tak vo svojich odpovediach potvrdilo, že pri výučbe sa najčastejšie opierajú o učebnicu predmetu doplnenú odbornými materiálmi a názornými pomôckami (muži 39,2 %, ženy 40,2 %). Práve uvedený spôsob tak predstavuje najrozšírenejšiu formu výučby ľudských práv v základných a stredných školách z pohľadu skúmaných učiteľov. Aktívne a inovatívne formy výučby problematiky dominujú u skúmaných mužov. Títo až v 25,7 % oproti 17,4 % žien uviedli, že pri výučbe využívajú najčastejšie len odborné materiály a pomôcky. Pritom výchovno-vzdelávací proces založený na využívaní didaktických pomôcok len doplnených učebnicou predmetu a na výlučnom používaní odborných materiálov, názorných pomôcok a aktívnych a inovatívnych foriem vyučovania je významne zastúpený u oboch pohlaví.

Diferenciácie podľa **veku skúmaných učiteľov** dokumentujú, že zatiaľ čo výlučné využívanie učebnice má najvyššie zastúpenie v odpovediach starších respondentov, učiteľov základných a stredných škôl vo veku 41 až 50 rokov (učebnica: do 30 rokov 11,6 %, 31-40 rokov 7,1 %, 41-50 rokov 15,5 %, nad 50 rokov 7,1 %), ostatné spôsoby výučby, s výnimkou výlučného využívania odborných textov z problematiky,

vykazujú vzhľadom na vek nepriamu úmernosť. So zvyšovaním veku pedagógov sa znižuje využívanie odborných príručiek doplnených učebnicou predmetu, tak aj čiastočne využívanie učebnice spolu s odbornými materiálmi k preberanej téme (príručky doplnené učebnicou: do 30 rokov 25,6 %, 31-40 rokov 29,4 %, 41-50 rokov 22,4 %, nad 50 rokov 22,0 %, učebnica doplnená odbornými textami: do 30 rokov 44,2 %, 31-40 rokov 40,0 %, 41-50 rokov 37,1 %, nad 50 rokov 40,8 %). Výučba len prostredníctvom odborných textov, názorných pomôcok a aktívnych inovatívnych prostriedkov má stúpajúci trend vo vzťahu k veku skúmaných učiteľov základných a stredných škôl. Tento spôsob výučby ľudských práv deklarovali v najvyššom percente vekovo najstarší učitelia (len odborné materiály: do 30 rokov 14,0 %, 31-40 rokov 20,0 %, 41-50 rokov 18,1 %, nad 50 rokov 21,3 %). a tak z výsledkov vidieť, že najmladší oslovení síce najviac zo všetkých vo výučbe používajú učebnicu predmetu za pomoci aktívnych foriem a odborných textov, na druhej strane spolu s respondentmi vo veku 30 až 40 rokov aj najčastejšie zo všetkých vyučujú prostredníctvom odborných textov a didaktických pomôcok len s doplnením poznatkov z učebnice, pričom percento so zvyšovaním veku klesá. Zaujímavý je už spomínaný fakt, že jednoznačné uplatňovanie odborných materiálov pri výučbe ľudských práv je najvýraznejšie u učiteľov najstaršej vekovej kategórie nad 50 rokov, ktorí majú s výučbou dostatok skúseností a odborných znalostí a výučbu tak zakladajú na aktívnych formách s cieľom pozdvihnúť záujem žiakov o ľudskoprávne témy.

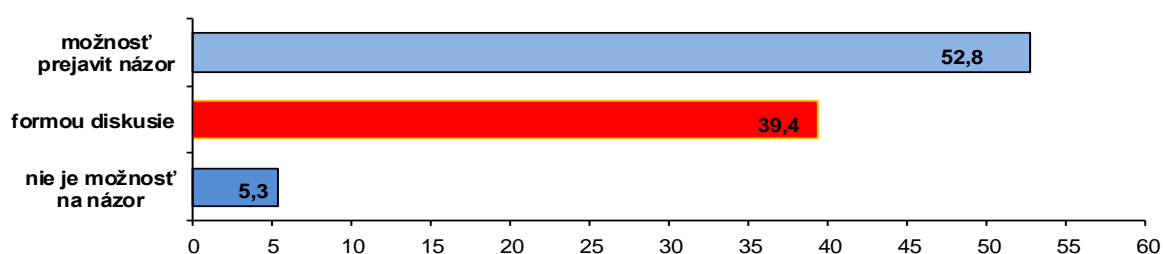
Rozdiely sa potvrdili aj vo vzťahu k výške **odbornej praxe**. Výsledky zisťovania dokumentujú, že výlučné využívanie učebnice predmetu pri výučbe ľudských práv je najrozšírenejšie u odborne najmladších oslovených pedagógov a so stúpajúcou výškou odbornej praxe klesá. Je teda zrejmé, že odborne mladí učitelia ešte nemajú dostatok skúseností, pedagogických zručností i odvahy, a preto vyučovanie ľudskoprávných tém často zakladajú len na poznatkoch z učebnice. Aj keď by sa predpokladalo, že budú mať snahu presadzovať inovatívne a aktívne spôsoby výučby. Títo potom spolu s odborne najstaršími až v takmer 50 % za najčastejší spôsob označovali využívanie učebnice doplnenej odbornými textami a pomôckami (do 5 rokov praxe 48,0 %, nad 30 rokov praxe 50,0 %). Je teda zrejmé, že zatiaľ čo najmladší respondenti ešte nie sú dostatočne orientovaní v odbornej literatúre a strach z nedostatočných skúseností ich núti opierať sa popri odborných materiáloch o obsah učebnice predmetu, najstarší učitelia už zo zotrvačnosti, prípadne „pohodlia“ volia uvedený spôsob a spolu s najmladšími najmenej zo všetkých pristupujú k výučbe len na základe odborných podkladov, príručiek a pomôcok, bez využívania učebnice predmetu. Naopak, aktívne inovatívne formy vzdelávania postavené na odborných textoch, príručkách a materiáloch na preberané témy dominujú v odpovediach odborne mladších pedagógov, kde tento spôsob deklarovala štvrtina oslovených (do 5 rokov praxe 4,0 %, 6-10 rokov 26,5 %, 11-20 rokov 17,6 %, 21-30 rokov 20,2 %, nad 30 rokov 17,1 %). Na druhej strane až každý desiaty respondent s najvyšším počtom rokov odbornej praxe uvádzal inú nekonkretizovanú formu výučby ľudských práv.

1.2.3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv

Popri analýze spôsobu výučby ľudských práv v základných a stredných školách sme vo výskume sledovali aj to, aký priestor dostávajú žiaci na vyjadrenie svojho názoru na informácie získané od učiteľa pri výučbe ľudských práv.

Z oslovených učiteľov až viac ako 90 % (92,2 %) pripustilo **možnosť prejavu názoru žiakov** na vyučovaní ľudských práv. Z nich 52,8 % potvrdilo, že žiaci majú **možnosť vyjadriť sa k informáciám** získaným z výkladu pedagóga a takmer tretina (30,4 %) vníma výučbu ľudských práv ako **formu diskusie** medzi učiteľom a žiakmi. Pozitívne zistenie je, že len 21 (5,3 %) oslovených poukázalo, že pri výklade učiva **nie je priestor na prejav názoru** žiakov, pričom uvedené percento je výrazne nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2017: 8,4 %, 2019: 5,3 %)). Výsledky znázorňuje *graf 3*.

Graf 3 Možnosť prejavu názoru žiaka na hodine zameranej na výučbu ľudských práv (v %)

Na základe **porovnania dát za sledované obdobie** sa zistilo, že približne každý druhý učiteľ vo všetkých rokoch skúmania je toho názoru, že žiaci majú na vyučovaní ľudských práv dostatočný priestor na vlastný prejav (rok 2005: 49,6 %, 2008: 48,9 %, 2011: 49,0 %, 2013: 53,3 %, 2015: 45,8 %, 2017: 53,8 %, 2019: 52,8 %) a percento sa neustále zvyšuje. v súčasnosti zaznamenávame aj stúpajúci trend v prípade výučby ľudských práv formou diskusie pedagóga so žiakmi na konkrétne ľudskoprávne témy a naopak, pokles presvedčenia, že na prejav názoru žiakov vo vyučovacom procese nie je dostatočný priestor. Aj to vypovedá, že učitelia regionálneho školstva síce neustále poukazujú na zvyšujúci sa objem požiadaviek vo všetkých oblastiach vzdelávania a na nárast požiadaviek na žiaka, zároveň sa však snažia v rámci možností viesť výučbu tak, aby žiaci mali možnosť prejavu svoj názor a vyjadriť sa k preberajúcemu učivu. Ide však o názor pedagógov a nás bude zaujímať konfrontácia s názormi skúmaných žiakov základných a stredných škôl, čo je obsahom spracovania výsledkov zisťovania za žiakov.

Podrobné údaje dokumentuje *tabuľka 7*.

Tabuľka 7 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na výučbu ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
žiaci majú priestor vyjadriť názor	49,6	48,9	49,0	53,3	45,8	53,8	52,8
vyučovanie formou diskusie	50,4	43,5	47,5	40,1	41,7	34,6	39,4
na prejav názoru žiaka nie je priestor	0,0	7,6	3,5	4,4	8,1	8,4	5,3

Rozdiely podľa **typu školy**, v ktorej pôsobia oslovení učitelia dokumentujú, že väčšina učiteľov základných aj stredných škôl sa domnieva, že žiaci majú možnosť a priestor na vyjadrenie svojho názoru na získané informácie, pričom uvedenú skutočnosť prezentovalo rovnaké percento pedagógov nižšieho aj vyššieho stupňa vzdelávania (ZŠ 52,6 %, SŠ 52,5 %). Približne 40 % oslovených učiteľov deklarovalo výučbu formou diskusie (ZŠ 38,2 %, SŠ 40,8 %). Percento je o niečo vyššie v prostredí stredných škôl. Z výsledkov výskumu tak vyplýva, že výučba ľudských práv a práv dieťaťa v základných aj stredných školách vytvára dostatočný priestor pre názory žiakov a diskusiu na preberanú tému. Na absenciu uvedeného priestoru však poukazoval takmer každý desiaty učiteľ základnej školy avšak len 2,7 % stredoškolských pedagógov. Učitelia základných aj stredných škôl tak celkovo pozitívne vnímajú možnosti žiakov pri prezentácii svojich názorov na vyučovaní.

Tabuľka 8 Možnosť prejavu názoru žiaka na vyučovacej hodine zameranej na výučbu ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
žiaci majú priestor vyjadriť názor	52,6	52,5
vyučovanie formou diskusie	38,2	40,8
na prejav názoru žiaka nie je priestor	8,7	2,7
iná	0,6	4,0

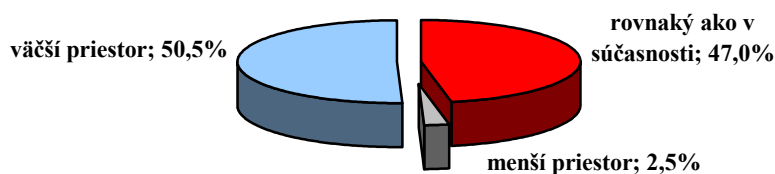
Signifikantné rozdiely vzhľadom na **demografické znaky výskumného súboru** sa potvrdili len vo vzťahu k výške odbornej praxe. Na skutočnosť, že pri výklade učiva z ľudských práv nie je priestor na vyjadrenie názorov zo strany žiakov poukazovali viac skúmané **ženy ako muži** (ženy 5,6 %, muži 4,0 %), predovšetkým vekovo a odborne najmladší respondenti vo veku do 30 rokov (9,3 %) a s odbornou praxou do 5 rokov (20,0 %). Najmladší učitelia zároveň až v 64 % deklarovali, že žiaci majú možnosť prejavu svoj názor na informácie získané z výkladu, pričom skutočnosť potvrdilo len 42,6 % pedagógov s praxou od 6 do 10 rokov. Naopak, až každý druhý (51,4 %) oslovený s praxou nad 30 rokov je presvedčený, že vedie výučbu ľudských práv a práv dieťaťa formou diskusie so žiakmi, avšak len 16 % najmladších opýtaných. Uvedený fakt tak uviedlo aj najviac vekovo najstarších skúmaných pedagógov (nad 50 rokov 46,5 %). Zaujímavé je, že uvedená forma rezonovala najčastejšie u oslovených zo škôl v najmenších lokalitách, v obciach do 2 000 obyvateľov (48,6 %), teda v základných školách a následne vo veľkomestách (48,2 %). Práve vo veľkomestách pritom najnižšie percento skúmaných učiteľov je presvedčených, že na prejav názoru žiakov nie je vo výučbe ľudských práv priestor (1,8 %), v najmenších lokalitách tento názor prezentovalo až 11,4 % opýtaných. Všeobecne však vo všetkých lokalitách pôsobnosti školy dominuje u respondentov – učiteľov základných a stredných škôl presvedčenie, že žiaci majú možnosť vyjadriť svoj názor na získané poznatky (okolo 50 %), výnimku predstavujú len školy v obciach do 2000 obyvateľov (37,1 %). Na nedostatočný priestor pre názor žiaka poukazovali najmä učitelia základných škôl (ZŠ 8,7 %, SOŠ 1,8 %, G 5,3 %), možnosť prejavu žiaka na informácie získané výkladom učiteľa deklarovali v najvyššom percente oslovení z gymnázií (G 54,4 %) a výučba formou diskusie pedagóga so žiakmi na problematiku ľudských práv dominovala v odpovediach pedagógov stredných odborných škôl (SOŠ 41,0 %).

1.2.4 Priestor pre problematiku ľudských práv vo vzdelávaní

Názory učiteľov na vymedzený priestor vo vyučovacom procese pre výučbu ľudských práv dokumentujú nasledovné výsledky.

Hoci takmer polovica (47,0 %) oslovených učiteľov základných a stredných škôl vyjadrila **spokojnosť so súčasným priestorom** pre blok ľudských práv v osnovách jednotlivých vyučovacích predmetov a deklarovala, že problematika ľudských práv a práv dieťaťa by mala mať rovnaký priestor ako v súčasnosti, až 50,5 % je presvedčených, že výučbe ľudských práv by sa mal venovať **väčší priestor** a uvedené percento je približne rovnaké ako pri zisťovaní v roku 2017 (rok 2017: 51,9 %, rok 2019: 50,5 %). Každý druhý pedagóg vyučujúci predmety s tematikou ľudských práv vníma vymedzený priestor ako nedostatočný a privítal by možnosť zvýšenia hodinovej dotácie pre výučbu ľudských práv v školách. Je teda zrejmé, že učitelia si uvedomujú, že súčasná situácia vo svete a v spoločnosti si vyžaduje dostatok vedomostí, poznatkov a informácií s cieľom dosiahnuť pozitívny posun v multikultúrnych postojoch žiakov. Len 10 oslovených/2,5 %, prezentovalo názor, že problematike ľudských práv by sa malo v školách venovať **menej času** a zvýšiť tak hodinovú dotáciu pre iné oblasti poznávania. Do určitej miery to súvisí so stále narastajúcim objemom poznatkov vo všetkých oblastiach života. Rozloženie odpovedí zobrazuje *graf 4*.

Graf 4 Priestor pre problematiku ľudských práv v školách (v %)

Rozdiely v názoroch respondentov podľa **typu školy (základná škola, stredná škola)** dokumentujú, že v oboch stupňoch vzdelávania dominuje v konkrétnych vyučovacích predmetoch snaha o väčší priestor pre ľudskoprávne témy. Aj v prezentovanej spokojnosti učiteľov na vyčlenený priestor pre ľudskoprávne témy bola zaznamenaná zhoda (ZŠ 46,5 %, SŠ 47,3 %). Sú to pedagógovia základných škôl, ktorí vo vyššom zastúpení ako stredoškolskí kolegovia požadujú menší priestor, zdôvodňujúc názory preťaženosťou žiakov, ako aj potrebou venovať čas iným predmetom a témam vo výučbe základného vzdelania žiakov.

Tabuľka 9 Priestor pre problematiku ľudských práv v školách podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
je potrebný väčší priestor	49,4	51,4
rovnaký ako v súčasnosti	46,5	47,3
je potrebný menší priestor	4,1	1,4

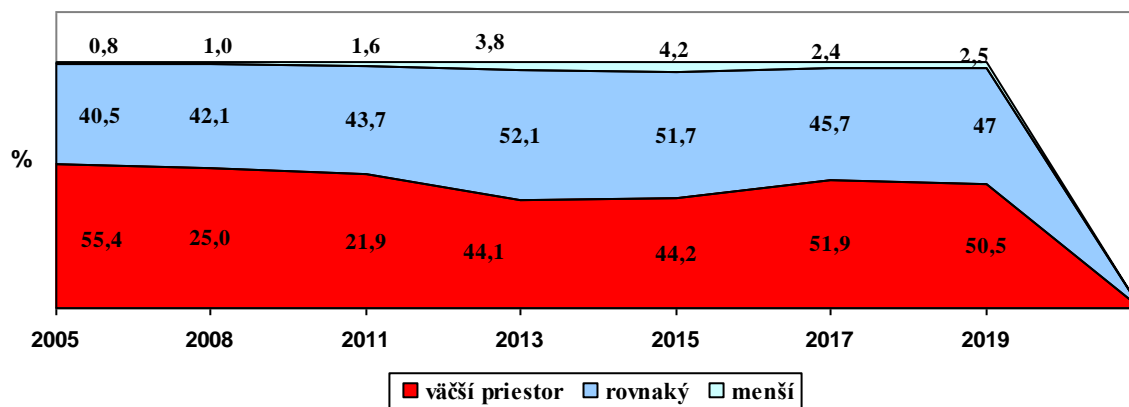
Údaje za skúmané obdobie rokov 2005 až 2019 dokumentujú na jednej strane spokojnosť pedagógov s priestorom venovaným ľudským právam v školskom vzdelávaní, na druhej strane snahu o jeho zvýšenie priestoru.

Pozitívnym zistením je už deklarovaná zvýšená potreba rozšíriť priestor pre ľudskoprávnu výučbu. Zatiaľ čo od roku 2005 neustále klesalo percento učiteľov požadujúcich väčší priestor pre problematiku ľudských práv v jednotlivých vyučovacích predmetoch, v roku 2017 zaznamenávame výraznejší nárast a v súčasnosti zas mierny pokles (rok 2005: 58,7 %, 2008: 56,9 %, 2011: 54,7 %, 2013: 44,1 %, 2015: 44,2 %, 2017: 51,9 %, 2019: 50,5 %). Na druhej strane stúpajúca spokojnosť pedagógov za celé obdobie skúmania vykazuje zas nárast (rok 2005: 58,7 %, 2008: 56,9 %, 2011: 54,7 %, 2013: 44,1 %, 2015: 44,2 %, 2017: 45,7 %, 2019: 47,0 %). Aj toto svedčí o uvedomelosti a zodpovednosti pedagógov za žiakov a ich budúci život. V prípade požiadavky na zníženie stavu sú výsledky za posledné zisťovania takmer identické (rok 2005: 40,5 %, 2008: 42,1 %, 2011: 43,7 %, 2013: 52,1 %, 2015: 51,7 %, 2017: 45,7 %, 2019: 47,0 %).

Tabuľka 10 Priestor pre problematiku ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
väčší priestor	58,7	56,9	54,7	44,1	44,2	51,9	50,5
rovnaký ako v súčasnosti	40,5	42,1	43,7	52,1	51,7	45,7	47,0
menší priestor	0,8	1,0	1,6	3,8	4,2	2,4	2,5

Graf 5 Priestor pre problematiku ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

Štatisticky významná závislosť sa opäť potvrdila len vzhľadom na dĺžku odbornej praxe respondentov. Rozdiely podľa **pohlavia** dokumentujú, že zatiaľ čo skúmané ženy rovnako ako muži požadujú pre oblasť ľudských práv väčší priestor vo výchovno-vzdelávacom procese (ženy 50,5 %, muži 50,7 %), požiadavka na zníženie priestoru pre oblasť je markantnejšia u oslovených mužov (muži 4,0 %, ženy 1,9 %). Hoci väčšina skúmaných pedagógov vníma priestor pre výučbu ľudských práv ako nedostatočný a požaduje jeho zväčšenie, takmer každý druhý, s prevahou žien, je so stavom spokojný (ženy 47,6 %, muži 45,3 %). Z uvedeného vyplýva, že 4,0 % mužov a 1,9 % žien by volilo zníženie počtu hodín vyčlenených problematike ľudských práv a práv dieťaťa a venovať ich poznatkom z iného odboru.

Zaujímavá je skutočnosť, že väčší priestor pre ľudské práva požadovali výrazne najviac odborne aj vekovo najmladší pedagógovia a so zvyšovaním **rokov praxe** požiadavka klesá (do 5 rokov praxe 72,0 %, 6-10 rokov praxe 58,8 %, 11-20 rokov praxe 49,1 %, 21-30 rokov praxe 39,8 %, nad 30 rokov praxe 49,3 %). Aj menší

priestor pre výučbu ľudských práv dominuje u odborne najmladších pedagógov do 5 rokov praxe (4,0 %) a predovšetkým u učiteľov vo veku 41 až 50 rokov (4,2 %). Na jednej strane si začínajúci učitelia uvedomujú závažnosť ľudskoprávných tém v spoločnosti, na druhej strane vnímajú veľký objem poznatkov, a preto by priestor venovali iným odborom, teda žiadajú zníženie priestoru pre oblasť ľudských práv. Naopak, starší pedagógovia v najvyššej miere vyjadrovali spokojnosť so súčasným stavom a požadovali rovnaký priestor pre výučbu ľudských práv (41-50 rokov 53,4 %, nad 50 rokov 52,1 %).

Analýzou odpovedí podľa **veľkosti lokality a kraja SR**, v ktorom sa nachádza škola sa zistilo, že o väčší priestor pre výučbu ľudských práv prejavujú záujem najvýraznejšie učitelia pôsobiaci v najmenších lokalitách, v obciach do 2 000 obyvateľov, najmenej oslovení z veľkomiest (do 2 000 obyvateľov 76,5 %, 2 001-10 000 48,6 %, 10 001-50 000 46,2 %, 50 001-100 000 50,0 %, nad 100 000 50,0 %). Naopak, požiadavku na zníženie času venovaného výučbe ľudských práv v základných a stredných školách vyjadrovali predovšetkým pedagógovia zo škôl vo väčších mestách a vo veľkomestách (do 2 000 obyvateľov 0,0 %, 2 001-10 000 1,4 %, 10 001-50 000 3,8 %, 50 001-100 000 1,4 %, nad 100 000 3,6 %). Približne každý druhý skúmaný učiteľ, bez rozdielu lokality pôsobenia školy, deklaroval spokojnosť so súčasným stavom. Výnimku predstavujú len oslovení z najmenších obcí. Tí požiadavku na rovnaký priestor pre výučbu ľudských práv prezentovali v 23,5 %. Väčší priestor vo výučbe v najvyššom percente deklarovali skúmaní učitelia základných a stredných škôl z Trnavského, Banskobystrického a Prešovského kraja, takmer 60 % (TT 59,6 %, BB 59,0 %, PO 59,4 %), najmenej z Košického kraja (31,0 %). Práve respondenti z Košického kraja potom najviac zo všetkých vyjadrovali spokojnosť so súčasným priestorom vyčleneným pre témy ľudských práv (KE 65,5 %). Naopak, sú to učitelia z Trenčianskeho a následne z Prešovského kraja, ktorí najčastejšie zo všetkých požadovali jeho zníženie (TN 6,3 %, PO 4,7 %).

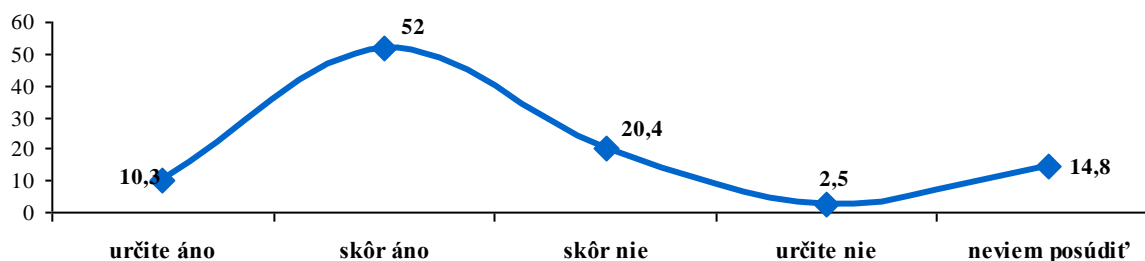
Výsledky tiež potvrdili, že s doterajším priestorom vyčleneným pre vzdelávanie v oblasti ľudských práv sú viac spokojní tí učitelia, ktorých výučba prebieha s možnosťou vyjadriť svoj názor na výklad učiva a formou diskusie ako tí, ktorí sa zameriavajú na výklad učiva bez možnosti prejavovania názoru na získané poznatky. Práve učitelia vyučujúci na základe diskusie so žiakmi v najvyššom percente potom deklarovali osobnú spokojnosť so súčasným stavom výučby ľudských práv, pedagógovia presvedčení o absencii možnosti prejavovať názor v najvyššej miere zo všetkých požadujú zväčšenie priestoru v učebných osnovách pre výučbu ľudských práv.

1.2.5 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov

Možno konštatovať, že **zmenu v postojoch** žiakov dôsledkom ich vzdelávania sa v oblasti ľudských práv spozorovalo viac ako 60 % (62,3 %) skúmaných učiteľov, pričom len 10,3 % (41 učiteľov) potvrdilo jednoznačný pozitívny vplyv na žiakov. Uvedené výsledky sú výrazne vyššie ako pri zisťovaní v roku 2017 (rok 2015: 48,2 %). Zmenu v názoroch a postojoch žiakov vplyvom výučby k ľudským právam **skôr nespozorovalo, ako spozorovalo 81** (20,4 %) pedagógov. Pozitívne zistenie je,

že odpoveď „určite nie“ (nespozoroval som žiadnu zmenu v názoroch, postojoch žiakov) volilo len 10 učiteľov (2,5 %). Percento je ešte nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2017: 16/3,2 %). Zarážajúce je, že až 59 (14,8 %) oslovených **nevedelo, alebo nechcelo problém posúdiť**.

Graf 6 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov (v %)

Rozdiely v názoroch učiteľov podľa **typu školy, základná a stredná škola**, ukázali, že pozitívne vnímanie zmien v postojoch a názoroch žiakov v dôsledku vzdelávania pociťujú rovnako učitelia základných i stredných škôl (ZŠ 62,6 %, SŠ 61,8 %), pričom zistenia sú výrazne vyššie ako v roku 2017 (rok 2017: ZŠ 45,0 %, SŠ 51,6 %). Hoci v odpovediach oslovených oboch typov škôl dominuje pozitívne vnímanie zmien, takmer štvrtina poukazuje na nedostatočný vplyv vzdelávania v oblasti ľudských práv na žiakov (ZŠ 22,4 %, SŠ 23,4 %). Približne 15 % oslovených učiteľov oboch typov škôl (ZŠ 14,0 %, SŠ 14,9 %) nevedelo alebo nechcelo k problému zaujať stanovisko.

Tabuľka 11 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
určite áno	11,5	9,5
skôr áno	51,1	52,3
skôr nie	19,0	21,6
určite nie	3,4	1,8
neviem	14,0	14,9

Z komparačnej tabuľky **za celé skúmané obdobie (roky 2005 – 2019)** vyplýva pozitívny vplyv výučby predmetnej problematiky na zmenu názorov a postojov žiakov základných a stredných škôl, s výrazným poklesom v roku 2017 (rok 2005: 76,0 %, 2008: 71,1 %, 2011: 67,0 %, 2013: 59,3 %, 2015: 61,3 %, 2017: 48,2 %, 2019: 62,2 %). A tak neustále prevažuje v názoroch respondentov pozitívny vplyv vzdelávania v oblasti ľudských práv na žiakov a stále menej oslovených pedagógov pripúšťa, že výučba ľudských práv a práv dieťaťa skôr nemá dostatočný vplyv na ich postoje a názory (rok 2005: 11,6 %, 2008: 18,3 %, 2011: 18,8 %, 2013: 26,9 %, 2015: 25,5 %, 2017: 29,0 %, 2019: 20,4 %). Učitelia sú tak v tomto smere optimistickí a len 2,5 % nespozorovalo žiadnu zmenu. Pritom za ostatné roky percento mierne vzrastá. Podrobné údaje uvádza *tabuľka 12*.

Tabuľka 12 Vplyv výučby ľudských práv na postoje žiakov – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
určite áno	19,8	19,5	18,4	4,9	3,9	3,4	10,2
skôr áno	56,2	51,6	48,6	54,4	57,3	44,8	52,0
skôr nie	11,6	16,5	17,8	25,0	24,4	29,0	20,4
určite nie	0,0	1,8	1,0	1,9	1,1	3,2	2,5
neviem	12,4	10,5	14,3	13,7	13,3	19,5	14,8

Štatisticky významná závislosť potvrdila, že zmeny v názoroch a postojoch žiakov vplyvom vzdelávania v oblasti ľudských práv výrazne viac pociťujú skúmané **ženy ako muži** (ženy 66,6 %, muži 44,7 %), pričom popretie vplyvu je markantnejšie u oslovených mužov (muži 31,6 %, ženy 21,0 %). Až takmer tretina (31,6 %) mužov – učiteľov základných a stredných škôl nespozorovala zmenu v názoroch a postojoch žiakov vplyvom vzdelávania, ženy tento fakt potvrdili v 21 %. Muži sú teda v tomto smere skeptickejší ako ženy – učiteľky. Zaujímavý je fakt, že negativistický postoj k zmene v názoroch a postojoch žiakov klesá so zvyšovaním **dĺžky odbornej praxe** respondentov. Sú to teda odborne najmladší oslovení pedagógovia, ktorí sú najviac zo všetkých presvedčení, že nespozorovali (skôr alebo jednoznačne) zmenu v postojoch a názoroch žiakov vplyvom vzdelávania v oblasti ľudských práv (do 5 rokov praxe 28,0 %, 5-10 rokov praxe 22,4 %, 11-20 rokov praxe 25,9 %, 21-30 rokov praxe 20,9 %, nad 30 rokov praxe 20,3 %). Zrejme odborne starší učitelia sú vo vzťahu k žiakom optimistickejší, pozitívne vnímajú akýkoľvek posun k lepšiemu v názoroch a postojoch žiakov. Pritom takmer 70 % (68,9 %) najstarších respondentov (nad 30 rokov odbornej praxe) hodnotí kladný posun v názoroch a postojoch žiakov vplyvom vzdelávania v oblasti. Odborne najstarší učitelia tak so skúsenosťami na jednej strane najmenej skepticky hľadajú na správanie žiakov a najmenej deklarujú absenciu zmien v správaní, zároveň najčastejšie vnímajú pozitívne zmeny v ich postojoch (do 5 rokov praxe 60,0 %, 5-10 rokov praxe 58,2 %, 11-20 rokov praxe 64,3 %, 21-30 rokov praxe 59,1 %, nad 30 rokov praxe 60,0 %).

Štatisticky významná závislosť tohto javu sa prejavila aj vo vzťahu ku **kraju pôsobnosti školy**. Zatiaľ čo presvedčenie, že oslovení pedagógovia nespozorovali (jednoznačne nespozorovali alebo skôr nespozorovali) zmeny v správaní a postojoch žiakov v uplatňovaní ľudských práv vplyvom vzdelávania v oblasti, dominovalo v názoroch respondentov z východu Slovenska, z Prešovského (PO 34,4 %) a následne z Trenčianskeho a Žilinského kraja (TN 33,3 %, ZA 31,6 %). Pozitívne vnímanie zmien je najmarkantnejšie u skúmaných učiteľov základných a stredných škôl z Nitrianskeho a Banskobystrického kraja. Tu až približne 80 % oslovených spozorovalo zmeny v správaní žiakov vplyvom výučby ľudských práv (NR 82,1 %, BB 76,3 %). Prevaha pozitívneho vnímania dôsledkov na názory a postoje žiakov je zrejmá vo všetkých krajoch SR. Zarážajúce je, že až takmer štvrtina oslovených zo škôl v Bratislavskom a Trnavskom kraji nevedela na otázku odpovedať (BA 21,4 %, TT 24,5 %). V ostatných krajoch sa tento postoj pohybuje v intervale od 16,7 % v Trenčianskom po 7,8 % v Prešovskom kraji. Zaujímavá je skutočnosť, že absencia vnímania zmien v názoroch a postojoch žiakov rastie priamoúmerne so zvyšujúcim sa **počtom obyvateľov**. Sú to pedagógovia z veľkomiest, ktorí najviac poukazovali, že u žiakov nedochádza k výrazným zmenám v názoroch a postojoch vplyvom výučby ľudských práv (skôr nie a určite nie: do 2 000 obyvateľov 11,4 %, 2 001-10 000 17,3 %, 10 001-50 000 25,7 %, 50 001-100 000 20,9 %, nad 100 000 26,8 %). Títo potom v najnižšom percente deklarovali pozitívne zmeny (skôr nie a určite nie: do 2 000 obyvateľov 60,0 %, 2 001-10 000 65,3 %, 10 001-50 000 63,3 %, 50 001-100 000 63,9 %, nad 100 000 55,3 %).

1.3 Miera aktivity učiteľa a školy v oblasti ľudských práv

Samostatnou časťou skúmania ľudských práv a práv dieťaťa v názoroch učiteľov základných a stredných škôl bolo aj zisťovanie participácie školy a pedagógov v projektoch, programoch a súťažiach zameraných na ľudské práva, ako aj pri príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv.

1.3.1 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv

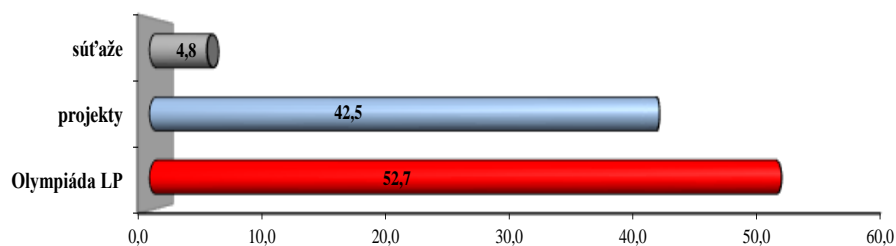
V oblasti ľudských práv sa každoročne realizujú rôzne projekty, programy či súťaže. Vo výskume sme sledovali účasť škôl a oslovených učiteľov na týchto aktivitách.

Na otázku či je škola zapojená do aktivít v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa viac ako 40 % pedagógov deklarovalo kladnú odpoveď. Pozitívom je, že percento oproti predchádzajúcemu zisťovaniu výrazne vzrástlo (rok 2019: 41,2 %, rok 2017: 33,5 %). Necelá tretina (28,8 %) poukázala na absenciu takýchto aktivít školy a až 30,1 % volilo možnosť neviem. Od skúmaných pedagógov sme získali 146 informácií o konkrétnom **zapojení školy do aktivít** v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa.

Rozloženie odpovedí s konkretizáciou aktivity:

- 52,7 % uviedlo **olympiádu ľudských práv**,
- 42,5 % **projekty** venované ľudským právam,
- 4,3 % **súťaže** k ľudským právam.

Graf 7 Participácia školy na konkrétnych aktivitách školy v oblasti ľudských práv

Na základe rozloženia odpovedí **podľa typu školy** sa zistilo, že do projektov, programov a súťaží zameraných na oblasť ľudských práv sú viac zapojené stredné školy (SŠ 45,9 %, ZŠ 35,6 %). Tento vyšší rozdiel súvisí do určitej miery s aktivitou školy v projekte Olympiáda ľudských práv, ktorá je orientovaná viac na žiakov stredných škôl, aj keď v súčasnosti sa do projektu olympiády zapája stále viac základných škôl. Takmer dve tretiny (69,7 %) oslovených stredoškolských pedagógov, ktorí deklarovali aktivity školy v oblasti ľudských práv, potvrdilo zapojenie školy do Olympiády ľudských práv, v prípade učiteľov základných škôl to bolo 26,3 %. Stredné školy podľa názorov respondentov dominujú aj v zapojení sa do rôznych súťaží s ľudskoprávnou problematikou, pričom uvedenú aktivitu školy nepotvrdil ani jeden oslovený učiteľ základnej školy (SŠ 7,9 %, ZŠ 0,0 %). Naopak, až 73,7 % týchto pedagógov uviedlo rôzne projekty na danú tému (ZŠ 73,7 %, SŠ 22,5 %).

Tabuľka 13 Participácia školy na aktivitách v oblasti ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno	35,6	45,9
nie	32,8	25,5
neviem	31,6	28,6

Analýzou javu z pohľadu **rokov skúmania (2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019)** sa zistilo, že od roku 2008 dochádza k neustálemu poklesu v participácii škôl na aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv, pričom v ostatných dvoch vlnách zisťovania zaznamenávame mierne zlepšovanie (rok 2008: 34,5 %, 2011: 36,2 %, 2013: 39,2 %, 2015: 33,1 %, 2017: 33,5 %, 2019: 41,2 %).

Hoci v predchádzajúcich rokoch vnímame pokles počtu škôl zapojených do Olympiády o ľudských právach, v roku 2015 dochádza k jeho zvýšeniu a v súčasnosti opäť zaznamenávame mierny nárast, aj keď rozdiel predstavuje len +0,9 % (rok 2008: 21,6 %, 2011: 17,7 %, 2013: 16,9 %, 2015: 19,0 %, 2017: 18,5 %, 2019: 19,4 %). Výsledky posledných skúmaní sú takmer identické. Výrazný nárast vykazujú aktivity – súťaže zamerané na oblasť ľudských práv a projekty a najmä programy v predmetnej oblasti. Uvedená skutočnosť je výrazne ovplyvnená faktom, že skúmaní učitelia jednotlivé aktivity detailne konkretizovali a na rozdiel od predchádzajúcich rokov ich bolo možné zaradiť do jednotlivých kategórií (olympiády LP, programy a projekty a súťaže). Kategória „iné aktivity“ dosahuje len zanedbateľnú hodnotu. Podrobné údaje uvádzajú *tabuľky 15 a 16*.

Tabuľka 14 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv – porovnanie údajov za „áno“, „nie“ a „neviem“ (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	43,7	36,9	39,0	33,1	33,5	41,2
nie	25,7	31,1	30,0	29,3	26,8	28,8
neviem	30,6	32,0	40,0	37,6	41,1	30,1

Tabuľka 15 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	1,4	6,4	6,7	5,7	3,3	4,3
nie	25,7	31,1	30,0	29,3	26,8	28,8
neviem	30,6	32,0	40,0	37,6	41,1	30,1
olympiády LP	21,6	17,7	16,9	19,0	18,5	19,4
projekty k LP	11,0	7,9	8,6	7,2	2,4	15,7
súťaže k LP	9,2	4,3	6,7	6,0	0,4	1,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Štatisticky významné zistenia podľa **typu strednej školy** potvrdili, že aktivity školy v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa sú výraznejšie rozšírené v gymnáziách než v stredných odborných školách (G 73,7 %, SOŠ 36,2 %). Až takmer tretina učiteľov odborných škôl na otázku nevedela odpovedať (SOŠ 30,7 %, G 10,5 %), pričom uvedené percentá sa oproti predchádzajúcemu zisťovaniu výrazne znížili (rok 2017: SOŠ 44,2 %, G 24,7 %). Oslovení pedagógovia s prevahou pôsobiacich v gymnáziách uvádzali najmä Olympiádu ľudských práv (G 78,9 %, SOŠ 62,7 %). Učitelia odborných škôl zas viac prezentovali programy a projekty (SOŠ 29,4 %, G 13,2 %). Súťaže zamerané na ľudské práva a práva dieťaťa sú rovnako zastúpené v oboch typoch škôl (G 7,9 %, SOŠ 7,8 %). Z výsledkov zisťovania je zrejmé, že sú to gymnáziá a ich učitelia, ktorí sa viac aktivizujú v rôznych súťažiach, programoch

a projektoch z oblasti ľudských práv ako aj v Olympiáde ľudských práv a vedú tak žiakov k aktívnemu prístupu k vzdelaniu. Predpokladáme, že stredné odborné školy majú na uvedenú činnosť menší priestor a viac času venujú odborným zručnostiam žiakov. Podrobné rozloženie odpovedí zobrazuje *tabuľka 16*.

Tabuľka 16 Participácia školy v projektoch, programoch v oblasti ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
áno	36,2	73,7
nie	30,7	10,5
neviem	33,1	15,8

Štatisticky významné súvislosti sa potvrdili vzhľadom na **lokalitu pôsobnosti školy**. Zapojenie škôl do aktivít zameraných na ľudské práva a práva dieťaťa stúpa priamoúmerne s veľkosťou miesta školy, avšak vo veľkomestách mierne klesá (do 2 000 obyvateľov 25,7 %, 2 001-10 000 26,7 %, 10 001-50 000 47,4 %, 50 001-100 000 54,2 %, nad 100 000 35,7 %). Uvedená skutočnosť súvisí s možnosťami, ktoré poskytujú väčšie mestá. Práve preto je zarážajúce, že vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov je zapojenie škôl do uvedených aktivít len tretinové. Pritom najviac škôl zapojených do Olympiády pre ľudské práva je lokalizovaných v mestách od 10 000 do 50 000 obyvateľov (55,9 %) z Trnavského a Košického kraja (TT 66,7 %, KE 63,6 %), najmenej vo veľkomestách (nad 100 000 obyvateľov 44,4 %) Bratislavského kraja. Práve sem, do veľkomiest sa najviac kumulujú podujatia a aktivity v oblasti programov a projektov zameraných na ľudské práva a práva dieťaťa (nad 100 000 obyvateľov 55,6 %). V ostatných lokalitách sa hodnoty pohybujú v intervale od 33,3 % v najmenších obciach po 47,1 % v mestách do 100 000 obyvateľov. Súťaže k ľudským právam sa podľa výpovedí oslovených realizujú najmä v školách malých miest a obcí do 10 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 11,1 %, 2 001-10 000 12,5 %, 10 001-50 000 4,4 %, 50 001-100 000 2,9 %, nad 100 000 0,0 %). Práve v lokalitách veľkomiest sa pritom nenašiel ani jeden z oslovených učiteľov základných a stredných škôl, ktorý by uviedol, že ich škola je zapojená do súťaže z problematiky ľudských práv. Zistené výsledky by bolo potrebné podrobiť hlbšej analýze, najmä príčiny uvedeného stavu. Aj to je pre nás výzvou do budúcnosti.

Analýzou výpovedí pedagógov podľa jednotlivých **krajov SR**, sa zistilo, že škola je zapojená do aktivít zameraných na oblasť ľudských práv (olympiáda, projekty, programy a súťaže). Deklarovali to v najvyššom percente učitelia základných a stredných škôl z Banskobystrického a Nitrianskeho kraja, kde zapojenie školy do aktivít v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa prezentovala výrazne viac ako polovica oslovených (BB 71,8 %, NR 60,7 %). Pomerne vysoké zastúpenie vykazovali aj pedagógovia zo škôl v Košickom a Žilinskom kraji a to polovica opýtaných (KE 51,7 %, ZA 50,0 %). Naproti tomu fakt potvrdilo len 6,1 % skúmaných učiteľov z Trnavského kraja. Práve títo potom najčastejšie volili odpoveď neviem, takmer 55 % (55,1 %).

Celkovo možno konštatovať, že vo všetkých krajoch možnosť „neviem“ vykazuje vysoké zastúpenie v názoroch oslovených pedagógov. Najvyššiu účasť v Olympiáde ľudských práv prezentovali ako už bolo uvedené, učitelia zo škôl v Trnavskom (66,7 %), najnižšiu v Bratislavskom kraji (BA 35,3 %). Aktivity škôl, t. j. projekty a programy z oblasti ľudských práv uvádzali najviac oslovení zo škôl Bratislavského

kraja, až 64,7 %, z Trnavského 33,3 %, Trenčianskeho 31,8 %, Nitrianskeho 44,4 %, Žilinského 42,3 % a z Banskobystrického kraja 42,9 %. Najmenej skutočnosť prezentovali opýtaní z Košického kraja (18,2 %), avšak až 50 % z Prešovského kraja. Súťaže z tejto problematiky organizované školami sú zastúpené len v troch krajoch, najviac v Košickom kraji, kde aktivitu potvrdilo 18,2 % oslovených učiteľov a v Banskobystrickom a Trenčianskom kraji s 10 % zastúpením (BB 10,7 %, TN 9,1 %).

1.3.2 Participácia učiteľa na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv

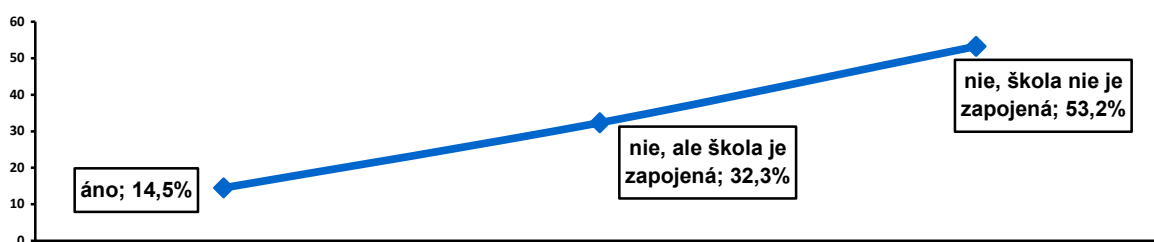
Olympiáda ľudských práv je dobrovoľnou záujmovou aktivitou žiakov základných a stredných škôl. Pedagogicko-organizačné pokyny Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu na školský rok 2019/2020 uvádzajú, že „na základe medzinárodných dohovorov v oblasti ľudských práv, ktorými je Slovenská republika viazaná, Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR a v súlade s princípmi výchovy a vzdelávania školského zákona a cieľmi výchovy a vzdelávania je potrebné naďalej uskutočňovať:

- Olympiádu ľudských práv pre žiakov základných škôl,
- zapájať školy a pedagógov do Olympiády ľudských práv ako celoštátnej súťaže žiakov stredných škôl.

V roku 2018/2019 sa nosnou témou Olympiády ľudských práv (XXII. ročníka) stala Výzva pre demokraciu a ľudské práva v Európe 21. storočia. Vo výskume sme zisťovali participáciu škôl a konkrétne učiteľov v projekte Olympiáda ľudských práv.

Zo súboru 399 oslovených pedagógov základných a stredných škôl **potvrdilo osobnú participáciu** na Olympiáde k ľudským právam 56 (14,5 %) učiteľov. Tretina (32,3 %) síce deklarovala **vlastnú neúčast'**, avšak ich **škola je do projektu zapojená**. Na **absenciu účasti školy** v projekte Olympiády ľudských práv poukázala polovica skúmaných pedagógov.

Graf 8 Participácia učiteľa na príprave žiakov na Olympiádu k ľudským právam

Na základe **porovnania výsledkov za sledované obdobie** možno konštatovať, že v súčasnosti zaznamenávame negatívny trend v zapájaní sa učiteľskej obce do prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv. Tak na jednej strane je jasný celkový nárast aktivít školy v oblasti ľudských práv, ako aj mierny nárast pri zapájaní sa školy do Olympiády ľudských práv a súčasne zníženie participácie učiteľov na príprave žiakov pre olympiádu, na druhej strane zatiaľ čo do roku 2013 neustále klesalo percento nezapojených škôl, v ostatných rokoch dochádza k jeho opätovnému nárastu (rok 2005: 64,5 %, 2008: 62,8 %, 2011: 59,3 %, 2013: 34,3 %, 2015: 44,0 %, 2017:

50,0 %, 2019: 53,2 %). I tak však nedosahuje hodnoty z rokov 2005 – 2011. Určité pozitívum vidieť v snahe škôl (učiteľ neparticipuje na príprave žiakov, ale škola je zapojená do OLP) poskytnúť žiakom nielen encyklopedické vedomosti, ale ich aj aktivizovať v predmetnej oblasti.

Tabuľka 17 Participácia učiteľa na príprave žiakov na OLP - porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	26,4	17,8	15,1	21,1	25,0	16,5	14,5
nie, ale škola je zapojená	5,8	19,8	25,6	44,6	31,0	33,5	32,3
nie, škola nie je zapojená	64,5	62,3	59,3	34,3	44,0	50,0	53,2

Ak uvedený jav (signifikantný vzťah) analyzujeme podľa **typu strednej školy**, v ktorej pôsobia oslovení pedagógovia, zistíme výrazné zastúpenie žiakov gymnázií v Olympiáde ľudských práv. Zatiaľ čo viac ako každý tretí učiteľ gymnázií prezentoval spolu so žiakmi školy aj vlastnú iniciatívu v predmetnej aktivite (G 33,9 %, SOŠ 11,0 %) a približne polovica síce aktívnu účasť poprela, avšak potvrdila zapojenie školy (G 53,6 %, SOŠ 36,0 %), v prípade učiteľov stredných odborných škôl je zastúpenie, ako dokumentuje *tabuľka 18*, oveľa nižšie. Zároveň sú to výrazne viac učitelia odborných škôl, ktorí sa na spomínanej aktivite nezúčastňujú a súčasne deklarujú nezapojenosť školy do uvedenej aktivity. Viac ako polovica oslovených zo stredných odborných škôl potvrdila, že škola nerealizuje so žiakmi Olympiádu ľudských práv. Sú to teda gymnáziá, ktoré výrazne viac podporujú účasť žiakov školy v olympiáde, čo úzko súvisí s celkovým všeobecným zameraním typu strednej školy a s prípravou žiakov na ďalšie štúdium. Rozloženie odpovedí zobrazuje *tabuľka 19*.

Tabuľka 18 Participácia učiteľa na príprave žiakov na Olympiádu ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
áno	11,0	33,9
nie, ale škola je zapojená	36,0	53,6
nie, škola nie je zapojená	53,0	12,5

Do prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv sa viac zapájajú skúmaní **muži ako ženy** (muži 16,2 %, ženy 14,1 %). Títo zároveň vo vyššom percente deklarovali skutočnosť, že škola do aktivity nie je zapojená (muži 56,8 %, ženy 52,1 %). Naopak, skúmané učiteľky síce nepotvrdili vlastnú účasť pri príprave žiakov, avšak uviedli, že škola je do olympiády zapojená.

Štatisticky významné závislosti sa prejavili len vo vzťahu k **lokalite školy a ku kraju SR**. Participáciu na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv potvrdili v najvyššom percente oslovení z veľkých miest do 100 000 obyvateľov a čo je zaujímavé aj učitelia zo škôl v najmenších lokalitách, obciach do 2 000 obyvateľov (do 2 000 obyvateľov 18,8 %, 2 001-10 000 4,1 %, 10 001-50 000 17,8 %, 50 001-100 000 22,1 %, nad 100 000 7,4 %). Svedčí to o postupnom zapájaní žiakov základných škôl do projektu. Stúpajúcu tendenciu vo vzťahu k veľkosti miesta pôsobnosti školy potvrdzuje aj názor, že skúmaný učiteľ síce do prípravy žiakov pre olympiádu ľudských práv nie je zapojený, avšak škola projekt realizuje (do 2 000 obyvateľov 18,8 %, 2 001-10 000 32,4 %, 10 001-50 000 35,7 %, 50 001-100 000 35,8 %, nad 100 000 27,8 %). Výnimkou sú len pedagógovia zo škôl vo veľkomestách.

Skutočnosť o absencii zapojenia školy a žiakov do Olympiády ľudských práv v najvyššom percente potvrdili oslovení učitelia zo škôl vo veľkomestách a v malých mestách do 10 000 obyvateľov (nad 100 000 obyvateľov 64,8 %, 2 001 – 10 000 obyvateľov 63,5 %) a najmenej oslovení z veľkých miest do 100 000 obyvateľov (44,1 %).

Rozdiely podľa **kraja SR** ukázali, že zatiaľ čo participácia pri príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv je najmarkantnejšia u pedagógov zo škôl v Banskobystrickom a Nitrianskom kraji (BB 28,9 %, NR 23,6 %) a následne v Žilinskom a Trenčianskom kraji (ZA 20,8 %, TN 18,8 %), v ostatných krajoch dosahuje hodnotu pod 10 %. Potvrdenie aktivity školy v projekte bez účasti skúmaných učiteľov dominuje v odpovediach respondentov z Košického a Nitrianskeho kraja (KE 53,6 %, NR 52,7 %). Pritom popieranie zapojenia školy do Olympiády ľudských práv prezentovali v najvyššom počte oslovení zo škôl v Trnavskom a Prešovskom kraji a to takmer 80 % učiteľov (TT 81,3 %, PO 77,0 %), avšak len 23,6 % z Nitrianskeho a 34,2 % z Banskobystrického kraja.

Na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv participujú viac odborne starší pedagógovia, najmä však s praxou od 11 do 20 rokov (18,9 %).

Možno konštatovať, že s výškou **odbornej praxe** stúpa aj aktivizácia učiteľov pri zapájaní žiakov do predmetného projektu, pričom u odborne najstarších mierne klesá (do 5 rokov praxe 4,0 %, 5-10 rokov praxe 13,8 %, 11-20 rokov praxe 18,9 %, 21-30 rokov praxe 15,8 %, nad 30 rokov praxe 11,0 %). Do prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv sa zo skúmaných učiteľov najviac zapojili učitelia vo veku 41 až 50 rokov, najmenej mladí do 40 rokov veku. Predpokladáme, že hoci majú veľa snahy a nadšenia, chýbajú im skúsenosti, čo ich do určitej miery brzdí v aktivite.

1.3.3 Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole

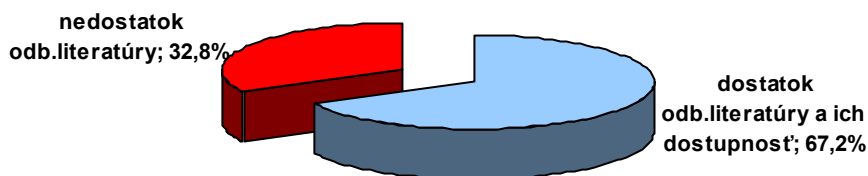
Dôležitou podmienkou kvalitného vzdelávania je popri učebniciach konkrétnych predmetov aj dostatok odborných materiálov, príručiek a podkladov, ako aj názorných pomôcok pre aktívne vzdelávanie. Veď ťažiskom súčasnej školy by nemalo byť odovzdávanie hotových overených poznatkov, ale taká forma výučby, ktorá je založená odbornosti, na aktivizujúcich metódach pri rešpektovaní individuálnych osobitostí žiaka a preberaní jeho zodpovednosti za učenie.

Škola by sa mala podieľať na rozvíjaní tvorivosti. Záleží však na samotnom učiteľovi, ako tieto výzvy uplatní v praxi. Takže tvorivý prístup sa predpokladá aj v prípade učiteľov. Ak má učiteľ viesť študentov k tvorivosti, musí byť sám tvorivou osobnosťou. V tejto súvislosti nás zaujímalo, ako oslovení učitelia základných a stredných škôl hodnotia kvantitu a dostupnosť odborných materiálov, názorných pomôcok a inovatívnych foriem výučby pre oblasť ľudských práv.

Jednoznačné zhodnotenie **dostatku a dobrej dostupnosti metodických príručiek, odborných materiálov a pomôcok** k výučbe ľudských práv a práv dieťaťa prezentovala necelá štvrtina respondentov (21,9 %), približne 45 % (45,3 %) síce mala kladný postoj ku kvantite odborných materiálov, avšak vyslovili **požiadavku o ich rozšírenie a doplnenie** a tretina opýtaných sa kriticky vyjadrila k skúmanému

problému. Až 32,8 % pedagógov základných a stredných škôl poukazovalo na **celkový nedostatok** kvalitných odborných materiálov, príručiek a názorných pomôcok pre oblasť ľudských práv. Vo všeobecnosti síce prevláda v učiteľskej obci presvedčenie o dostatku didaktických pomôcok a odborných textov a materiálov pre výučbu ľudských práv (67,2 %), avšak väčšina z nich by privítala ich doplnenie a aktualizáciu.

Graf 9 Dostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv v škole

Z výsledkov rozdielov podľa **typu školy** pôsobnosti osloveného pedagóga vyplýva, že vnímanie dostupnosti a dostatku metodických materiálov a príručiek z problematiky ľudských práv je identické u učiteľov základných aj stredných škôl (ZŠ 67,1 %, SŠ 67,4 %). Pritom až takmer každý tretí oslovený pedagóg (ZŠ 32,9 %, SŠ 32,6 %) deklaroval jednoznačný nedostatok uvedených pomôcok. Spokojnosť s odbornými podkladmi pre výučbu ľudských práv a práv dieťaťa vyjadrovali vo vyššom zastúpení učitelia na základnom stupni vzdelávania (ZŠ 24,3 %, SŠ 20,2 %), stredoškolskí pedagógovia zas viac deklarovali potrebu ich doplnenia, aj keď v podstate vyjadrovali spokojnosť (SŠ 47,2 %, ZŠ 42,8 %). Na celkový nedostatok metodických príručiek, odborných materiálov a pomôcok poukazovali rovnako učitelia základného aj stredného stupňa vzdelávania a to približne tretina oslovených (ZŠ 32,9 %, SŠ 32,6 %). Pozitívom je, že percentá sú nižšie ako pri predchádzajúcom skúmaní v roku 2017.

Tabuľka 19 Dostupnosť odborných materiálov pre výučbu ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
metodické príručky a materiály sú k dispozícii, je ich dostatok	67,1	67,4
metodické príručky a materiály nie sú k dispozícii je ich nedostatok	32,9	32,6

Ako výsledky za skúmané roky **2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019** dokumentujú, v celom sledovanom období dominuje v názoroch oslovených učiteľov základných a stredných škôl spokojnosť s dostatkom odborných materiálov z oblasti ľudských práv s výnimkou roku 2005, kedy došlo k zhode tých, ktorí poukazovali na nedostatok a spokojných respondentov. Hoci celkovo prevažuje spokojnosť s množstvom odborných podkladov pre výučbu ľudských práv, za ostatné obdobie (rok 2019) zaznamenávame ešte viac nárast pozitívneho hodnotenia a pokles negativistického pohľadu na dostupnosť, množstvo a kvantitu odborných materiálov zo strany učiteľskej verejnosti. Podrobné výsledky uvádza porovnávací *tabuľka 20*.

Tabuľka 20 Dostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
dostatok odborných materiálov	62,8	50,0	62,7	63,7	60,3	60,5	67,2
nedostatok odborných materiálov	35,5	50,0	37,3	36,3	39,7	39,5	32,8

Rozdiely podľa **typu strednej školy (SOŠ, G)** ukázali lepšiu situáciu v gymnáziách ako v stredných odborných školách. Hoci v oboch typoch stredných škôl je pomerne vysoké percento (G 20,0 %, SOŠ 36,8 %) pedagógov presvedčených o celkovom nedostatku odborných materiálov, metodických príručiek a pomôcok pre výučbu ľudských práv, uvedené zistenie je však výrazne pozitívnejšie ako v roku 2017 (rok 2017 G 34,2 %, SOŠ 50,0 %). A tak zatiaľ čo až 56,4 % oslovených učiteľov gymnázií deklarovalo spokojnosť s množstvom odbornej literatúry, učebných textov a názorných pomôcok z predmetnej oblasti, aj keď by privítali ďalšie, u oslovených z odborných škôl sa takto vyjadrilo 44,2 %. Približne štvrtina respondentov z gymnázií a pätina zo stredných odborných škôl však jednoznačne pozitívne zhodnotila množstvo a dostupnosť odborných podkladov a pomôcok (G 23,6 %, SOŠ 19,0 %).

Rozdiely v názoroch sa potvrdili aj vo vzťahu k **pohlaviu, dĺžke odbornej praxe a veku** oslovených učiteľov základných a stredných škôl. Signifikantné závislosti sa prejavili vo vzťahu ku **kraju pôsobnosti školy**.

Sú to častejšie skúmaní muži, ktorí vnímajú jednoznačný nedostatok odborných materiálov, metodických príručiek i učebných pomôcok pre oblasť ľudských práv, naopak, ženy požadujú viac jeho doplnenie (dostatok odborných materiálov: muži 23,7 %, ženy 21,3 %, dostatok s doplnením: ženy 46,1 %, muži 43,4 %). Nespokojnosť s množstvom odborných materiálov deklarovali rovnako skúmané ženy ako muži. Približne tretina oslovených bez rozdielu pohlavia (ženy 32,7 %, muži 32,9 %) je presvedčených, že ich je jednoznačný nedostatok. Vo všeobecnosti však prevláda v učiteľskej obci názor, že pre výučbu problematiky ľudských práv a práv dieťaťa v základných a stredných školách je dostatok potrebných odborných materiálov, príručiek, textov a pomôcok pre zážitkové vyučovanie problematiky, situácia by však vyžadovala ich inováciu, doplnenie a modernizáciu.

Na nedostatok odbornej literatúry, príručiek a pomôcok poukazovali najmä vekovo mladší pedagógovia do 40 rokov a so zvyšovaním veku klesá a najmä tí, ktorí uvádzali **odbornú prax** v rozpätí od 6 do 10 rokov a od 11 do 20 rokov praxe (vek: do 30 rokov 33,3 %, 31- 40 rokov 41,2 %, 41-50 rokov 31,9 %, nad 50 rokov 29,6 % , odborná prax: do 5 rokov praxe 29,2 %, 6-10 rokov praxe 38,2 %, 11-21 rokov praxe 35,1 %, 21-30 rokov praxe 29,1 %, nad 30 rokov praxe 30,6 %). Hoci odborne a vekovo najmladší pedagógovia v najnižšom zastúpení jednoznačne pozitívne hodnotia množstvo aj dostupnosť odborných podkladov, v najvyššom percente zo všetkých sa dožadujú ich doplnenia (odborná prax: do 5 rokov praxe 58,3 %, 6-10 rokov praxe 39,7 %, 11-20 rokov praxe 45,0 %, 21-30 rokov praxe 44,7 %, nad 30 rokov praxe 47,2 %, vek: do 30 rokov 54,8 %, 31-40 rokov 35,3 %, 41-50 rokov 44,8 %, nad 50 rokov 47,2 %). Je teda zrejmé, že vekovo i odborne najmladší respondenti síce využívajú pri výučbe už existujúce odborné materiály, avšak sú značne kritickí a nároční a vyžadujú ich výrazné doplnenie a aktualizovanie.

Štatisticky významné rozdiely v názoroch sa prejavili vzhľadom na **kraj pôsobnosti školy**. Jednoznačný dostatok materiálov, príručiek a pomôcok pre výučbu ľudských práv vnímajú najviac učitelia zo škôl v Nitrianskom a Bratislavskom kraji, kde uvedený postoj malo približne 30 % oslovených (NR 30,4 %, BA 29,1 %), najmenej však pedagógovia z Prešovského kraja a to necelých 5 % (PO 4,8 %). Vysoké zastúpenie kladných pocitov avšak s požiadavkou na ich doplnenie síce prezentovali

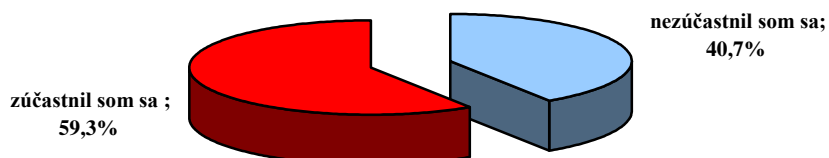
skúmaní učiteľia základných a stredných škôl vo všetkých krajoch SR, najvýraznejšie však zo škôl v Trenčianskom a Košickom kraji (TN 52,2 %, KE 51,7 %). V ostatných krajoch sa interval pohybuje od 50,0 % u učiteľov Trnavského kraja po 33,3 % Prešovského kraja. Práve oslovení z Prešovského kraja v najvyššom percente poukazovali na jednoznačný nedostatok odborných materiálov pre výučbu ľudských práv. Tu až 61,9 % oslovených pedagógov je toho názoru, že metodických príručiek, odborných materiálov a didaktických pomôcok pre výučbu ľudských práv je jednoznačný nedostatok. V tomto zmysle sa vyjadrilo aj 34,5 % učiteľov z Košického, 33,3 % Trnavského, 27,3 % Bratislavského, 26,3 % Žilinského, 25,0 % Nitrianskeho, 23,7 % Banskobystrického a 21,7 % Trenčianskeho kraja. Najnižšie percento nespokojnosti tak dosahuje u oslovených zo škôl v Trenčianskom kraji.

1.3.4 Vzdelávanie učiteľov v oblasti ľudských práv

V oblasti ľudských práv existuje viac vzdelávacích programov určených pre učiteľov základných a stredných škôl. Zaujímalo nás, či sa učelia uvedených vzdelávacích aktivít v oblasti ľudských práv zúčastňujú a aký je ich obsah.

Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl sa **zúčastnilo** počas svojej pedagogickej praxe **kurzu, seminára** zameraného na problematiku ľudských práv 162/40,7 % učiteľov a uvedené percento sa oproti predchádzajúcim zisťovaniam zvýšilo (rok 2008: 25,0 %, 2011: 21,9 %, 2017: 35,2 %, 2019: 40,7 %). Väčšina oslovených učiteľov však deklarovala **neúčast'** na vzdelávaní (236/59,3 %). Percentuálne rozloženie odpovedí učiteľov základných a stredných škôl zobrazuje *graf 10*.

Graf 10 Účasť učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv

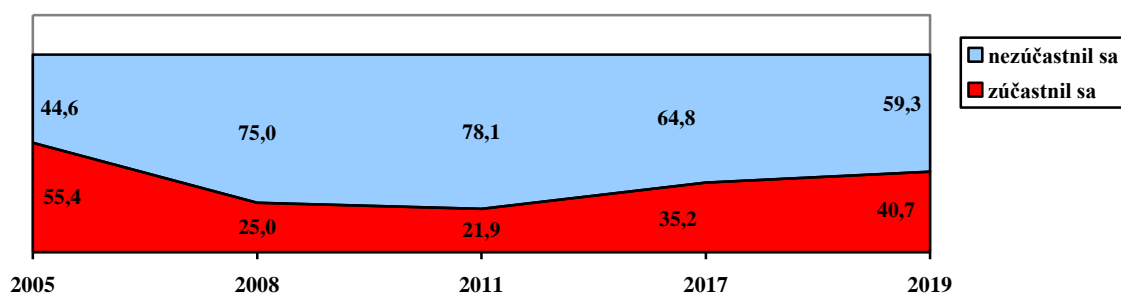

Počas pedagogickej praxe sa zúčastnilo kurzu, seminára z problematiky ľudských práv 37,7 % učiteľov **stredných škôl** a 44,5 % učiteľov **základných škôl**. Výsledky teda potvrdili vyššiu účasť pedagógov zo základných škôl na vzdelávaní v predmetnej problematike. Porovnaním údajov **za sledované roky 2005, 2008, 2011, 2017 a 2019** vidieť výraznejší nárast participácie pedagógov na vzdelávacích aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa v aktuálnom zisťovaní. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch zaznamenávame neustály pokles účasti, v roku 2005 sa na kurze, seminári z tejto problematiky zúčastnila približne polovica oslovených učiteľov. V roku 2008 to bola už len štvrtina a v roku 2011 svoju účasť na vzdelávaní potvrdilo len 21,9 % učiteľov základných a stredných škôl. V súčasnej vlne skúmania vzdelávacie aktivity prezentovala viac ako tretina oslovených pedagógov. Hoci zistenie nedosahuje hodnoty z roku 2005, aj napriek tomu predstavuje výrazný posun v celoživotnom vzdelávaní učiteľskej verejnosti a navodzuje kladné pocity.

Tabuľka 21 Účasť na kurze, seminári zameranom na problematiku LP – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2017	2019
zúčastnil sa	55,4	25,0	21,9	35,2	40,7
nezúčastnil sa	44,6	75,0	78,1	64,8	59,3

Graf 11 Porovnanie účasti učiteľa na kurze, seminári zameranom na problematiku LP za sledované obdobie (roky 2005, 2008, 2011, 2017 a 2019)

Rozdiely v odpovediach učiteľov stredných škôl podľa **typu strednej školy** poukázali, že účasť v kurze, seminári k problematike ľudských práv výrazne častejšie uvádzali učitelia gymnázií ako stredných odborných škôl, kde sa až približne 65 % (65,1 %) na uvedenej aktivite počas pedagogickej praxe nezúčastnilo. Pozitívom je, že oproti predchádzajúcim zisťovaniam stúpol na základnom stupni vzdelávania počet tých, ktorí odborné vzdelávanie absolvovali, v stredných školách zas mierne klesol (rok 2017: ZŠ 31,7 %, SŠ 46,8 %).

Otázka celoživotného vzdelávania učiteľov musí byť jednou z priorit spoločnosti. Ved' len neustále odborne napredujúci pedagógovia dokážu kvalitne odovzdávať poznatky deťom a mládeži, ktoré sú budúcnosťou krajiny. Podrobné údaje zobrazuje *tabuľka 22*.

Tabuľka 22 Účasť učiteľa v kurze, seminári zameranom na problematiku ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
zúčastnil/a	34,9	45,6
nezúčastnil/a	65,1	54,4

Výsledky potvrdili štatisticky významnú závislosť len vo vzťahu k **pohlaviu**. Počas pedagogickej praxe sa vzdelávacieho kurzu, seminára, školenia zameraného na problematiku ľudských práv a práv dieťaťa zúčastnilo 44,4 % žien a len 26,3 % mužov. Rozdiely sa preukázali aj podľa už uvedenému **typu školy (základná a stredná škola)**, **dĺžke odbornej praxe** ako aj **lokalite školy**. Možno konštatovať, že so zvyšovaním **odbornej praxe, ale aj veku** pedagógov zvyšuje sa aj ich účasť na rôznych vzdelávacích aktivitách (do 5 rokov praxe 32,0 %, 6-10 rokov praxe 30,9 %, 11-20 rokov praxe 39,3 %, 21-30 rokov praxe 43,3 %, nad 30 55,4 %). Je teda zrejmé, že odborne a vekovo starší učitelia sa v priebehu dlhšieho pedagogického pôsobenia častejšie zúčastnili na vzdelávacej aktivite ako mladí učitelia, učitelia s kratšou odbornou praxou. Uvedená skutočnosť korešponduje aj so zvyšujúcim sa vekom respondentov (do 30 rokov 34,9 %, 31- 40 rokov 31,8 %, 41-50 rokov 42,4 %, nad 50 rokov 48,6 %). A tak hoci vo vzdelávacích aktivitách dominujú najstarší pedagógovia, najmladší začínajúci učitelia potvrdili účasť na vzdelávaní vo vyššom percente ako tí, ktorí pôsobia v škole 6 až 10 rokov a dosahujú vek 31-40 rokov.

Je dôležité si uvedomiť, *ak má škola plniť dôležitú úlohu v procese celoživotného vzdelávania jednotlivca, musí sa učiteľ dnešnej školy celoživotne vzdelávať. Spoločenské zmeny, zmeny vo vzdelávacej politike a školskej legislatíve si vyžadujú od učiteľa nové role, poznatky a nové aktívne prístupy k žiakom.*

Významné rozdiely sa prejavili aj v súvislosti s **veľkosťou lokality a krajom pôsobnosti školy**. Najviac absolvovaných vzdelávacích aktivít uviedli učitelia pôsobiaci v školách vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov, prevažne z Nitrianskeho a Bratislavského kraja, kde viac ako polovica (NR 58,9 %, BA 50,0 %) oslovených potvrdila účasť na vzdelávacej aktivite, kurze, seminári, alebo prednáške zameranej na problematiku ľudských práv a práv dieťaťa. Pomerne vysoké zastúpenie vykazovali aj učitelia zo škôl v Košickom a Trenčianskom kraji (KE 44,7 %, TN 41,7 %) a následne v Trnavskom a Žilinskom kraji (TT 37,5 %, ZA 35,1 %). Najmenej účasti potvrdili oslovení z Banskobystrického a Prešovského kraja (BB 30,8 %, PO 28,1 %). Títo potom až v takmer dvoch tretinách deklarovali neúčasť na vzdelávaní (PO 71,9 %).

1.4 Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

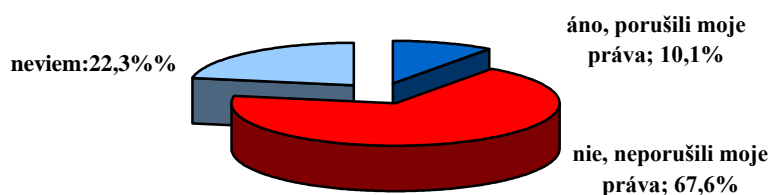
Školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám. Škola je po rodine druhým najdôležitejším činiteľom, ktorý vplýva na dieťa. Škola je miestom komunikácie medzi žiakmi samotnými na jednej strane a medzi žiakom a učiteľom na druhej strane. Vytvárajú sa tu formálne i neformálne vzťahy. Na žiaka sú kladené aj určité povinnosti, ktoré musí vykonávať bez ohľadu na to, či sa mu chce, alebo nie. Značný vplyv na dieťa má aj samotná trieda. Škola je však často spolu s rodinným prostredím aj miestom porušovania ľudských práv. S akými konkrétnymi porušeniami ľudských práv a práv dieťaťa sa stretávajú učitelia základných a stredných škôl (porušovanie práv žiakov, učiteľov a iné), akým spôsobom učitelia riešia prípadné porušenie práv v škole a aká je miera poukazovania na porušenie práv žiakmi, sme sa pokúsili zmapovať v nasledujúcej časti.

1.4.1 Porušenie práv učiteľa žiakmi

V ostatnej dobe v spoločnosti čoraz viac rezonujú negatívne prejavy správania súvisiace so školským prostredím. Hoci sa na školskej pôde hovorí skôr o šikanovaní detí a žiakov, negatívne prejavy správania (útoky) existujú aj vo vzťahu učiteľom. A tak okrem všeobecného zmapovania výskytu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sme vo výskume sledovali aj porušenie práv učiteľov žiakmi. Pri analýze problému je však potrebné zohľadniť subjektívne vnímanie porušenia, mieru uvedomenia si porušenia práv, ako aj mieru priznania skutočnosti.

Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl **porušenie práv učiteľa zo strany žiakov** pocítilo 40/10,1 %, pričom uvedené percento predstavuje dvojnásobok zistenia v roku 2017 (rok 2017: 29/5,9 %) a dostáva sa na úroveň roku 2015 (rok 2015: 10,0 %). Takmer 70 % oslovených učiteľov (267/67,6 %) porušenie práv učiteľa **odmietlo** a necelá štvrtina (22,3 %) sa k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**. Rozloženie odpovedí pedagógov zobrazuje *graf 12*.

Graf 12 Porušenie práv učiteľa žiakmi

Analýza odpovedí respondentov podľa **typu školy** ukázala, že porušenie práv učiteľa žiakom dvojnásobne častejšie pripustili oslovení zo základných škôl ako zo stredných škôl, pričom percentá v oboch typoch škôl výrazne oproti predchádzajúcemu zisťovaniu vzrástli (rok 2019: ZŠ 14,0 %, SŠ 7,2 %, rok 2017: ZŠ 15/6,6 %, SŠ 11/4,5 %). Naopak, stredoškolskí pedagógovia vo vyššom zastúpení skutok popreli (SŠ 72,9 %, ZŠ 61,0 %). Nevedomosť, prípadne vyhnutie sa odpovedi dominuje u pedagógov na základnom stupni vzdelávania (SŠ 25,0 %, ZŠ 19,9 %).

Tabuľka 23 Porušenie práv učiteľa žiakmi podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
áno	14,0	7,2
nie	61,0	72,9
neviem	25,0	19,9

Zaujímavá skutočnosť sa potvrdila aj pri sledovaní porušovania práv učiteľa žiakmi za celé **skúmané obdobie** (roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019). Tak ako klesá do roku 2017 percento tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci porušili ich práva (rok 2005: 23,1 %, 2008: 21,7 %, 2011: 19,3 %, 2013: 13,2 %, 2015: 10,0 %, 2017: 5,9 %), tak stúpa v súčasnosti počet pedagógov, ktorí na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať. V súčasnosti však zaznamenávame nárast presvedčenia oslovených učiteľov v základných a stredných školách, že došlo k porušeniu ich práv zo strany žiakov. A tak spolu so všeobecne vnímaným nárastom násilia v spoločnosti a vo svete zvyšuje sa aj pocit učiteľskej verejnosti o porušovaní ich práv a to ako zo strany žiakov, tak aj ich rodičov. Tak ako zdôrazňuje Jaroslava Koníčková v príspevku *Agresivita detí v škole „za agresívnymi reakciami žiakov ako voči spolužiakom, tak aj učiteľom sú často ukryté negatívne zážitky, nezrelí či ľahostajní rodičia alebo iné deti. Inak povedané záleží od toho aký život dieťa žije. Normálne a zdravé dieťa, ktoré netrpí hmotným ani citovým nedostatkom nebýva väčšinou agresívne bez príčiny“*. Aj psychológ Miron Zelina za agresiou žiakov a mladých ľudí vidí predovšetkým nedostatok morálnych hodnôt, sebaovládania a sebaregulácie. Zdôvodňuje to vplyvom civilizácie, rozpadmi rodín, nedostatkom citu a pozornosti zo strany dospelých. Významnú úlohu pri tom zohráva aj osobnosť učiteľa. Pokiaľ žiak cíti, že si ho učiteľ váži, vníma ho ako osobnosť, prejavuje mu úctu, akceptuje ho, aj žiak potom takto nazerá na učiteľa a vníma ho.

Tabuľka 24 Porušenie práv učiteľa žiakmi – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
áno	23,1	21,7	19,3	13,2	10,0	5,9	10,1
nie	52,9	48,9	53,2	66,1	67,5	68,8	67,6
neviem	23,1	29,5	27,5	20,7	22,5	25,3	22,3

Určité rozdiely sa zistili vzhľadom na **lokality sídla školy**. Porušenie práv učiteľov žiakmi v prostredí školy uviedlo najviac, až 17,9 % pedagógov základných a stredných škôl z Bratislavského a 14,6 % Trenčianskeho kraja. Pomerne vysoké percento vykazujú aj oslovení z Košického kraja, kde porušenie práv učiteľa deklarovalo 11,1 % opýtaných. Nasledujú respondenti zo škôl v Žilinskom, Prešovskom a Nitrianskom kraji (ZA 8,9 %, PO 7,8 %, NR 7,1 %).

Najnižšie zastúpenie mali učители z Banskobystrického kraja a to 5,1 %. Domnievame sa, že celkovo výsledky naznačujú, že v školskom prostredí dochádza k závažným porušeniam ľudských práv medzi žiakmi navzájom, tak aj voči pedagógom školy a to ako zo strany žiakov aj rodičov.

Agresivita nie je len problémom vzťahu medzi agresorom a obeťou, ale je problémom celej skupiny žiakov v triede navzájom, ale aj vo vzťahu k učiteľovi. Učiteľ musí poznať vzťahy v triede a pozitívne ich ovplyvňovať. To je prvý krok k odstráneniu násillia v školách.

Rozdiely v odpovediach sme zaznamenali aj vo vzťahu k **veľkosti lokality**. Porušenie práv učiteľa zo strany žiakov prezentovali v najvyššom percente oslovení zo škôl v malých mestách do 10 000 obyvateľov a následne v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov a vo veľkomestách. Tu zhodne až približne 15 % oslovených pedagógov priznalo útoky zo strany žiakov (do 2 000 obyvateľov 14,3 %, 2 001-10 000 14,9 %, 10 001-50 000 7,1 %, 50 001-100 000 5,6 %, nad 100 000 14,3 %). Pritom fakt potvrdilo len 5,6 % opýtaných z veľkých miest. Až štvrtina oslovených učiteľov bez rozdielu veľkosti lokality školy (s výnimkou škôl vo veľkomestách) volila možnosť neviem (do 2 000 obyvateľov 25,7 %, 2 001-10 000 24,3 %, 10 001-50 000 22,4 %, 50 001-100 000 26,4 %, nad 100 000 10,7 %). Jednoznačné popieranie porušenia práv učiteľov je pritom najmarkantnejšie v názoroch skúmaných učiteľov z veľkých miest a veľkomiest a so zvyšujúcim sa počtom obyvateľstva pôsobenia školy stúpa (do 2 000 obyvateľov 60,0 %, 2 001-10 000 60,7 %, 10 001-50 000 70,5 %, 50 001-100 000 68,1 %, nad 100 000 75,0 %).

Možno konštatovať, že so zvyšovaním počtu obyvateľov pôsobnosti školy stúpa priamo úmerne presvedčenie skúmaných učiteľov, že neboli porušené ich ľudské práva. Závislosti javu sa potvrdili vo vzťahu k dĺžke odbornej praxe respondentov. Z výskumných zistení vyplýva, že porušenie práv zo strany žiakov pociťujú najmä odborne najmladší pedagógovia a to až každý siedmy s **praxou** do 5 rokov (16,0 %) a oslovení s praxou 21-30 rokov (12,4 %). Za nimi nasledujú odborne najstarší, ktorí uvedený fakt potvrdili v 10,8 %. Zarážajúce je, že až takmer tretina najmladších opýtaných učiteľov základných a stredných škôl nevedela alebo nechcela k problému zaujať stanovisko, v prípade odborne najstarších to bolo necelých 10 % (do 5 rokov 32,0 %, 6-10 rokov 22,1 %, 11-20 rokov 28,4 %, 21-30 rokov 22,9 %, nad 30 rokov 9,5 %). Je teda zrejmé, že najmladší pedagógovia sa vo svojej praxi viac zameriavajú na výučbu a prípadné problémy s ňou a porušenia práv zo strany žiakov skôr prehliadajú a taja, zatiaľ čo odborne najstarší s už skúsenosťami s vyučovacím procesom a dostatočnými vedomosťami viac vnímajú ataky na vlastnú osobu zo strany žiakov.

1.4.2 Typy porušenia ľudských práv v školskom prostredí

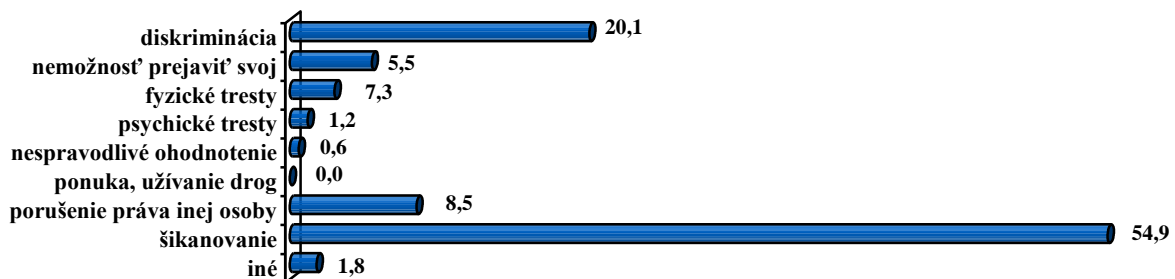
Okrem sledovania porušovania práv učiteľa žiakmi sme vo výskume zisťovali, s akými konkrétnymi typmi porušenia ľudských práv a práv dieťaťa sa učitelia základných a stredných škôl v škole stretli.

Až takmer 60 % (57,8 %) sa s **porušením ľudských práv v škole nestretlo**, uvedené percento je výrazne vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2015: 39,5 %) a 1,0 % **nevedelo alebo nechcelo k problému zaujať stanovisko**.

Najvyššie percento pedagógov poukázalo na prejavy šikanovania a to 90/22,6 %, 33/8,3 % na diskrimináciu v prostredí školy, 9/2,3 % na porušenie práva na slobodu prejavu a 12/3,0 % učiteľov priznalo násilie, bitky. Necelé 4 % (14/3,5 %) oslovených uvádzalo porušovanie práva inej osoby, išlo o porušovanie práv učiteľa, prípadne inej osoby školy žiakmi. Pod hranicou 1 % sa vo výpovediach skúmaných pedagógov objavilo psychické týranie, nadávky (0,5 %) a nespravodlivé ohodnotenie zo strany učiteľa (0,3 %).

Analýzou odpovedí respondentov, ktorí priznali kontakt s porušením práv v škole sa zistili výsledky, ktoré dokumentuje *graf 13*.

Graf 13 Konkrétne typy porušenia ľudských práv (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí (údaje za respondentov priznávajúcich porušenie práv v škole: N=164).

Výsledky v *grafe 13* dokumentujú, že až každý druhý (54,9 %) oslovený pedagóg pripúšťajúci porušenie ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí poukazoval na šikanovanie v škole. Nasleduje diskriminácia, ktorú uviedla pätina oslovených a porušenie práv inej osoby, najmä učiteľa (8,5 %). Až 7,3 % (12 pedagógov) poukázalo na fyzické násilie a agresivitu v škole, pričom psychické násilie sprevádzané nadávkami, vyhrážkami a pod. označili len dvaja respondenti (1,2 %). Približne 5 % (5,5 %) učiteľov deklarovalo porušovanie práva na slobodu prejavu.

Rozdiely v odpovediach učiteľov základných a stredných škôl potvrdili, že zatiaľ čo v stredných školách sa s porušením ľudských práv nestretlo až viac ako 60 % (60,8 %) učiteľov a 1/0,5 % nevedel alebo nechcel k problému zaujať stanovisko. V základných školách je situácia o niečo horšia. Tu 54 % oslovených pedagógov potvrdilo absenciu porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole. Ak analyzujeme konkrétne druhy porušenia ľudských práv v školskom prostredí zistíme, že hoci v oboch prostrediach dominuje šikanovanie, vo vyššej miere sa objavuje v odpovediach učiteľov základného stupňa vzdelávania (ZŠ 24,1 %, SŠ 21,2 %), aj keď nie je výrazný rozdiel. Je teda

zrejme, že šikanovanie je značne rozšírené v oboch typoch škôl, bez rozdielu veku žiakov. Za nim nasleduje diskriminácia rozšírenejšia u stredoškôľakov (SŠ 9,2 %, ZŠ 7,7 %).

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vo všetkých typoch porušenia práv s výnimkou porušenia práva na slobodu prejavu a nespravodlivého ohodnotenia dominujú mladší žiaci, žiaci základných škôl.

Podrobné údaje uvádza *tabuľka 25*.

Tabuľka 25 Typy porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
diskriminácia	9,2	7,7
nemožno prejsť svoj názor	1,7	2,7
fyzické tresty	4,0	2,3
psychické tresty	0,6	0,5
nespravodlivé ohodnotenie	0,0	0,5
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa zo strany žiaka	4,6	2,5
šikanovanie	24,1	21,2
iné	0,0	1,4
neviem	1,7	0,5
nestretol som sa	54,0	60,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Porovnaním výsledkov za sledované roky (rok 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019) sa zistila najlepšia situácia v roku 2008, kedy až 85 % oslovených učiteľov základných škôl vyjadrilo presvedčenie, že k porušovaniu ľudských práv u nich na škole nedochádza. Hoci do roku 2015 neustále stúpa presvedčenie pedagógov o porušovaní ľudských práv v školách a klesá tak percento učiteľov presvedčených, že k porušovaniu práv v škole nedochádza, od tohto obdobia opäť zaznamenávame nárast percenta respondentov popierajúcich porušovanie práv v škole.

V súčasnom zisťovaní sa až takmer 60 % oslovených vyjadrilo, že k porušovaniu ľudských práv a práv dieťaťa v škole nedochádza (rok 2008: 85,0 %, 2011: 57,5 %, 2013: 36,1 %, 2015: 26,5 %, 2017: 39,1 %, 2019: 57,8 %). Od roku 2017 zaznamenávame zlepšovanie situácie, aj keď výsledky možno považovať za diskutabilné. Či skutočne odrážajú situáciu v školách by vyžadovalo hlbšiu analýzu názorov pedagógov, príčin a dôsledkov. Na základe analýzy konkrétnych porušení ľudských práv v školskom prostredí za sledované obdobie je tak zrejmy pokles všetkých uvádzaných porušení práv. Opäť tak ako v predchádzajúcich skúmaníach dominuje šikanovanie a následne diskriminácia.

Zistené výsledky sú prekvapujúce a to v súvislosti s celkovým nárastom agresivity, šikanovania, diskriminácie a porušovania slobody prejavu v spoločnosti. Predpokladáme, že ide o určité zahmlievanie, zatajovanie, prípadne nevedomosť zo strany pedagógov. Bude zaujímavé zistené údaje porovnať s konkrétnymi odpoveďami žiakov základných a stredných škôl.

Podrobné údaje za celé obdobie zisťovania popisuje *tabuľka 26*.

Tabuľka 26 Typy porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	2008	2011	2013	2015	2017	2019
diskriminácia	15,4	15,3	14,7	20,0	14,2	8,3
nemožno prejavíť svoj názor	9,0	3,2	5,6	8,8	5,0	2,3
fyzické tresty	7,7	0	2,0	7,6	6,0	3,0
psychické tresty	5,1	0	0,4	4,7	8,2	0,5
nespravodlivé ohodnotenie	10,3	1,9	2,4	1,2	1,4	0,3
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa	19,2	12,1	4,0	4,7	6,0	3,5
šikanovanie	21,8	61,8	43,7	38,8	30,2	22,6
záškoláctvo	1,3	0,6	1,6	0,0	0,7	0,0
iné	6,4	2,5	1,2	4,1	2,1	0,8
neviem	1,3	2,4	4,0	3,5	2,1	1,0
nestretol som sa	85,0	57,5	36,1	26,5	39,1	57,8

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Ak uvedený jav analyzujeme vo vzťahu k **typu strednej školy** a konkrétnym prejavom porušenia ľudských práv zistíme, že šikanovanie ako najrozšírenejšia forma porušovania ľudských práv v školskom prostredí sa dvojnásobne častejšie objavuje v stredných odborných školách ako v gymnáziách (SOŠ 24,2 %, G 12,3 %), pričom opäť zaznamenávame kladný posun oproti výsledkom v roku 2015 a 2017 (rok 2015: SOŠ 43,1 %, G 26,9 %, rok 2017: SOŠ 32,5 %, G 28,7 %). Súčasne je tu rozšírenejšie porušovanie práva na vlastný názor, ako aj diskriminácia a fyzické trestanie (diskriminácia: SOŠ 9,1 %, G 3,5 %, slobodný názor: SOŠ 3,0 %, G 1,8 %, fyzické tresty: SOŠ 2,4 %, G 1,8 %).

Ostatné typy porušenia ľudských práv dominujú v gymnáziách. Ide o psychické násilie (G 1,8 %) a nespravodlivé ohodnotenie žiaka (G 1,8 %), ktoré sa podľa výpovedí oslovených pedagógov v odborných školách nevyskytujú. Je zrejmé, že i napriek tomu, že v oboch typoch stredných škôl dominujú šikanovanie a diskriminácia, zastúpenie konkrétnych porušení ľudských práv v prostredí stredných odborných škôl a gymnázií je rozdielne.

Všeobecne možno konštatovať, že porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa je rozšírenejšie práve u žiakov odborných škôl. Ako už bolo konštatované, je zaujímavé, že zaznamenávame stále menej porušení i napriek narastajúcemu násiliu v spoločnosti. Ide o skutočnosť, či snahu pedagogickej verejnosti problémy nevidieť, zakrývať, či určitá už tolerancia prejavov porušenia práv. Zdôvodnenie by vyžadovalo hlbšiu analýzu problému. Bude zaujímavé výsledky porovnať s názormi skúmaných žiakov.

Tabuľka 27 Typy porušenia ľudských práv podľa typu strednej školy (v %)

	SOŠ	Gymnázium
diskriminácia	9,1	3,5
nemožno prejavíť svoj názor	3,0	1,8
fyzické tresty	2,4	1,8
psychické tresty	0,0	1,8
nespravodlivé ohodnotenie	0,0	1,8
porušenie práva inej osoby, napr. učiteľa zo strany žiaka	2,4	3,5
šikanovanie	24,2	12,3
iné	1,2	1,8
neviem	0,6	0,0
nestretol som sa	57,0	71,9

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Rozdiely podľa **pohlavia** respondentov dokumentujú, že na absenciu porušenia práv v škole poukazujú viac skúmaní muži (muži 61,8 %, ženy 56,9 %). Oslovené učiteľky – ženy tak častejšie priznávajú porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v prostredí škôl.

Diferenciáciou konkrétnych typov porušenia práv v závislosti na pohlaví oslovených pedagógov sme zistili, že muži vo vyššom percente ako ženy uvádzali šikanovanie (muži 25,0 %, ženy 21,9 %), ale aj porušovanie práva na slobodu prejavu (muži 2,6 %, ženy 5,0 %), nespravodlivé ohodnotenie žiakov (muži 1,3 %, ženy 0,0 %) i porušenie práva inej osoby (muži 3,9 %, ženy 3,4 %), pričom rozdiely sú len minimálne. Sú to skúmané ženy učiteľky, ktoré výrazne častejšie poukazujú na diskrimináciu (ženy 10,0 %, muži 1,3 %). Tieto súčasne viac pripúšťajú fyzické a psychické násilie v škole (fyzické násilie: ženy 3,1 %, muži 2,6 %, psychické násilie: ženy 0,6 %, muži 0,0 %).

Štatisticky významné závislosti javu sa potvrdili vo vzťahu k **veľkosti a miestu lokality**, v ktorej sa nachádza škola. Možno konštatovať, že s porušením ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sa nestretli najviac učitelia zo škôl v najmenších obciach s počtom obyvateľov do 2 000. Tu až 68,6 % oslovených je presvedčených, že k porušovaniu práv v škole nedochádza. Najmenej respondentov pripúšťajúcich absenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa pochádza zo škôl vo veľkomestách (do 2 000 obyvateľov 68,6 %, 2 001-10 000 60,0 %, 10 001-50 000 65,2 %, 50 001-100 000 55,6 %, nad 100 000 30,4 %). Sú to oslovení učitelia zo škôl vo veľkomestách, ktorí v najvyššom percente deklarovali šikanovanie, porušenie práva inej osoby, najmä učiteľa a fyzické násilie v škole (šikanovanie: do 2 000 obyvateľov 8,6 %, 2 001-10 000 21,3 %, 10 001-50 000 21,5 %, 50 001-100 000 19,4 %, nad 100 000 39,3 %, porušenia práv inej osoby: do 2 000 obyvateľov 5,7 %, 2 001-10 000 6,7 %, 10 001-50 000 1,9 %, 50 001-100 000 0,0 %, nad 100 000 7,1 %, fyzické násilie: do 2 000 obyvateľov 0,0 %, 2 001-10 000 5,3 %, 10 001-50 000 1,9 %, 50 001-100 000 1,4 %, nad 100 000 7,1 %). Práve vo veľkomestách sú pedagógovia najčastejšie obeťami útokov zo strany žiakov, pričom skutočnosť prezentovalo 7,1 % skúmaných učiteľov.

Je zaujímavé, že fyzické násilie v škole nepripustil ani jeden oslovený učiteľ zo škôl v najmenších obciach, avšak až 7,1 % zo škôl vo veľkomestách. Predpokladáme však, že ide skôr o subjektívne vnímanie problému, pričom je zaujímavé, že uvedený fakt je identický ako pri zisťovaní v roku 2017. Nastoľuje sa otázka či ide skutočný jav alebo zastieranie, či toleranciu zo strany učiteľov zdôvodňujúcu vekovým obdobím žiakov. Aj psychické násilie sprevádzané slovnými urážkami, nadávkami, vyhrážkami a ponižovaním je skôr doménou škôl vo veľkých mestách. Pedagógovia z veľkých miest do 100 000 obyvateľov tak najčastejšie zo všetkých uvádzali diskrimináciu a psychické násilie (diskriminácia: do 2 000 obyvateľov 11,4 %, 2 001-10 000 4,0 %, 10 001-50 000 7,0 %, 50 001-100 000 12,5 %, nad 100 000 10,7 %, psychické násilie: do 2 000 obyvateľov 0,0 %, 2 001-10 000 1,3 %, 10 001-50 000 0,0 %, 50 001-100 000 1,4 %, nad 100 000 0,0 %). Práve diskriminácia je podľa názorov oslovených najrozšírenejšia popri v školách veľkých miest aj v najmenších lokalitách. Práve oni, oslovení učitelia z najmenších obcí, poukazovali v najvyššom zastúpení na porušovanie práva na vlastný názor (do 2 000 obyvateľov 5,7 %, 2 001-10 000 0,0 %, 10 001-50 000 1,3 %, 50 001-100 000 4,2 %, nad 100 000 3,6 %).

Signifikantné rozdiely vo vzťahu **ku kraju SR**, kde sa nachádza škola potvrdili, že zatiaľ čo prejavy diskriminácie sú najrozšírenejšie v školách Žilinského kraja (ZA 15,8 %), pričom v ostatných krajoch nedosahuje ani hodnotu 10 % (BA 7,1 %, TT 8,2 %, TN 6,3 %, NR 8,9 %, BB 7,7 %, PO 7,9 %, KE 0,0 %), šikanovanie, porušovanie práva učiteľov a sloboda prejavu dominuje v prostredí základných a stredných škôl v Bratislavskom a Prešovskom kraji (šikanovanie: BA 37,5 %, TT 6,1 %, TN 22,9 %, NR 23,2 %, ZA 21,1 %, BB 20,5 %, PO 28,6 %, KE 13,8 %).

Z výsledkov je vidieť pri definovaní šikanovania ako porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí výrazné zastúpenie škôl Bratislavského kraja. Vyše tretina oslovených pedagógov z tohto kraja sa na pôde školy stretla so šikanovaním, zistenia sú však oproti minulému zisťovaniu výrazne nižšie (rok 2017: 51,0 %). Aj porušenie práv učiteľa výrazne rezonuje v odpovediach učiteľov z Bratislavského a následne Prešovského kraja (BA 10,7 %, TT 2,0 %, TN 4,2 %, NR 0,0 %, ZA 1,8 %, BB 0,0 %, PO 6,3 %, KE 0,0 %). Zaujímavé je, že v Košickom a Nitrianskom kraji skutočnosť nepotvrdil ani jeden z oslovených. Aj porušovanie práva na vlastný názor je najvýraznejší u pedagógov z Bratislavského, ale aj z Trnavského kraja. Tu približne 5 % učiteľov potvrdilo, že sa v škole stretlo s porušením, práva na slobodu prejavu (BA 5,4 %, TT 4,1 %), v Nitrianskom, Banskobystrickom a Košickom kraji nemá zastúpenie.

1.4.3 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv

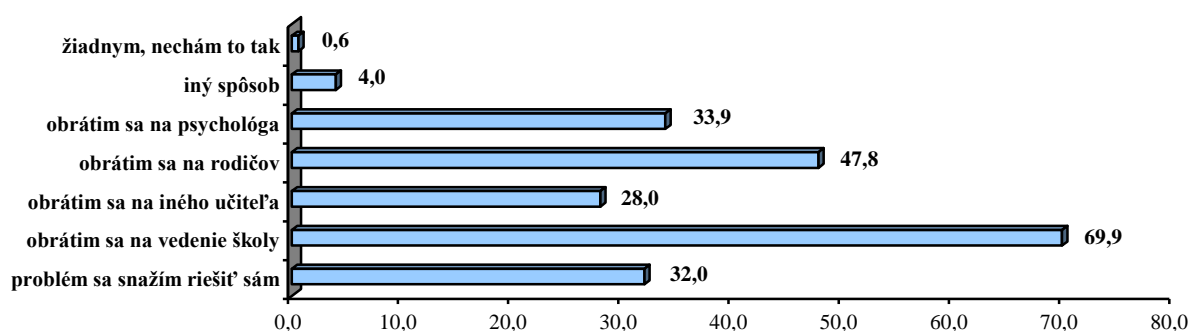
Súčasne s analýzou porušovania ľudských práv v školskom prostredí sme u oslovených pedagógov sledovali aj spôsoby ich riešenia. Do analýzy bolo zahrnutých 696 odpovedí od 164 učiteľov základných a stredných škôl, ktorí pripustili porušenie práv.

Najviac pedagógov 69,9 % riešilo problém porušenia ľudských práv v škole s **vedením školy** a necelých 50 % (47,8 %) požiadalo o pomoc **rodičov žiaka**. Približne tretina (32,0 %) sa však spoliehala len na seba a problém **riešila samostatne, vlastnými silami**. Na **psychológa** sa obrátil každý tretí oslovený učiteľ (33,9 %). Vzájomná spolupráca učiteľov má vzrastajúci trend. Až 28 % pri riešení porušenia ľudských práv v škole spolupracovalo s **inými učiteľmi školy**. Práve spolupráca spolu s iným nekonkretizovaným spôsobom riešenia problému však stále predstavuje najmenej frekventovaný spôsob riešenia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v prostredí školy.

Pozitívny je fakt, že len dvaja 2/0,6 % z oslovených učiteľov priznali, že porušenie práv v škole neriešili a nechali to tak.

Percentuálne rozloženie odpovedí zobrazuje *graf 14*.

Graf 14 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv, bez nestretol som sa s porušením práv (v %)

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Riešenie porušenia ľudských práv podľa **typu školy (základná a stredná škola)**, v ktorej oslovení učitelia pôsobia ukázalo, že v oboch typoch škôl prevláda pri riešení problému spolupráca učiteľa s vedením školy a rovnako sa objavuje na nižšom aj vyššom stupni vzdelávania (ZŠ 70,0 %, SŠ 69,9 %), pričom je ešte markantnejšia ako pri zisťovaní v roku 2017 (rok 2015: ZŠ 55,7 %, SŠ 49,9 %). Podobná situácia je aj v prípade spolupráce so školským psychológom. Toho vyhľadalo pri riešení porušenia ľudských práv v škole zhodne 34 % oslovených pedagógov (ZŠ 34,0 %, SŠ 33,9 %). Pri ostatných činiteľoch zaznamenávame prevahu učiteľov základných škôl. A tak títo pri riešení porušenia práv vyhľadávajú častejšie ako stredoškolskí pedagógovia iného učiteľa (ZŠ 32,7 %, SŠ 24,0 %), aj rodičov žiaka (ZŠ 58,7 %, SŠ 38,0 %). Aj samostatné riešenie problému bez spolupráce s inou osobou dominuje u učiteľov na nižšom stupni vzdelávania. Vyjadrenie, že sa oslovený snaží vzniknutý problém vyriešiť sám je výraznejšie zastúpený v odpovediach učiteľov základných škôl, kde túto možnosť označilo 40 % opýtaných, u stredoškolských učiteľov to bolo 25,1 %. Je teda zrejmé, že práve učitelia nižšieho stupňa častejšie riešia problém porušenia práv v škole vlastnými silami a metódami. Údaje sú uvedené v *tabuľke 28*.

Tabuľka 28 Spôsoby riešenia porušenia LP podľa typu školy, bez nestretol som sa s porušením (v %)

	ZŠ	SŠ
snažím sa riešiť sám	40,0	25,1
obráťim sa na vedenie školy	70,0	69,6
obráťim sa na iného učiteľa	32,7	24,0
obráťim sa na rodičov	58,7	38,0
obráťim sa na psychológa	34,0	33,9
iným spôsobom	5,3	2,9
žiadnym, nechám to tak	0,7	0,6

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Porovnanie výsledkov zisťovaní za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 ukázalo, že hoci poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia problému porušenia ľudských práv v školskom prostredí ostáva za celé obdobie nezmenené, zaznamenali sa určité rozdiely. Učitelia sa stále menej snažia problém riešiť samostatne a čoraz viac spolupracujú navzájom, ale aj s rodičmi a psychológom. Práve riešenie problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v spolupráci s ostatnými učiteľmi školy zaznamenáva výrazné zvýšenie (rok 2005: 19,8 %, 2008: 19,3 %, 2011: 23,4 %, 2013: 18,0 %, 2015: 24,2 %, 2017: 21,6 %, 2019: 28,0 %). Oslovení pedagógovia si uvedomujú závažnosť situácie, nespoliehajú sa na vlastné sily a pri

riešení porušenia ľudských práv úzko spolupracujú s ostatnými činiteľmi. V škole by tak mala byť snaha o vytvorenie pozitívnej klímy, kde by si mali byť žiaci vedomí toho, že v prípade akýchkoľvek problémov sa môžu obrátiť na niekoho z dospelých. Školský psychológ, riaditeľ školy, učitelia, vychovávatelia, či iní pracovníci by mali navzájom spolupracovať pri riešení problémov žiakov, mali by sa podieľať na vytvorení takého prostredia školy, v ktorom sa budú žiaci i učitelia cítiť bezpečne.

Tabuľka 29 Spôsoby riešenia porušenia ľudských práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
snažím sa problém riešiť sám	46,3	45,7	39,2	35,4	37,8	25,3	26,1
obrátim sa na vedenie školy	39,7	42,7	52,2	47,6	52,2	54,7	47,0
obrátim sa na iného učiteľa	8,3	15,1	9,2	11,9	13,6	17,6	22,8
obrátim sa na rodičov	37,2	32,9	34,2	30,7	39,7	32,1	39,0
obrátim sa na psychológa	19,8	19,3	23,4	18,0	24,2	21,6	27,6
iným spôsobom	9,9	2,8	1,3	1,4	2,2	2,4	3,3
žiadnym spôsobom	0,0	0,5	0	0,3	0,6	1,0	0,5
s porušením LP som sa nestretol	26,4	16,8	15,2	23,0	21,7	18,4	20,0

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Na základe rozloženia odpovedí stredoškolských pedagógov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole, podľa **typu strednej školy**, možno konštatovať, že zatiaľ čo v prostredí stredných odborných škôl dochádza častejšie ako v gymnáziách k samostatnému riešeniu problému konkrétnym učiteľom (SOŠ 26,3 %, G 21,1 %), v prostredí gymnázií zas k spolupráci s vedením školy (G 73,7 %, SOŠ 68,4 %) a so psychológom (G 39,5 %, SOŠ 32,3 %). Riešenie porušenia ľudských práv a práv dieťaťa za pomoci rodičov žiaka je v oboch typoch školy takmer identické (SOŠ 38,3 %, G 36,8 %) a predstavuje po spolupráci s vedením školy druhý najčastejší spôsob riešenia problému. Zaujímavé je, že len jeden z oslovených pedagógov pôsobiacich v stredných odborných školách priznal, že problém porušenia práv v škole neriešil a nechal ho bez povšimnutia. Uvedenú odpoveď označil aj jeden učiteľ základnej školy.

Tabuľka 30 Spôsoby riešenia porušenia LP podľa typu strednej školy – bez nestretol som sa (v %)

	SOŠ	Gymnázium
snažím sa riešiť sám	26,3	21,1
obrátim sa na vedenie školy	68,4	73,7
obrátim sa na iného učiteľa	25,6	18,4
obrátim sa na rodičov	38,3	36,8
obrátim sa na psychológa	32,3	39,5
iným spôsobom	1,5	7,9
žiadnym, nechám to tak	0,8	0,0

Poznámka: Súčet presahuje 100 % pre možnosť voľby viacerých odpovedí.

Analýzou odpovedí oslovených učiteľov o spôsobe riešenia porušenia ľudských práv a práv dieťaťa podľa jednotlivých **výberových kritérií** sa zistilo, že zo súboru respondentov, ktorí priznali porušenie práv v škole sú to skúmané ženy – učiteľky, ktoré častejšie ako muži riešia problém samostatne, bez pomoci iných (ženy 33,8 %, muži 24,6 %), prípadne využívajú pomoc vedenia školy, rodičov žiakov, psychológa a iného pedagóga (vedenie školy: ženy 71,5 %, muži 62,3 %, rodičia: ženy 27,1 %, muži 24,5 %, psychológ: ženy 35,4 %, muži 27,9 %, iný pedagóg školy: ženy 29,2 %, muži 21,3 %).

Všeobecne spolupráca s rodičmi predstavuje spolu s riešením za pomoci vedenia školy najrozšírenejšie spôsoby riešenia porušenia práv v škole. Práve obrátenie sa o pomoc na riaditeľa a vedenie školy dominujú u žien, aj u mužov. Až potom nasleduje spolupráca s rodičmi, psychológom a iným učiteľom školy. Muži pritom častejšie problém porušenia práva neriešia vôbec (neriešenie: muži 3,3 %, ženy 0,0 %).

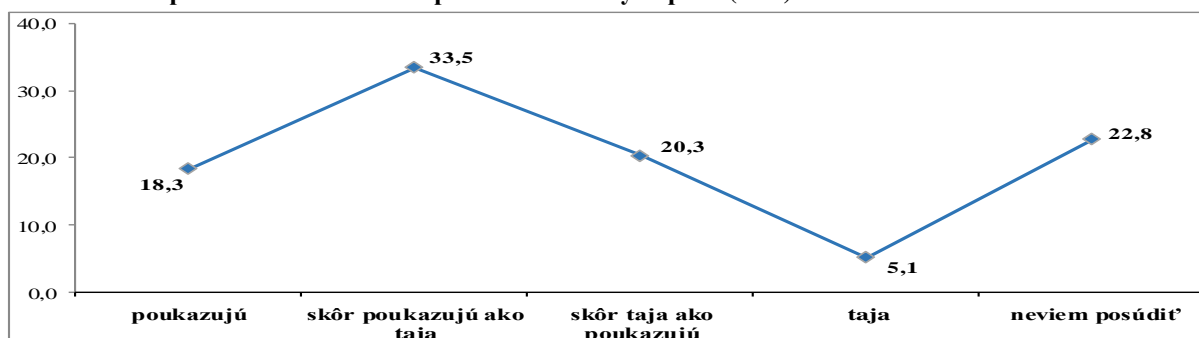
Ak uvedený jav sledujeme z pohľadu **veku respondentov** vidíme, že so zvyšovaním veku skúmaných pedagógov sa zvyšuje aj snaha riešiť vzniknutý problém a to či už samostatným riešením problému bez pomoci (do 30 rokov 17,6 %, 31-40 27,0 %, 41-50 37,4 %, nad 50 35,0 %), tak aj v spolupráci s rodičmi žiaka (do 30 rokov 44,1 %, 31-40 51,4 %, 41-50 41,8 %, nad 50 51,3 %). Je teda jasné, že starší učitelia, aj vzhľadom na svoju pedagogickú prax, vedia k problému jednoznačnejšie a autoritatívnejšie zaujať stanovisko, nájsť najvhodnejší spôsob riešenia a súčasne sa spoľahnúť na vlastné sily, prípadne riešiť porušenie práva s rodičmi. Zaujímavý je fakt, že riešenie problému v spolupráci so psychológom je najvýraznejšie u najmladších skúmaných učiteľov (do 30 rokov 41,2 %, 31-40 33,8 %, 41-50 37,4 %, nad 50 29,9 %), najnižšie zastúpenie majú vekovo najstarší a to pedagógovia nad 50 rokov. Títo sa najviac zo všetkých obracajú na vedenie školy a na rodičov, pričom spoluprácu so psychológom volia len v závažných prípadoch. Ako už bolo uvedené, starší učitelia sa v mnohom spoliehajú na vlastné sily, hoci v celom súbore prevláda riešenie porušenia ľudských práv a práv dieťaťa za pomoci vedenia školy. Najmladší oslovení, učitelia vo veku do 30 rokov vo veľkom využívajú aj spoluprácu s inými učiteľmi školy. Práve ju deklarovala vo svojich výpovediach až tretina (32,5 %) začínajúcich pedagógov. Uvedené skutočnosti do určitej miery korešponujú aj s výsledkami vo vzťahu k dĺžke odbornej praxe respondentov. Hoci riešenie problému bez pomoci a to len v rámci triedy prezentovali respondenti s najnižšou dĺžkou odbornej praxe (do 5 rokov 40,9 %), spolupráca s rodičmi je najviac v rézii odborne najstarších pedagógov (nad 30 rokov praxe 54,4 %), najmenej najmladších oslovených (do 5 rokov praxe 36,4 %). Títo potom vo vysokom percente využívajú pomoc psychológa pri riešení porušenia práv v škole. Učitelia s praxou do 10 rokov sa najčastejšie zo všetkých obracajú na psychológa. Hoci spolupráca s vedením školy dominuje v názoroch všetkých opýtaných, bez rozdielu veku a dĺžke praxe, najvýraznejšie ju prezentovali učitelia s praxou 11 až 20 rokov. Súčasne najviac zo všetkých spolupracujú pri riešení porušenia ľudských práv a práv dieťaťa aj s ostatnými učiteľmi školy. Diferenciácie podľa **lokality pôsobnosti školy** potvrdili, že sú to oslovení učitelia zo škôl v Bratislavskom kraji, ktorí najviac deklarovali na jednej strane samostatné riešenie problému (BA 42,6 %, TT 34,3 %, TN 26,8 %, NR 29,5 %, ZA 40,0 %, BB 14,8 %, PO 28,1 %, KE 33,3 %), na druhej strane využívanie pomoci od ostatných pedagógov školy (BA 42,6 %, TT 17,1 %, TN 39,0 %, NR 20,5 %, ZA 34,0 %, BB 25,9 %, PO 15,8 %, KE 28,6 %). Riešenie porušenia práv v škole v spolupráci s vedením školy dominuje v odpovediach oslovených z Košického kraja, kde skutočnosť uviedlo až 81,0 % oslovených. Títo súčasne najviac využívajú aj pomoc psychológa (vedenie školy: BA 68,1 %, TT 60,0 %, TN 78,0 %, NR 56,8 %, ZA 68,0 %, BB 77,8 %, PO 75,4 %, KE 81,0 %, psychológ: BA 40,4 %, TT 31,4 %, TN 22,0 %, NR 43,2 %, ZA 30,0 %, BB 29,6 %, PO 24,6 %, KE 66,7 %).

Pomoc vedenia školy pri riešení porušenia ľudských práv je najfrekventovanejší spôsob riešenia problému vo všetkých krajoch SR. Vo výpovediach respondentov Nitrianskeho kraja má svoje zastúpenie aj neriešenie problému – odpoveď „nechám to tak“ označili dvaja učitelia: jeden zo školy v obci do 2 000 obyvateľov a jeden zo školy v meste do 50 000 obyvateľov. V ostatných krajoch sa táto možnosť nevyskytuje. Rozdiely podľa **veľkosti miesta** školy dokumentujú, že zatiaľ čo riešenie porušenia práv v spolupráci s vedením školy a s rodičmi žiakov je najmarkantnejšie v školách v najmenších lokalitách, obciach do 2 000 obyvateľov a v malých mestách, teda v základných školách (vedenie školy: do 2 000 obyvateľov 80,6 %, 2 001-10 000 59,6 %, 10 001-50 000 74,0 %, 50 001-100 000 65,5 %, nad 100 000 68,1 %, rodičia: do 2 000 obyvateľov 51,6 %, 2 001-10 000 54,4 %, 10 001-50 000 43,5 %, 50 001-100 000 45,5 %, nad 100 000 51,1 %), samostatné riešenie problému, alebo spolupráca s ostatnými učiteľmi a so psychológom dominuje v názoroch pedagógov zo škôl vo veľkých mestách a veľkomestách (samostatné riešenie: do 2 000 obyvateľov 32,3 %, 2 001-10 000 35,1 %, 10 001-50 000 26,0 %, 50 001-100 000 38,2 %, nad 100 000 36,2 %, iní učitelia: do 2 000 obyvateľov 19,4 %, 2 001-10 000 22,8 %, 10 001-50 000 28,2 %, 50 001-100 000 25,5 %, nad 100 000 40,4 %, psychológ: do 2 000 obyvateľov 32,3 %, 2 001-10 000 26,3 %, 10 001-50 000 26,7 %, 50 001-100 000 47,3 %, nad 100 000 46,8 %).

1.4.4 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv

V predchádzajúcich častiach sme analyzovali typy porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí a spôsoby ich riešenia učiteľmi. Okrem zistených skutočností nás však vo výskume zaujímala aj participácia žiakov na riešení konkrétnych porušení práv, do akej miery na ich porušovanie v škole poukazujú, prípadne ho taja. U oslovených učiteľov základných a stredných škôl prevláda presvedčenie, že žiaci na porušovanie ľudských práv **poukazujú (51,8 %)**. Z nich 18,3 % deklarovalo **jednoznačné poukazovanie** na porušenie práv zo strany žiakov a tretina (33,8 %) uviedla, že žiaci na porušovanie práv **skôr poukazujú ako by ho tajili**. Ale až 20 % (20,3 %) opýtaných pedagógov je toho názoru, že porušenie práv žiaci **skôr taja ako by naň poukazovali** a 5,1 % dokonca pripustilo **jednoznačné zatajovanie a skrývanie problému**. Toto percento je pritom nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní (rok 2017: 8,7 %). Takmer štvrtina (22,8 %) skúmaných učiteľov sa však k problému **nevedela alebo nechcela vyjadriť**. Pravdepodobne uviedli, že k porušeniu ľudských práv u nich v škole nedochádza (*graf 15*).

Graf 15 Participácia žiakov na riešení porušenia ľudských práv (v %)

Rozdiely podľa **typu školy (základná a stredná škola)** dokumentujú, že na porušovanie ľudských práv v školskom prostredí poukazujú (a skôr poukazujú ako taja) výrazne viac mladší ako starší žiaci (ZŠ 60,4 %, SŠ 44,6 %). Na druhej strane sú to stredoškooláci, ktorí problém skôr zatajujú (SŠ 25,0 %, ZŠ 14,5 %). Aj jednoznačné zakrývanie porušenia práv v škole je u nich o niečo viac zrejme (z výpovedí oslovených učiteľov) ako u žiakov nižšieho stupňa vzdelávania (SŠ 5,5 %, ZŠ 4,7 %).

Tabuľka 31 Miera participácie žiakov na riešení porušenia ľudských práv podľa typu školy (v %)

	ZŠ	SŠ
poukazujú	20,9	16,4
skôr poukazujú ako taja	39,5	28,2
skôr taja ako poukazujú	14,5	25,0
taja	4,7	5,5
neviem posúdiť	20,3	25,0

Na základe rozdielov výpovedí učiteľov stredných škôl podľa **typu strednej školy** sa zistilo, že výrazne aktívnejší sú pri jednoznačnom poukazovaní na porušenie ľudských práv a práv dieťaťa žiaci stredných odborných škôl (SOŠ 19,5 %, G 7,1 %). Títo zároveň častejšie aj jednoznačne problém zatajujú (SOŠ 6,1 %, G 3,6 %). Prikláňanie sa k skôr poukazovaniu na problém je pritom takmer identické u respondentov oboch typov stredných škôl (SOŠ 28,0 %, G 28,6 %). Na druhej strane sú to gymnazisti, ktorí porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa v škole skôr zatajujú (G 28,6 %, SOŠ 23,8 %).

Tabuľka 32 Miera participácie žiakov na riešení porušenia EP podľa typu strednej školy (v %)

	SOS	Gymnázium
poukazujú	19,5	7,1
skôr poukazujú ako taja	28,0	28,6
skôr taja ako poukazujú	23,8	28,6
taja	6,1	3,6
neviem posúdiť	22,6	32,1

Tabuľka 33 mapuje **vývojové trendy skúmanej problematiky participácie žiakov pri objasňovaní porušovania ľudských práv v prostredí školy.**

Tabuľka 33 Miera participácie žiakov na riešení porušenia práv – porovnanie údajov (v %)

	2005	2008	2011	2013	2015	2017	2019
poukazujú	23,1	19,6	21,0	19,0	15,3	13,6	18,3
skôr poukazujú ako taja	31,4	37,2	34,9	34,7	32,2	29,4	33,5
skôr taja ako poukazujú	18,2	18,6	23,2	17,9	25,1	21,3	20,3
taja	1,7	3,3	1,6	3,6	2,8	8,7	5,1
neviem posúdiť	24,0	21,4	19,4	24,8	24,6	27,1	22,8

Ako z porovnávacjej tabuľky za **roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019** vyplýva poukazovanie na porušenie ľudských práv v školskom prostredí zaznamenáva do roku 2011 pozitívny trend. V nasledujúcich rokoch skúmania je však zreteľná zhoršujúca sa situácia, ktorá však v súčasnosti naberať opäť pozitívny smer. O poukazovaní žiakov na prejavy porušenia ľudských práv v škole je tak v súčasnosti presvedčených viac učiteľov ako v predchádzajúcom roku skúmania a zároveň klesá percento tých, ktorí deklarujú skôr zatajovanie, respektíve jednoznačné zakrývanie problému (rok 2005: 19,9 %, 2008: 21,9 %, 2011: 24,8 %, 2013: 21,5 %, 2015: 27,9 %, 2017: 30,0 %, 2019: 25,4 %). Uvedené percentá o zatajovaní porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí za celé sledované obdobie sú však

z nášho pohľadu vysoké. Je teda zrejmé, že žiaci základných a stredných škôl zo strachu či z ľahostajnosti sa stále viac snažia ich porušenie v škole nevidieť, skryť či zatajiť. Hoci v názoroch oslovených za celé obdobie skúmania prevláda presvedčenie o odkrývaní porušenia ľudských práv v škole, neustále rastú snahy žiakov skutočnosť zatajiť. Jav by bolo potrebné v budúcnosti podrobiť hlbšej analýze.

Signifikantné rozdiely sa potvrdili podľa **lokality školy, veľkosti a kraja SR**. Na porušenie práv v škole poukazujú, resp. skôr poukazujú ako taja najmä žiaci zo škôl v najväčších lokalitách, z veľkomiest s počtom obyvateľov nad 100 000. Až viac ako 60 % oslovených (nad 100 000 obyvateľov 62,5 %) z uvedenej lokality je presvedčených, že žiaci na porušenie ľudských práv v škole poukazujú (poukazujú 30,4 %, skôr poukazujú 32,1 %). Za nimi nasledujú žiaci najmenších obcí do 2 000 obyvateľov, kde uvedenú skutočnosť potvrdilo 53,6 %. Vo všetkých lokalitách tak u opýtaných prevažuje názor, že žiaci na porušenia práv v škole poukazujú, a to jednoznačne poukazujú a skôr poukazujú ako taja (do 2 000 obyvateľov 53,6 %, 2 001-10 000 obyvateľov 50,7 %, 10 001-50 000 45,2 %, 50 001-100 000 52,1 %, nad 100 000 62,5 %). Pritom sú to pedagógovia z najväčších miest nad 100 000 obyvateľov, ktorí až v 30,4 % sú toho názoru, že žiaci na porušenia ľudských práv a práv dieťaťa jednoznačne poukazujú. Uvedené presvedčenie deklaroval aj každý štvrtý oslovený zo škôl v najmenších obciach a každý piaty z najmenších miest do 10 000 obyvateľov (poukazujú: do 2 000 obyvateľov 24,2 %, 2 001-10 000 obyvateľov 20,0 %, 10 001-50 000 14,0 %, 50 001-100 000 14,1 %, nad 100 000 30,4 %). Zatajovanie problémov je najmarkantnejšie podľa výpovedí oslovených učiteľov v školách stredne veľkých miest s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000. Tu približne tretina uviedla, že žiaci základných a stredných škôl porušenia ľudských práv a práv dieťaťa zatajujú (skôr taja 27,4 %, taja 4,5 %), pričom jednoznačné zakrývanie porušenia dominuje v školách najmenších miest (jednoznačne taja: do 2 000 obyvateľov 3,0 %, 2 001-10 000 obyvateľov 6,7 %, 10 001-50 000 4,5 %, 50 001-100 000 5,6 %, nad 100 000 5,4 %). Je teda zrejmé, že žiaci základných škôl v najmenších obciach z ľahostajnosti či zo strachu, porušenia ľudských práv v škole neohlásia, snažia sa ich nevidieť, prípadne zatajiť. Sledovanie príčin javu by vyžadovalo hlbšiu analýzu.

Ak uvedený jav sledujeme z pohľadu jednotlivých **krajev SR** zistíme, že odhaľovanie problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa je najvypuklejšie v školách Bratislavského kraja. Tu až viac ako 60 % (BA 62,5 %) oslovených pedagógov je presvedčených, že žiaci na problém poukazujú, zároveň takmer 30 % (28,6 %) z nich deklarovalo jednoznačné poukazovanie na problém. Vysoké zastúpenie v uvedenom názore prezentovali aj oslovení z Banskobystrického, Trnavského, Košického a Prešovského kraja a to každý druhý skúmaný učiteľ (BB 55,2 %, TT 54,2 %, KE 51,8 %, PO 50,1 %). Najnižšie skutočnosť prezentovali oslovení zo Žilinského kraja (ZA 44,6 %). Naopak, zatajovanie porušenia práv dominuje v odpovediach učiteľov zo škôl v Prešovskom kraji a následne v Nitrianskom kraji, najmenej jav prezentoval len každý desiaty z Košického kraja (BA 17,9 %, TT 18,8 %, TN 29,2 %, NR 30,4 %, ZA 28,6 %, BB 23,7 %, PO 34,4 %, KE 11,1 %). Pritom práve učelia zo škôl Košického kraja v najvyššom percente volili možnosť neviem (KE 37,0 %).

Z výsledkov tak vyplýva, že zatiaľ čo odhaľovanie porušení práv v škole je najrozšírenejšie v základných a stredných školách Bratislavského kraja, zatajovanie (skôr zatajovanie a jednoznačné zakrývanie problému) dominuje v školách Prešovského kraja. Práve pedagógovia zo škôl Žilinského a Prešovského kraja potom v najvyššom percente deklarujú z rôznych dôvodov zakrývanie a zatajovanie skutkov. Celkovo sa však vysoké percento oslovených učiteľov základných a stredných škôl vo všetkých krajoch SR odpovedi vyhlo (BA 19,6 %, TT 27,1 %, TN 22,9 %, NR 21,4 %, ZA 26,8 %, BB 21,1 %, PO 15,6 %, KE 37,0 %).

O tom, že žiaci na problém porušovania ľudských práv a práv dieťaťa poukazujú (poukazujú a skôr poukazujú) sú najviac presvedčení **vekovo** najstarší opýtaní (nad 50 rokov 56,5 %) a možno konštatovať, že názor so zvyšovaním veku stúpa. Skutočnosť potvrdila len štvrtina (25,7 %) najmladších pedagógov. Naopak, zatajovanie problému (taja a skôr taja) je najvýraznejšie zastúpené v odpovediach najmladších respondentov. Títo až v 42,9 % prezentovali zatajovanie, pričom u ostatných sa hodnota pohybuje od 27,4 % u učiteľov vo veku 41 až 50 rokov, po 21,4 % u najstarších nad 50 rokov.

Záver

Cieľom výskumu názorov učiteľov základných a stredných škôl na výchovu a vzdelávanie v oblasti ľudských práv bolo analyzovať výučbu k ľudským právam z pohľadu učiteľa (spôsob výučby, miera spokojnosti učiteľov so spôsobom výučby), zmapovať aktivitu škôl a učiteľov v oblasti ľudských práv (zapojenie do projektov, programov, súťaží a pod.) a zistiť situáciu v porušovaní ľudských práv v školskom prostredí. Na základe výsledkov výskumu možno konštatovať:

- Žiaci získavajú vedomosti o ľudských právach najčastejšie na vyučovacích hodinách. Ďalším frekventovaným spôsobom je vzdelávanie prostredníctvom besied na konkrétne ľudskoprávne témy organizované školou a poznatky z nástieniek a školských časopisov. Približne tretina pedagógov uvádzala prednášky odborníkov a nástienky a školské časopisy. Súťaže ako prostriedok osvojovania si poznatkov o ľudských právach označilo 30 % oslovených učiteľov. Ak výsledky analyzujeme vo vzťahu k odpovediam respondentov (N=1092 odpovedí) zistíme, že podľa 32,5 % odpovedí získavajú žiaci vedomosti o ľudských právach na vyučovacích hodinách, pätinu predstavujú besedy organizované školou a nástienky a školské časopisy a 11,1 % súťaže s problematikou ľudských práv.
- Rozdiely podľa typu školy (základná škola, stredná škola) poukázali na fakt, že v oboch typoch škôl prevláda vyučovanie ako dominantná forma získavania vedomostí z problematiky ľudských práv (ZŠ 89,1 %, SŠ 88,8 %), pričom údaje sú takmer identické. Výsledky výskumu však potvrdili náš predpoklad, že starší žiaci – stredoškóľáci získavajú poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa častejšie aj aktívnymi formami výučby ako sú prednášky, besedy a súťaže z predmetnej problematiky, len doplnené vyučovacím procesom, ako žiaci nižšieho stupňa vzdelania. A tak sú podľa názorov respondentov, stredoškóľáci

výrazne častejšie vzdelávaní v oblasti ľudských práv pomocou súťaží, ale aj prostredníctvom prednášok odborníkov i formou besied na ľudskoprávne témy. Viac ako 50 % oslovených zo základných aj stredných škôl ako zdroj informácií uviedlo nástenky a školské časopisy.

- Porovnaním výsledkov za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 sa zistilo, že výučba v oblasti ľudských práv za celé sledované obdobie zostáva najvýraznejším zdrojom informácií o ľudských právach a právach dieťaťa v školách, aj keď v súčasnosti zaznamenávame výrazný nárast aktívnejších foriem vzdelávania. Hoci sú žiaci základných a stredných škôl oboznamovaní s problematikou ľudských práv predovšetkým vo vyučovacom procese, do popredia sa tak dostávajú aj aktívne inovatívne spôsoby výučby, ako sú nástenky a školské časopisy, besedy na ľudskoprávne témy, ale aj zapojenie žiakov do rôznych súťaží. Vo všeobecnosti vidieť od roku 2005 v prípade prednášok s odborníkmi a besied organizovaných školou na aktuálne témy pozitívny trend. Školy sa tak stále viac vo výchovno-vzdelávacom procese zameriavajú popri vyučovaní predmetu aj na uvedené aktívne zážitkové formy vzdelávania, ako zdroje vedomostí a poznatkov žiakov. Výrazný skok oproti minulým výsledkom (rok 2017) zaznamenávajú informácie z násteniek a školských časopisov. Významnú úlohu v tomto mohlo zohrať vedenie školy, pedagógovia i žiacka samospráva. Z dlhodobého hľadiska tak vo výučbe ľudských práv z pohľadu oslovených pedagógov základných a stredných škôl zaznamenávame pozitívny trend v presadzovaní aktívnych, názorných foriem vzdelávania žiakov v oblasti ľudských práv.
- Pri výučbe ľudských práv učitelia najčastejšie využívajú, a to rovnako ako v predchádzajúcich zisťovaniach, učebnicu predmetu doplnenú odbornými materiálmi. Približne štvrtina oslovených však ťažisko kladie na odborné materiály a príručky a tie potom dopĺňa učebnicou predmetu. Aj to podporuje predchádzajúce tvrdenia o náraste aktívnych a názorných foriem výučby v regionálnom školstve a svedčí na jednej strane o kreativite súčasných učiteľov a ich snahe zefektívniť a spopularizovať učivo, na druhej strane o relatívnom nedostatku odborných materiálov venujúcich sa problematike ľudských práv. Nasleduje výlučné využívanie odborných materiálov a pomôcok, ktoré prezentovalo až 18,9 %, pričom tu zaznamenávame neustály nárast. Vyučovanie založené výlučne na učebnici predmetu deklaroval každý desiaty oslovený a 24 (6,1 %) učiteľov označilo iný spôsob výučby. Išlo najčastejšie o kombináciu viacerých prameňov, využívanie vlastných textov, dennej tlače, modelových situácií a najmä internetu.
- Na základe rozloženia odpovedí podľa typu školy pôsobnosti učiteľa (základná a stredná škola) možno vidieť prevahu výučby ľudských práv na základe učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a pomôckami v oboch typoch škôl. Druhou najčastejšou formou vzdelávania v oblasti je využívanie odborných materiálov len doplnených učebnicou predmetu. Je zaujímavé, že výraznejšie je etablovaná podľa výpovedí oslovených učiteľov v základných školách a to na rozdiel od výučby založenej výlučne na odborných materiáloch, príručkách a názorných pomôckach, ktorá prevláda v stredných školách, aj keď

rozdiel nie je výrazný. Pravdepodobne to súvisí s celkovo vyššou odbornou aj psychickou vyspelosťou stredoškolákov. Približne každý desiaty pedagóg oboch typov škôl priznal výlučné využívanie učebnice predmetu, bez využívania názorných a odborných pomôcok. Zaujímavé je, že výlučné využívanie učebnice predmetu je markantnejšie na strednom stupni vzdelávania a oproti predchádzajúcemu zisteniu sa v prostredí stredných škôl ešte zvýšilo (rok 2017: ZŠ 9,5 %, SŠ 9,3 %, rok 2019: ZŠ 9,2 %, SŠ 11,1 %).

- Výsledky výskumu za roky 2005 až 2019 na jednej strane potvrdili pozitívny trend v presadzovaní názornejších foriem výučby ľudských práv, ako je výučba ľudských práv opierajúca sa výlučne o príručky, odborné materiály a názorné pomôcky, na strane druhej neustále stúpa percento učiteľov využívajúcich výlučne učebnicu daného predmetu. Uvedená skutočnosť vypovedá o neustálom zdokonaľovaní obsahu učebníc a o tom, že oblasť ľudských práv našla pevné miesto v obsahu viacerých vyučovacích predmetov základných a stredných škôl. Používanie učebnice predmetu doplnenej odbornými materiálmi a názornými pomôckami i naďalej zostáva najfrekvencovanejšou formou výučby ľudských práv v školách.
- Sú to skúmaní muži, ktorí pri výučbe ľudských práv výrazne častejšie ako ženy – učiteľky využívajú výlučne učebnicu predmetu. Pritom práve ženy častejšie ako oslovení učelia – muži prezentovali vyučovaciu hodinu ako zdroj poznatkov, aj keď je hlavným zdrojom informácií o ľudských právach a právach dieťaťa u oboch pohlaví. Aj využívanie učebnice len doplnenej odbornými materiálmi na ľudskoprávne témy je takmer identické u oboch pohlaví. Uvedený spôsob tak predstavuje najrozšírenejšiu formu výučby ľudských práv v základných a stredných školách z pohľadu skúmaných učiteľov. Aktívne a inovatívne formy výučby problematiky dominujú u skúmaných mužov.
- Diferenciácie podľa veku skúmaných učiteľov dokumentujú, že zatiaľ čo výlučné využívanie učebnice má najvyššie zastúpenie v odpovediach starších respondentov, učiteľov základných a stredných škôl vo veku 41 až 50, ostatné spôsoby výučby, s výnimkou výlučného využívania odborných textov z problematiky, vykazujú vzhľadom na vek nepriamu úmernosť. So zvyšovaním veku pedagógov znižuje sa využívanie odborných príručiek doplnených učebnicou predmetu, a čiastočne aj využívanie učebnice spolu s odbornými materiálmi k preberanej téme. Výučba len prostredníctvom odborných textov, názorných pomôcok a aktívnych inovatívnych prostriedkov má stúpajúci trend vo vzťahu k veku skúmaných učiteľov základných a stredných škôl. Tento spôsob výučby deklarovali v najvyššom percente vekovo najstarší učelia. Z výsledkov vidieť, že najmladší oslovení síce najviac zo všetkých vo výučbe používajú učebnicu predmetu za pomoci aktívnych foriem a odborných textov, na druhej strane spolu s respondentmi vo veku 30 až 40 rokov aj najčastejšie zo všetkých vyučujú prostredníctvom odborných textov a didaktických pomôcok len s doplnením poznatkov z učebnice, pričom percento so zvyšovaním veku klesá. Zaujímavý je už spomínaný fakt, že jednoznačné uplatňovanie odborných materiálov pri výučbe ľudských práv je

najvýraznejšie u učiteľov nad 50 rokov, ktorí majú s výučbou dostatok skúseností a odborných znalostí a výučbu tak zakladajú na aktívnych formách s cieľom pozdvihnúť záujem žiakov o ľudskoprávne témy.

- Popri analýze spôsobu výučby ľudských práv v základných a stredných školách sme vo výskume sledovali aj to, aký priestor dostávajú žiaci na vyjadrenie svojho názoru na informácie získané od učiteľa pri výučbe ľudských práv. Z oslovených učiteľov až viac ako 90 % pripustilo možnosť prejavu názoru žiakov na vyučovaní ľudských práv. Z nich 52,8 % potvrdilo, že žiaci majú možnosť vyjadriť sa k informáciám získaným z výkladu pedagóga a takmer tretina vníma výučbu ľudských práv ako formu diskusie medzi učiteľom a žiakmi. Pozitívne zistenie je, že len 21 (5,3 %) oslovených poukázalo na to, že pri výklade učiva nie je priestor na prejav názoru žiakov, pričom uvedené percento je výrazne nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní.
- Na základe porovnania dát za sledované obdobie sa zistilo, že približne každý druhý učiteľ vo všetkých rokoch skúmania je toho názoru, že žiaci majú na vyučovaní ľudských práv dostatočný priestor na vlastný prejav a percento sa neustále zvyšuje. V súčasnosti zaznamenávame aj stúpajúci trend v prípade výučby ľudských práv formou diskusie pedagóga so žiakmi na konkrétne ľudskoprávne témy a naopak, pokles presvedčenia, že na prejav názoru žiakov vo vyučovacom procese nie je dostatočný priestor.
- Väčšina učiteľov základných aj stredných škôl sa domnieva, že žiaci majú možnosť a priestor na vyjadrenie svojho názoru na získané informácie, pričom uvedenú skutočnosť prezentovalo rovnaké percento pedagógov základného aj stredného stupňa vzdelávania. Približne 40 % oslovených učiteľov deklarovalo výučbu formou diskusie. Percento je o niečo vyššie v prostredí stredných škôl. Z výsledkov výskumu tak vyplýva, že výučba ľudských práv a práv dieťaťa v základných a stredných školách vytvára dostatočný priestor pre názory žiakov a diskusiu na preberanú tému. Na absenciu uvedeného priestoru však poukazoval takmer každý desiaty učiteľ základnej školy avšak len 2,7 % stredoškolských pedagógov. Učitelia základných a stredných škôl tak celkovo pozitívne vnímajú možnosti žiakov pri prezentácii svojich názorov na vyučovaní.
- Hoci takmer polovica oslovených učiteľov základných a stredných škôl vyjadrila spokojnosť so súčasným priestorom pre blok ľudských práv v osnovách jednotlivých vyučovacích predmetov a deklarovala, že problematika ľudských práv a práv dieťaťa by mala mať rovnaký priestor ako v súčasnosti, až 50,5 % je presvedčených, že tejto výučbe by sa mal venovať väčší priestor a uvedené percento je približne rovnaké ako pri zisťovaní v roku 2017. Každý druhý pedagóg vyučujúci predmety s tematikou ľudských práv vníma vymedzený priestor ako nedostatočný a privítal by možnosť zvýšenia hodinovej dotácie pre výučbu ľudských práv v školách. Je teda zrejme, že učitelia si uvedomujú, že súčasná situácia vo svete a v spoločnosti si vyžaduje dostatok vedomostí, poznatkov a informácií s cieľom dosiahnuť pozitívny posun v multikultúrnych postojoch žiakov.

- V oboch stupňoch vzdelávania dominuje v pedagogickej obci snaha o väčší priestor pre ľudskoprávne témy v konkrétnych vyučovacích predmetoch. Aj v prezentovanej spokojnosti učiteľov na vyčlenený priestor pre ľudskoprávne témy bola zaznamenaná zhoda. Sú to pedagógovia zo základných škôl, ktorí vo vyššom zastúpení ako stredoškolskí kolegovia požadujú menší priestor, zdôvodňujúc názory preťaženosťou žiakov, ako aj potrebou venovať čas iným predmetom a témam vo výučbe.
- Údaje za skúmané obdobie rokov 2005 až 2019 dokumentujú na jednej strane spokojnosť pedagógov s priestorom venovaným ľudským právam v rámci školského vzdelávania, na druhej strane snahu o zvýšenie priestoru pre jeho výučbu. Pozitívnym zistením je už deklarovaná zvýšená potreba rozšíriť priestor pre ľudskoprávnu výučbu.
- S doterajším priestorom vyčleneným pre vzdelávanie v oblasti ľudských práv sú viac spokojní tí učitelia, ktorých výučba ľudských práv na hodine prebieha s možnosťou vyjadriť svoj názor na výklad učiva a formou diskusie ako tí, ktorí sa zameriavajú na výklad učiva bez možnosti prejavenia názoru na získané poznatky. Práve učitelia vyučujúci na základe diskusie so žiakmi v najvyššom percente potom deklarovali osobnú spokojnosť so súčasným stavom výučby ľudských práv, pedagógovia presvedčení o absencii možnosti prejaviteľ názor v najvyššej miere zo všetkých požadujú zväčšenie priestoru pre výučbu ľudských práv v učebných osnovách.
- Zmenu v postojoch žiakov dôsledkom ich vzdelávania sa v oblasti ľudských práv spozorovalo viac ako 60 % skúmaných učiteľov, pričom len 10,3 % potvrdilo jednoznačný pozitívny vplyv na žiakov. Uvedené výsledky sú výrazne vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní. Zmenu v názoroch a postojoch žiakov vplyvom výučby k ľudským právam skôr nespozorovalo, ako spozorovalo 81 (20,4 %) pedagógov. Pozitívnym zistením je, že odpoveď „určite nie“ (nespozoroval som žiadnu zmenu v názoroch, postojoch žiakov) volilo len 10 učiteľov (2,5 %). Percento je ešte nižšie ako pri zisťovaní v roku 2017.
- Pozitívne vnímanie zmien v postojoch a názoroch žiakov v dôsledku vzdelávania pociťujú rovnako učitelia základných i stredných škôl, pričom zistenia sú výrazne vyššie ako v roku 2017. V odpovediach oslovených oboch typov škôl dominuje pozitívne vnímanie zmien, takmer štvrtina poukazuje na nedostatočný vplyv vzdelávania v oblasti ľudských práv na žiakov. Zarážajúce je, že približne 15 % oslovených učiteľov oboch typov škôl nevedelo, alebo nechcelo k problému zaujať stanovisko.
- Z komparačnej tabuľky za celé skúmané obdobie (roky 2005 – 2019) vyplýva pozitívny vplyv výučby predmetnej problematiky na zmenu názorov a postojov žiakov základných a stredných škôl, s výrazným poklesom v roku 2017. V názoroch respondentov neustále prevažuje pozitívny vplyv vzdelávania v oblasti ľudských práv na žiakov a stále menej oslovených pedagógov pripúšťa, že výučba ľudských práv a práv dieťaťa skôr nemá dostatočný vplyv na ich postoje a názory. Učitelia sú tak v tomto smere optimistickí a len 2,5 % nespozorovalo žiadnu zmenu.

- Na otázku či je škola zapojená do aktivít v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa viac ako 40 % pedagógov deklarovalo kladnú odpoveď. Pozitívom je, že percento oproti predchádzajúcemu zisťovaniu výrazne vzrástlo. Necelá tretina poukázala na absenciu takýchto aktivít školy a až 30,1 % volilo možnosť neviem. Informácie o konkrétnom zapojení školy do aktivít v oblasti ľudských práv a práv dieťaťa predstavovala v najvyššom zastúpení Olympiáda ľudských práv a následne projekty a súťaže zamerané na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa.
- Rozloženie odpovedí podľa typu školy dokumentuje, že do projektov, programov a súťaží zameraných na oblasť ľudských práv sú viac zapojené stredné školy. Tento vyšší rozdiel do určitej miery súvisí s aktivitou školy v projekte Olympiáda ľudských práv, ktorá je orientovaná viac na žiakov stredných škôl, aj keď v súčasnosti sa do projektu olympiády zapája stále viac základných škôl. Takmer dve tretiny oslovených stredoškolských pedagógov, ktorí deklarovali aktivity školy v oblasti ľudských práv, potvrdili zapojenie školy do Olympiády ľudských práv, v prípade učiteľov základných škôl to bolo 26,3 %. Stredné školy podľa názorov respondentov dominujú aj v zapojení sa do rôznych súťaží s ľudskoprávnou problematikou, pričom uvedenú aktivitu školy nepotvrdil ani jeden oslovený učiteľ základnej školy. Naopak, až 73,7 % týchto pedagógov uviedlo rôzne projekty na danú tému.
- Analýzou javu z pohľadu rokov skúmania (2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019) sa zistilo, že dochádza k neustálemu poklesu v participácii škôl na aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv od roku 2008, pričom v ostatných dvoch vlnách zisťovania zaznamenávame mierne zlepšovanie situácie. Hoci v predchádzajúcich rokoch vnímame pokles počtu škôl zapojených do Olympiády o ľudských právach, v roku 2015 dochádza k jeho zvýšeniu a v súčasnosti opäť zaznamenávame mierny nárast. Výsledky ostatných skúmaní sú takmer identické. Výrazný nárast vykazujú aktivity – súťaže zamerané na oblasť ľudských práv a projekty a najmä programy v predmetnej oblasti. Uvedená skutočnosť je výrazne ovplyvnená faktom, že skúmaní učitelia jednotlivé aktivity detailne konkretizovali a na rozdiel od predchádzajúcich rokov ich bolo možné zaradiť do jednotlivých kategórií (olympiády LP, programy, projekty a súťaže).
- Zapojenie škôl do aktivít zameraných na ľudské práva a práva dieťaťa stúpa priamoúmerne s veľkosťou miesta školy, avšak vo veľkomestách mierne klesá. Táto skutočnosť súvisí s možnosťami, ktoré poskytujú väčšie mestá. Práve preto je zarážajúce, že vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov zapojenie škôl do uvedených aktivít je len tretinové. Pritom najviac škôl zapojených do Olympiády pre ľudské práva je lokalizovaných v mestách od 10 000 do 50 000 obyvateľov z Trnavského a Košického kraja, najmenej vo veľkomestách Bratislavského kraja. Práve sem, do veľkomiest sa najviac kumulujú podujatia a aktivity v oblasti programov a projektov zameraných na ľudské práva a práva dieťaťa. Súťaže k ľudským právam sa podľa výpovedí oslovených realizujú najmä v školách malých miest a obcí do 10 000 obyvateľov. Práve v lokalitách veľkomiest sa pritom nenašiel ani jeden z oslovených učiteľov základných

a stredných škôl, ktorý by uviedol, že ich škola je zapojená do súťaže z problematiky ľudských práv.

- Zo súboru 399 oslovených pedagógov základných a stredných škôl potvrdilo osobnú participáciu na Olympiáde k ľudským právam 56 (14,5 %) učiteľov. Tretina síce deklarovala vlastnú neúčast', avšak ich škola je do projektu zapojená. Na absenciu účasti školy v projekte Olympiády ľudských práv poukázala polovica skúmaných pedagógov.
- V súčasnosti zaznamenávame negatívny trend v zapájaní sa učiteľskej obce do prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv. Tak na jednej strane je jasný celkový nárast aktivít školy v oblasti ľudských práv, ako aj mierny nárast pri zapájaní sa školy do Olympiády ľudských práv a súčasne zníženie participácie učiteľov na príprave žiakov pre olympiádu ľudských práv, na druhej strane zatiaľ čo do roku 2013 neustále klesalo percento nezapojených škôl, v ostatných rokoch dochádza k jeho opätovnému nárastu. I tak však nedosahuje hodnoty z rokov 2005 – 2011. Určité pozitívum vidieť v snahe škôl (učiteľ neparticipuje na príprave žiakov, ale škola je zapojená do olympiády) poskytnúť žiakom nielen encyklopedické vedomosti, ale ich aj aktivizovať v predmetnej oblasti.
- Ak uvedený jav (signifikantný vzťah) analyzujeme podľa typu strednej školy, v ktorej pôsobia oslovení pedagógovia, zistíme výrazné zastúpenie žiakov gymnázií v Olympiáde ľudských práv. Zatiaľ čo viac ako každý tretí učiteľ gymnázií prezentoval spolu so žiakmi školy aj vlastnú iniciatívu v predmetnej aktivite a približne polovica síce aktívnu účasť poprela, avšak potvrdila zapojenie školy, v prípade učiteľov stredných odborných škôl je zastúpenie oveľa nižšie. Zároveň sú to výrazne viac učitelia odborných škôl, ktorí sa na spomínanej aktivite nezúčastňujú a súčasne deklarujú nezapojenosť školy do uvedenej aktivity.
- Do prípravy žiakov pre Olympiádu ľudských práv sa viac zapájajú skúmaní muži ako ženy. Títo zároveň vo vyššom percente deklarovali skutočnosť, že škola do aktivity nie je zapojená. Naopak, skúmané učiteľky síce nepotvrdili vlastnú účasť pri príprave žiakov, avšak uviedli, že škola je do olympiády zapojená.
- Participáciu na príprave žiakov pre Olympiádu ľudských práv potvrdili v najvyššom percente oslovení z veľkých miest do 100 000 obyvateľov a čo je zaujímavé aj učitelia zo škôl v najmenších lokalitách, obciach do 2 000 obyvateľov. Svedčí to o postupnom zapájaní žiakov základných škôl do projektu. Stúpajúcu tendenciu vo vzťahu k veľkosti miesta pôsobnosti školy potvrdzuje aj názor, že skúmaný učiteľ síce do prípravy žiakov pre olympiádu ľudských práv nie je zapojený, avšak škola projekt realizuje. Výnimku predstavujú len pedagógovia zo škôl vo veľkomestách. Skutočnosť o absencii zapojenia školy a žiakov do Olympiády ľudských práv v najvyššom percente potvrdili práve oslovení učitelia zo škôl vo veľkomestách.
- V oblasti ľudských práv existuje viacero vzdelávacích programov určených pre učiteľov základných a stredných škôl. Zaujímalo nás, či sa učitelia uvedených vzdelávacích aktivít v oblasti ľudských práv zúčastňujú a aký je ich obsah.

Z výskumného súboru učiteľov základných a stredných škôl sa zúčastnilo počas svojej pedagogickej praxe kurzu, seminára zameraného na problematiku ľudských práv 162/40,7 % učiteľov a uvedené percento sa oproti predchádzajúcim zisťovaniam zvýšilo. Väčšina oslovených učiteľov však deklarovala neúčast' na vzdelávaní.

- Porovnaním údajov za sledované roky 2005, 2008, 2011, 2017 a 2019 vidieť výraznejší nárast participácie pedagógov na vzdelávacích aktivitách zameraných na oblasť ľudských práv a práv dieťaťa v aktuálnom zisťovaní. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch zaznamenávame neustály pokles účasti, v roku 2005 sa na kurze, seminári z predmetnej problematiky zúčastnila približne polovica oslovených učiteľov, v roku 2008 to bola už len štvrtina a v roku 2011 svoju účasť na vzdelávaní potvrdilo len 21,9 % učiteľov základných a stredných škôl. V súčasnej vlne skúmania vzdelávacie aktivity prezentovala viac ako tretina oslovených pedagógov. Hoci zistenie nedosahuje hodnoty z roku 2005, aj napriek tomu predstavuje výrazný posun v celoživotnom vzdelávaní učiteľskej verejnosti a navodzuje kladné pocity.
- Rozdiely v odpovediach učiteľov stredných škôl podľa typu strednej školy poukázali na fakt, že účasť na kurze, seminári k problematike ľudských práv výrazne častejšie uvádzali učители gymnázií ako stredných odborných škôl. Pozitívom je, že oproti predchádzajúcim zisťovaniam stúpol na základnom stupni vzdelávania počet tých, ktorí odborné vzdelávanie absolvovali, na stredných školách zas mierne klesol. Otázka celoživotného vzdelávania učiteľov musí byť jednou z priorít spoločnosti. Veď len neustále odborne napredujúci pedagógovia dokážu kvalitne odovzdávať poznatky deťom a mládeži, ktoré sú budúcnosťou krajiny.
- So zvyšovaním odbornej praxe, ale aj veku pedagógov zvyšuje sa aj ich účasť na rôznych vzdelávacích aktivitách. Je teda zrejmé, že odborne a vekovo starší učители sa v priebehu dlhšieho pedagogického pôsobenia častejšie zúčastnili na vzdelávacej aktivite ako mladí učители, učители s kratšou odbornou praxou. Uvedená skutočnosť korešponduje aj so zvyšujúcim sa vekom respondentov. Hoci vo vzdelávacích aktivitách dominujú najstarší pedagógovia, najmladší začínajúci učители potvrdili účasť na vzdelávaní vo vyššom percente ako tí, ktorí pôsobia v škole 6 až 10 rokov a dosahujú vek 31-40 rokov. Pritom je dôležité uvedomiť si, že ak má škola plniť dôležitú úlohu v procese celoživotného vzdelávania jednotlivca, musí sa učiteľ dnešnej školy celoživotne vzdelávať. Spoločenské zmeny, zmeny vo vzdelávacej politike a školskej legislatíve si vyžadujú od učiteľa nové role, poznatky a nové aktívne prístupy k žiakom.
- Významné rozdiely sa prejavili aj v súvislosti s veľkosťou lokality a krajom pôsobnosti školy. Najviac absolvovaných vzdelávacích aktivít uviedli učители pôsobiaci v školách vo veľkomestách nad 100 000 obyvateľov, prevažne z Nitrianskeho a Bratislavského kraja, kde viac ako polovica oslovených potvrdila účasť na vzdelávacej aktivite, kurze, seminári, prednáške zameranej na problematiku ľudských práv a práv dieťaťa. Pomerne vysoké zastúpenie vykazovali aj učители zo škôl v Košickom a Trenčianskom kraji a následne

z Trnavského a Žilinského kraja. Najmenej účasti potvrdili oslovení z Banskobystrického a Prešovského kraja. Títo potom až v takmer dvoch tretinách deklarovali neúčast' na vzdelávaní.

- V ostatnej dobe v spoločnosti čoraz viac rezonujú negatívne prejavy správania súvisiace so školským prostredím. Hoci sa na školskej pôde hovorí skôr o šikanovaní detí a žiakov, negatívne prejavy správania (útoky) existujú aj vo vzťahu učiteľom. Okrem všeobecného zmapovania výskytu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sme vo výskume sledovali aj porušenie práv učiteľov žiakmi. Pri analýze problému je však potrebné zohľadniť subjektívne vnímanie porušenia, mieru uvedomenia si porušenia práv, ako aj mieru priznania skutočnosti.
- Porušenie práv učiteľa zo strany žiakov pocítilo 40/10,1 %, pričom uvedené percento predstavuje dvojnásobok zistení v roku 2017 a dostáva sa na úroveň roku 2015. Takmer 70 % oslovených učiteľov porušenie práv učiteľa odmietlo a necelá štvrtina sa k problému nevedela alebo nechcela vyjadriť.
- Rozdiely podľa typu školy ukázali, že porušenie práv učiteľa žiakom dvojnásobne častejšie pripustili oslovení zo základných škôl ako zo stredných škôl, pričom percentá v oboch typoch škôl výrazne oproti predchádzajúcemu zisťovaniu vzrástli. Naopak, stredoškolskí pedagógovia vo vyššom zastúpení skutok popreli.
- Tak ako klesá do roku 2017 percento tých, ktorí sú presvedčení, že žiaci porušili ich práva, tak v súčasnosti stúpa počet pedagógov, ktorí na otázku nevedeli alebo nechceli odpovedať. V ostatnej vlne zisťovania však zaznamenávame nárast presvedčenia oslovených učiteľov základných a stredných školách, že došlo k porušeniu ich práv zo strany žiakov. Spolu so všeobecne vnímaným nárastom násilia v spoločnosti a vo svete zvyšuje sa aj pocit učiteľskej verejnosti o porušovaní ich práv a to ako zo strany žiakov, tak aj ich rodičov. Tak ako zdôrazňuje Jaroslava Koníčková v príspevku *Agresivita detí v škole „za agresívnymi reakciami žiakov voči spolužiakom aj učiteľom sú často ukryté negatívne zážitky, nezrelí či ľahostajní rodičia alebo iné deti. Inak povedané záleží od toho aký život dieťa žije. Normálne a zdravé dieťa, ktoré netrpí hmotným ani citovým nedostatkom nebýva väčšinou agresívne bez príčiny“*.
- Porušenie práv učiteľov žiakmi v prostredí školy uviedlo najviac pedagógov základných a stredných škôl z Bratislavského kraja a z Trenčianskeho kraja. Pomerne vysoké percento vykazujú aj oslovení z Košického kraja. Najnižšie zastúpenie mali učitelia z Banskobystrického kraja. Domnievame sa, že celkovo výsledky naznačujú, že v školskom prostredí dochádza k závažným porušeniam ľudských práv ako medzi žiakmi navzájom, tak aj voči pedagógom školy tak zo strany žiakov aj rodičov. Agresivita nie je len problémom vzťahu medzi agresorom a obeťou, ale je problémom celej skupiny žiakov v triede navzájom, ale aj vo vzťahu k učiteľovi. Učiteľ musí poznať vzťahy v triede a pozitívne ich ovplyvňovať. To je prvý krok k odstráneniu násilia v školách.

- Porušenie práv učiteľa zo strany žiakov prezentovali v najvyššom percente oslovení zo škôl v malých mestách do 10 000 obyvateľov a následne v najmenších obciach do 2 000 obyvateľov a vo veľkomestách. Tu zhodne až približne 15 % oslovených pedagógov priznalo útoky zo strany žiakov. Pritom fakt potvrdilo len 5,6 % opýtaných z veľkých miest a až štvrtina oslovených učiteľov bez rozdielu veľkosti lokality školy. Jednoznačné popieranie porušenia práv učiteľov je pritom najmarkantnejšie v názoroch skúmaných učiteľov z veľkých miest a veľkomiest a so zvyšujúcim sa počtom obyvateľstva pôsobenia školy stúpa.
- Okrem sledovania porušovania práv učiteľa žiakmi sme vo výskume zisťovali, s akými konkrétnymi typmi porušenia ľudských práv a práv dieťaťa sa učitelia základných a stredných škôl v škole stretli. Až takmer 60 % (57,8 %) sa s porušením ľudských práv v škole nestretlo, uvedené percento je výrazne vyššie ako pri predchádzajúcom zisťovaní. Najvyššie percento pedagógov poukázalo na prejavy šikanovania a to 90/22,6 %, na diskrimináciu v prostredí školy 33/8,3 %, na porušenie práva na slobodu prejavu 9/2,3 % a 12/3,0 % učiteľov priznalo násilie, bitky. Necelé 4 % oslovených uvádzalo porušovanie práva inej osoby, išlo o porušovanie práv učiteľa, prípadne inej osoby školy žiakmi. Pod hranicou 1 % sa vo výpovediach skúmaných pedagógov objavilo psychické týranie, nadávky a nespravodlivé ohodnotenie zo strany učiteľa.
- Zatiaľ čo v stredných školách sa s porušením ľudských práv nestretlo až viac ako 60 % učiteľov, v základných školách je situácia o niečo horšia. Tu 54 % oslovených pedagógov potvrdilo absenciu porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v škole. Hoci v oboch prostrediach dominuje šikanovanie, vo vyššej miere sa objavuje v odpovediach učiteľov základného stupňa vzdelávania, aj keď rozdiel nie je výrazný. Je teda zrejme, že šikanovanie je značne rozšírené v oboch typoch škôl, bez rozdielu veku žiakov. Za nim nasleduje diskriminácia, ktorá je rozšírenejšia u stredoškôľakov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že vo všetkých typoch porušenia práv s výnimkou porušenia práva na slobodu prejavu a nespravodlivé ohodnotenie dominujú žiaci základných škôl.
- Porovnaním výsledkov za sledované roky (rok 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019) sa zistila najlepšia situácia v roku 2008, kedy až 85 % oslovených učiteľov základných škôl vyjadrilo presvedčenie, že k porušovaniu ľudských práv u nich v škole nedochádza. Do roku 2015 neustále stúpa presvedčenie pedagógov o porušovaní ľudských práv a práv dieťaťa v školách a klesá tak percento tých, ktorí sa domnievajú, že k porušovaniu práv v škole nedochádza. Od tohto obdobia opäť zaznamenávame nárast počtu respondentov popierajúcich porušovanie práv v škole. V súčasnom zisťovaní až takmer 60 % oslovených sa vyjadrilo, že k porušovaniu ľudských práv a práv dieťaťa v škole nedochádza (rok 2008: 85,0 %, 2011: 57,5 %, 2013: 36,1 %, 2015: 26,5 %, 2017: 39,1 %, 2019: 57,8 %). Od roku 2017 zaznamenávame zlepšovanie situácie, aj keď výsledky možno považovať za diskutabilné. Či skutočne odrážajú situáciu v školách by si vyžadovalo hlbšiu analýzu názorov pedagógov, príčin a dôsledkov. Na základe analýzy konkrétnych porušení ľudských práv v školskom prostredí za sledované obdobie je tak zrejmy pokles

všetkých uvádzaných porušení práv. Opäť tak ako v predchádzajúcich skúmaniach dominuje šikanovanie a následne diskriminácia. Zistené výsledky sú prekvapujúce a to v súvislosti s celkovým nárastom agresivity, šikanovania, diskriminácie a porušovania slobody prejavu v spoločnosti. Predpokladáme, že ide o určité zahmlievanie, zatajovanie, prípadne nevedomosť zo strany pedagógov. Bude zaujímavé zistené údaje porovnať s konkrétnymi odpoveďami žiakov základných a stredných škôl.

- Šikanovanie ako najrozšírenejšia forma porušovania ľudských práv v školskom prostredí sa dvojnásobne častejšie objavuje v stredných odborných školách ako v gymnáziách, pričom opäť zaznamenávame kladný posun oproti výsledkom v roku 2015 a 2017. Súčasne je tu rozšírenejšie porušovanie práva na vlastný názor, ako aj diskriminácia a fyzické trestanie. Ostatné typy porušenia ľudských práv dominujú v gymnáziách. Ide o psychické násilie a nespravodlivé ohodnotenie žiaka, ktoré podľa výpovedí oslovených pedagógov sa v odborných školách nevyskytujú. Je zrejmé, že i napriek tomu, že v oboch typoch stredných škôl dominuje šikanovanie a diskriminácia, zastúpenie konkrétnych porušení ľudských práv v prostredí stredných odborných škôl a gymnázií rozdielne. Všeobecne možno konštatovať, že porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa je rozšírenejšie práve u žiakov odborných škôl.
- S porušením ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí sa nestretli najviac učitelia zo škôl v najmenších obciach s počtom do 2 000 obyvateľov. Najmenej respondentov pripúšťajúcich absenciu porušovania ľudských práv a práv dieťaťa pochádza zo škôl vo veľkomestách. A tak sú to oslovení učitelia zo škôl vo veľkomestách, ktorí v najvyššom percente deklarovali šikanovanie, porušenie práva inej osoby, najmä učiteľa a fyzické násilie. Práve vo veľkomestách sú pedagógovia najčastejšie obeťami útokov zo strany žiakov. Je zaujímavé, že fyzické násilie v škole nepripustil ani jeden oslovený učiteľ zo škôl v najmenších obciach, avšak až 7,1 % zo škôl vo veľkomestách. Predpokladáme však, že ide skôr o subjektívne vnímanie problému, pričom je zaujímavé, že uvedený fakt je identický ako pri zisťovaní v roku 2017. Nastoluje sa otázka či ide skutočný jav alebo zastieranie, či toleranciu zo strany učiteľov zdôvodňujúcu vekovým obdobím žiakov. Aj psychické násilie sprevádzané slovnými urážkami, nadávkami, vyhrážkami a ponižovaním je skôr doménou škôl vo veľkých mestách. Pedagógovia z veľkých miest do 100 000 obyvateľov tak najčastejšie zo všetkých uvádzali diskrimináciu a psychické násilie. Diskriminácia je podľa názorov oslovených najrozšírenejšia popri v školách veľkých miest aj v najmenších lokalitách. Práve oslovení učitelia z najmenších obcí poukazovali v najvyššom zastúpení na porušovanie práva na vlastný názor.
- Zatiaľ čo prejavy diskriminácie sú najrozšírenejšie v školách Žilinského kraja, šikanovanie, porušovanie práva učiteľov a sloboda prejavu dominuje v prostredí základných a stredných škôl v Bratislavskom a Prešovskom kraji. Z výsledkov je tak vidieť výrazné zastúpenie škôl Bratislavského kraja pri definovaní šikanovania, ako porušovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí. Až viac ako tretina oslovených pedagógov z uvedeného kraja sa tak

na pôde školy stretla so šikanovaním, pričom však zistenia sú v uvedenom kraji oproti minulému zisťovaniu výrazne nižšie. Aj porušenie práv učiteľa výrazne rezonuje v odpovediach učiteľov z Bratislavského a následne Prešovského kraja. Zaujímavé je, že v Košickom a Nitrianskom kraji skutočnosť nepotvrdil ani jeden z oslovených. Aj porušovanie práva na vlastný názor je najvýraznejší u pedagógov z Bratislavského, ale aj z Trnavského kraja, v Nitrianskom, Banskobystrickom a Košickom kraji nemá zastúpenie.

- Súčasne s analýzou porušovania ľudských práv v školskom prostredí sme u oslovených pedagógov sledovali aj spôsoby ich riešenia. Najviac pedagógov 69,9 % riešilo problém porušenia ľudských práv v škole s vedením školy a necelých 50 % požiadalo o pomoc rodičov žiaka. Približne tretina sa však spoliehala výlučne na seba a problém riešila samostatne, vlastnými silami. Na psychológa sa obrátil tiež každý tretí oslovený učiteľ. Vzájomná spolupráca učiteľov medzi sebou má vzrastajúci trend. Pozitívnym sa javí fakt, že len dvaja 2/0,6 % z oslovených učiteľov priznali, že porušenie práv v škole neriešili a nechali to tak.
- Riešenie porušenia ľudských práv podľa typu školy (základná a stredná škola), v ktorej oslovení učitelia pôsobia ukázalo, že v oboch typoch škôl prevláda pri riešení problému spolupráca učiteľa s vedením školy a rovnako sa objavuje na nižšom aj vyššom stupni vzdelávania, pričom je ešte markantnejšia ako pri zisťovaní v roku 2017. Podobná situácia je aj v prípade spolupráce so školským psychológom. Pri ostatných činiteľoch zaznamenávame prevahu učiteľov základných škôl. a tak títo pri riešení porušenia práv vyhľadávajú častejšie ako stredoškolskí pedagógovia iného učiteľa, aj rodičov žiaka. Aj samostatné riešenie problému bez spolupráce s inou osobou dominuje u učiteľov na základnom stupni vzdelávania. Vyjadrenie, že sa oslovený snaží vzniknutý problém vyriešiť sám je výraznejšie zastúpený v odpovediach učiteľov základných škôl. Je teda zrejmé, že práve učitelia základného stupňa častejšie riešia problém porušenia práv v škole vlastnými silami a metódami.
- Porovnanie výsledkov zisťovaní za roky 2005, 2008, 2011, 2013, 2015, 2017 a 2019 ukázalo, že hoci poradie preferencie jednotlivých spôsobov riešenia problému porušenia ľudských práv v školskom prostredí ostáva za celé obdobie nezmenené, zaznamenali sa určité rozdiely. Učitelia sa stále menej snažia problém riešiť samostatne a čoraz viac spolupracujú navzájom, ale aj s rodičmi a psychológom. Práve riešenie problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v spolupráci s ostatnými učiteľmi školy zaznamenáva výrazné zvýšenie. Oslovení pedagógovia si uvedomujú závažnosť situácie, nespoliehajú sa na vlastné sily a pri riešení porušenia ľudských práv úzko spolupracujú s ostatnými činiteľmi. V škole by tak mala byť snaha o vytvorenie pozitívnej klímy, kde by si mali byť žiaci vedomí toho, že v prípade akýchkoľvek problémov sa môžu obrátiť na niekoho z dospelých. Školský psychológ, riaditeľ školy, učitelia, vychovávatelia, či iní pracovníci by mali navzájom spolupracovať pri riešení problémov žiakov, mali by sa podieľať na vytvorení takého prostredia školy, v ktorom sa budú žiaci i učitelia cítiť bezpečne.

- Na základe rozloženia odpovedí stredoškolských pedagógov, ktorí priznali porušenie ľudských práv v škole, podľa typu strednej školy, možno konštatovať, že zatiaľ čo v prostredí stredných odborných škôl dochádza častejšie ako v gymnáziách k samostatnému riešeniu problému konkrétnym učiteľom, v prostredí gymnázií zas k spolupráci s vedením školy a so psychológom. Riešenie porušenia ľudských práv a práv dieťaťa za pomoci rodičov žiaka je v oboch typoch školy takmer identické a predstavuje po spolupráci s vedením školy druhý najčastejší spôsob riešenia problému.
- So zvyšovaním veku skúmaných pedagógov sa zvyšuje aj snaha riešiť vzniknutý problém a to či už samostatne bez pomoci, tak aj v spolupráci s rodičmi žiaka. Je teda jasné, že starší učitelia, aj vzhľadom na svoju pedagogickú prax, vedia k problému jednoznačnejšie a autoritatívnejšie zaujať stanovisko, nájsť najvhodnejší spôsob riešenia a súčasne sa spoľahnúť na vlastné sily, prípadne riešiť porušenie práva s rodičmi. Zaujímavý je fakt, že riešenie problému v spolupráci so psychológom je najvýraznejšie u najmladších skúmaných učiteľov, najnižšie zastúpenie majú vekovo najstarší pedagógovia nad 50 rokov. Títo sa najviac zo všetkých obracajú na vedenie školy a na rodičov, pričom spoluprácu so psychológom volia len v závažných prípadoch. Ako už bolo uvedené, starší učitelia sa v mnohom spoliehajú na vlastné sily, hoci v celom súbore prevláda riešenie porušenia ľudských práv a práv dieťaťa za pomoci vedenia školy. Najmladší oslovení, učitelia vo veku do 30 rokov vo veľkom využívajú aj spoluprácu s inými učiteľmi školy. Práve ju deklarovala vo svojich výpovediach až tretina začínajúcich pedagógov. Uvedené skutočnosti do určitej miery korešpondujú aj s výsledkami vo vzťahu k dĺžke odbornej praxe respondentov.
- V predchádzajúcich častiach sme analyzovali typy porušenia ľudských práv a práv dieťaťa v školskom prostredí, ako aj spôsoby ich riešenia učiteľmi. Okrem zistených skutočností nás však vo výskume zaujímala aj participácia žiakov na riešení konkrétnych porušení práv, do akej miery na porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa v škole poukazujú, prípadne ho taja. U oslovených učiteľov základných a stredných škôl prevláda presvedčenie, že žiaci na porušovanie ľudských práv poukazujú (51,8 %). Z nich 18,3 % deklarovalo jednoznačné poukazovanie na porušenie práv zo strany žiakov a tretina uviedla, že žiaci na porušovanie práv skôr poukazujú ako by ho tajili. Na druhej strane až 20 % opýtaných pedagógov je toho názoru, že porušenie práv žiaci skôr taja ako by naň poukazovali a 5,1 % dokonca pripustilo jednoznačné zatajovanie a skrývanie problému. Uvedené percento je pritom nižšie ako pri predchádzajúcom zisťovaní, Až takmer štvrtina skúmaných učiteľov sa však k problému nevedela alebo nechcela vyjadriť. Ide pravdepodobne o súbor učiteľov, ktorí uviedli, že k porušeniu ľudských práv u nich v škole nedochádza.
- Na porušovanie ľudských práv v školskom prostredí poukazujú (poukazujú a skôr poukazujú ako taja) výrazne viac žiaci základnej než strednej školy. Na druhej strane sú to žiaci strednej školy, ktorí problém skôr zatajujú. Aj

jednoznačné zakrývanie porušenia práv v škole je u nich o niečo zrejmejšie (z výpovedí oslovených učiteľov) ako u žiakov základného stupňa vzdelávania.

- Výrazne aktívnejší sú pri jednoznačnom poukazovaní na porušenie ľudských práv a práv dieťaťa žiaci stredných odborných škôl. Títo zároveň častejšie, podľa výpovedí oslovených pedagógov aj jednoznačne problém zatajújú. Prikláňanie sa k skôr poukazovaniu na problém je pritom takmer identické u respondentov oboch typov stredných škôl. Naopak, sú to gymnazisti, ktorí porušovanie ľudských práv a práv dieťaťa v škole skôr zatajújú.
- Na porušenie práv v škole poukazujú, resp. skôr poukazujú ako taja najmä žiaci zo škôl v najväčších lokalitách, z veľkomiest s počtom obyvateľov nad 100 000. Až viac ako 60 % oslovených z uvedenej lokality je presvedčených, že žiaci na porušenie ľudských práv v škole poukazujú. Za nimi nasledujú žiaci najmenších obcí do 2 000 obyvateľov. Vo všetkých lokalitách tak u opýtaných prevažuje názor, že žiaci na porušenia práv v škole poukazujú, a to jednoznačne poukazujú a skôr poukazujú ako taja. Pritom sú to pedagógovia z najväčších miest nad 100 000 obyvateľov, ktorí najčastejšie zo všetkých sú toho názoru, že žiaci na porušenia ľudských práv a práv dieťaťa jednoznačne poukazujú. Uvedené presvedčenie deklaroval aj každý štvrtý oslovený zo škôl v najmenších obciach a každý piaty z najmenších miest do 10 000 obyvateľov. Zatajovanie problémov je najmarkantnejšie podľa výpovedí oslovených učiteľov v školách stredne veľkých miest s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000. Tu približne tretina uviedla, že žiaci základných a stredných škôl porušenia ľudských práv a práv dieťaťa zatajújú, pričom jednoznačné zakrývanie porušenia dominuje v školách najmenších miest. Je teda zrejmé, že žiaci základných škôl v najmenších obciach z ľahostajnosti či zo strachu, porušenia ľudských práv v škole neohlásia, snažia sa ich nevidieť prípadne zatajiť. Sledovanie príčin javu by vyžadovalo hlbšiu analýzu.
- Odhaľovanie problému porušenia ľudských práv a práv dieťaťa je najvýraznejšie v školách Bratislavského kraja. Vysoké zastúpenie v uvedenom názore prezentovali aj oslovení z Banskobystrického, Trnavského, Košického a Prešovského kraja – každý druhý skúmaný učiteľ. Najnižšie skutočnosť prezentovali oslovení zo Žilinského kraja. Naopak, zatajovanie porušenia práv dominuje v odpovediach učiteľov zo škôl v Prešovskom kraji a následne v Nitrianskom kraji, najmenej jav prezentoval len každý desiaty z Košického kraja. Pritom práve učiteľia zo škôl Košického kraja v najvyššom percente volili možnosť neviem. Z výsledkov tak vyplýva, že zatiaľ čo odhaľovanie porušení práv v škole je najrozšírenejšie v základných a stredných školách Bratislavského kraja, zatajovanie (skôr zatajovanie a jednoznačné zakrývanie problému) dominuje v školách Prešovského kraja. Práve pedagógovia zo škôl Žilinského a Prešovského kraja potom v najvyššom percente deklarujú z rôznych dôvodov zakrývanie a tajenie skutkov. Celkovo sa však vysoké percento oslovených učiteľov základných a stredných škôl vo všetkých krajoch SR odpovedi vyhlo.
- O tom, že žiaci na problém porušovania ľudských práv a práv dieťaťa poukazujú (poukazujú a skôr poukazujú) sú najviac presvedčení vekovo

najstarší opýtaní a možno konštatovať, že názor so zvyšovaním veku stúpa. a tak skutočnosť potvrdila len štvrtina najmladších pedagógov. Naopak, zatajovanie problému (taja a skôr taja) je najvýraznejšie zastúpené v odpovediach najmladších respondentov.

Odporúčania

Školské prostredie je považované za miesto rozvoja osobnosti dieťaťa a výchovy zameranej na posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám. Škola je po rodine druhým najdôležitejším činiteľom, ktorý vplýva na dieťa. Škola je miestom komunikácie medzi žiakmi samotnými na jednej strane a medzi žiakom a učiteľom na druhej strane. Učiteľ ako výchovný činiteľ, ktorého výchovné účinky možno zistiť vo výsledkoch vyučovania, v prispôsobovaní sa životným podmienkam a vo formovaní osobnosti má možnosť pomáhať pri aplikácii dodržiavania ľudských práv v prostredí školy, pomáhať predchádzať všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, zlepšovať vzťahy medzi ľuďmi, presadzovať prvky tolerancie. Získané poznatky z oblasti ľudských práv a práv dieťaťa je možné využiť v riadiacej práci, pri tvorbe školských vzdelávacích programov a učebných osnov jednotlivých vyučovacích predmetov, ako aj pri koncipovaní školských stratégií a zvyšovať tak úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam na Slovensku. V súvislosti s výskumnými zisteniami navrhujeme:

- Prehlbovať výučbu ľudských práv a práv dieťaťa implementáciou do školských vzdelávacích programov a učebných osnov základných a stredných škôl.
- Zrevidovať učebné osnovy podľa sociálnej zrelosti žiakov, vypracovať inovatívne metodické materiály pre výučbu ľudských práv.
- Vytvárať na vyučovaní problematiky ľudských práv a práv dieťaťa pozitívnu atmosféru – otvorenú komunikáciu pri rešpektovaní názorov, postojov a individuality žiaka.
- Podporovať u pedagógov nové netradičné a zážitkové metódy výučby zamerané na rozvoj emocionálnej stránky žiaka, tvorivosť fantáziu, rozvoj ľudskosti a pozitívnych vzťahov.
- Podporovať participáciu školy v aktivitách zameraných na ľudské práva a práva dieťaťa, osobitne v Olympiáde ľudských práv a motivovať pedagógov pri príprave a zapájaní žiakov.
- Vytvoriť učiteľom podmienky pre účasť na vzdelávaní z predmetnej problematiky a podporovať ich snahu o celoživotné vzdelávanie v oblasti prevencie a odhaľovania násillia v škole.
- Podporovať činnosť sociálneho pedagóga a koordinátora prevencie a ich poslanie pri intervencii, ale aj pri prevencii sociálno-patologických javov a problémov správania žiakov v škole, podporovať realizáciu projektov prevenčnej práce v spolupráci s mimoškolskými preventívnymi zariadeniami.

Literatúra

- ČAČOVÁ, Z. – LENČO, P.: Ľudské práva vy výchove a vzdelávaní: aktuálny stav, výzvy a inšpirácie. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti. 2016. ISBN 978-80-89571-12-3
- DEBRECENIOVÁ, J.: Antidiskriminačný zákon – Komentár. Bratislava : Občan, demokracia a zodpovednosť. 2008. ISBN 978-80-89140-16-9
- HORNÁ, D. – KÁLMAN, P.: Vybrané texty k ľudským právam: Príručka pre Olympiádu ľudských práv. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. 2013. ISBN 978-80-223-3523-2
- HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: Sociologie výchovy a školy. Praha : Portál 2002, ISBN 80-7178-635-7
- MACEK, P.: Adolescence. Praha : Portál 1999, ISBN 80-7178-348-X
- Velký sociologický slovník. Praha : Karolinum 1996, ISBN 80-7184-310-5
- KRÁLĽ, J.: Ľudské práva v Slovenskej republike. Bratislava : Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, ISBN 80-969034-1-1
- POLLMANN, A. – LOHMANN, G.: Ľudské práva: interdisciplinárna príručka. Bratislava : Kalligram. 2017. ISBN 978-80-8101-960-9
- VARGOVÁ, D.: Práva detí v kontexte Dohovoru o právach dieťaťa. Bratislava : MPC Bratislava. 2007. ISBN 978-80-8052-288-9.
- VARGOVÁ, D. – ĎURAJOVÁ, D. Výchova k ľudským právam v školách. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum. 2011. ISBN 978-80-8052-393-0
- Medzinárodná ochrana práv dieťaťa a Slovenská republika (výber dokumentov). Bratislava : Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2003, ISBN 80-89016-05-7
- Štatistická ročenka školstva SR. Bratislava : CVTI SR, 2019.
- Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the implementation of the Plan of Action for the UN Decade for Human Rights Education, www.unhcr.ch
- KREDÁTUS, J.: Ľudské práva v edukačnom procese. Projekt ESF 2012. Bratislava : MPC 2012, 68s.
- Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2018/2019, MŠVVaŠ SR Bratislava 2018.
- BAGALOVÁ, Ľ. – GOGOLOVÁ, D.: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie. Bratislava : ŠPU 2007, ISBN 978-80-89225-26-2
- MARTÍNEK, Z.: Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha : Grada 2015, ISBN 978-80-247-5009-6
- ANTIÉR, E.: Agresivita detí. Praha : Portál 2011, ISBN 978-80-7367-881-4
- FISCHER, S. – ŠKODA, J.: Sociální patologie. Praha : Grada 2009, ISBN 978-80-247-2781-3
- HRONCOVÁ, J. – EMMEROVÁ, I. a kol.: Sociálny pedagóg v škole v teoretickej reflexii a praxi. Banská Bystrica : Belanium 2015, ISBN 978-80-557-0957-4
- KOLEKTÍV AUTOROV: Ľudské práva a prosociálna výchova -metodická príručka pre učiteľov. Banská Bystrica : Belanium 2016, ISBN 978-80-557-1098-3
- KRIŽO, V. – SMIKOVÁ, E. – TUROŠÍKOVÁ, A.: Šikanovanie v škole. Bratislava : Raabe 2016, ISBN 859-56-3700-105- 3

Názov: ***Ludské práva v škole***
(Názory učiteľov základných a stredných škôl)

Autori: *Mgr. Marcela Bieliková*

Spoluriešiteľ: *Bc. Tomáš Runa*

Vydalo: Centrum vedecko-technických informácií SR v Bratislave

Rok vydania: 2019

Náklad: 200 kusov

Tlač: CVTI SR, Bratislava

ISBN 978-80-89965-31-1